

Paardenkennis: daar wordt iedereen beter van

Jan van Loon

**Silver heeft een speelweide van 5000 m².
Maar niemand om mee te spelen.**

Paarden zijn groepsdieren. Zonder gezelschap van soortgenoten kwijnen ze weg. Zorg er dus voor dat je paard niet alleen staat.

bron: de dierenbescherming

“Paardenkennis: daar wordt iedereen beter van”

De relatie tussen een tekort aan basis-paardenkennis van de recreatieruiter en imagoschade van de paardenhouderij

Naam:	Jan van Loon
Studentnummer:	3008691
E-mail adres:	jan.v.loon@hotmail.com
Telefoonnummer:	+31 (0)655192778
Studierichting:	Management paardenhouderij en sport
Naam afstudeerdocent:	Gert Wim Stoffer
Datum:	18 december 2013
Plaats:	Loon op Zand

Voorwoord

Voor u ligt mijn scriptie welke geschreven is als afstudeeropdracht voor de HBO deeltijdopleiding Management Paardenhouderij en Sport aan de Christelijke Agrarische Hogeschool te Dronten.

Opgegroeid op een recreatiemanege, ontmoet ik ruiters en hippische ondernemers uit heel Nederland en daarbuiten. Daarbij is het opvallend hoe verschillend recreatieruiters¹ denken over paarden en alles wat daarbij hoort, zoals huisvesting, onderhoud, training, do's en don'ts op en naast het paard enzovoort. Dit geldt niet alleen voor veel manegeruiters, maar ook voor een groot aantal mensen met eigen paarden. Het feit dat professionals in de paardensector tegenwoordig spreken over een onderscheid tussen "mensen met paarden" en "paardenmensen" geeft voor mij aan dat er een groot probleem is binnen de paardensector. Verder geven professionele paardenhouders aan dat zij soms last hebben van dit tekort aan kennis bij recreatieruiters, wat bij hun leidt tot imago schade. Deze aspecten zijn de aanleiding geweest voor het onderwerp van dit onderzoek.

Het rapport is onderzoekend van aard. Doormiddel van deskresearch, diepte-interviews met hippische professionals en een enquête onder 800 recreatieruiters zijn conclusies en aanbevelingen geformuleerd betreffende het gestelde onderwerp.

De examencommissie en afstudeerbegeleider krijgen dit rapport ter beoordeling onder ogen. Verder is het geschreven voor eenieder die geïnteresseerd is in dit onderwerp.

De weg naar de afronding van dit onderzoek heeft wat tegenslagen gekend. De lopende overname van het manegebedrijf van mijn vader en de huidige werkzaamheden met daardoor – vooral in het begin – gebrek aan motivatie, hebben geleid tot een moeizaam verloop en een half jaar studievertraging.

Ik wil dan ook graag degenen bedanken die mij hebben gesteund tijdens deze periode. Allereerst mijn vriendin Paula, die mij meer dan eens chagrijnig achter mijn laptop aantrof. Verder wil ik mijn ouders bedanken voor het vertrouwen en de spreekwoordelijke duwtjes in de rug. Ook Rikkie Weevers Stous en Jef Stokman verdienen speciale dank voor het begrip en harde werk dat zij hebben verricht tijdens de laatste weken van mijn afstudeerperiode. Tot slot wil ik mijn afstudeerbegeleider Gert Wim Stoffer bedanken voor zijn geduld, begrip en ondersteuning.

¹ Recreatieruiter: iemand die voor zijn of haar plezier en/of ontspanning op een paard rijdt en niet hoofdzakelijk wedstrijdgericht bezig is.

Inhoud

Voorwoord	3
Samenvatting.....	6
Summary	12
Afkortingenlijst	16
1 Inleiding	17
2 Aanleiding.....	19
3 Probleemstelling en Onderzoeksmethode	21
3.1 Probleemstelling.....	21
3.1.1 Doelstelling.....	21
3.1.2 Hoofdvraag	21
3.1.3 Deelvragen.....	21
3.1.4 Eindproduct	21
3.2 Afbakening en kader.....	21
3.2.1 Inhoudelijke afbakening	21
3.2.2 Waarde van het onderzoek	22
3.3 Verloop van het onderzoek	22
4 Invloeden op de paardenhouderij.....	23
4.1 De bedrijfskolom - extern.....	24
4.2 Omgevingsanalyse (DESTEP) – extern	25
4.2.1 Demografische factoren	25
4.2.2 Economische factoren	27
4.2.3 Sociaal-culturele factoren	28
4.2.4 Technologische factoren	28
4.2.5 Ecologische factoren	29
4.2.6 Politieke factoren	29
4.3 Maatschappij/burger – extern	29
4.4 Klanten/de recreatieruiter - extern.....	30
4.5 De paardenhouderij – intern.....	30
4.6 Invloeden op het imago van de paardenhouderij.....	31
5 Dierenwelzijn.....	32
5.1 Paardenwelzijn	33
5.1.1 Natuurlijke behoeften van het paard.....	34
5.1.2 Welzijnsproblemen.....	34
5.2 Paardenwelzijn vanuit verschillende invalshoeken.....	36
5.2.1 De burger.....	36
5.2.2 De consument	36
5.2.3 De overheid	36
5.2.4 Belangenorganisaties	36
5.2.5 De paardenhouder	36
6 Imagoschade van de Paardenhouderij.....	37
6.1 Definitie imago	37
6.2 Imagoschade van de paardenhouderij.....	37
6.3 Impact op de paardenhouderij.....	39

7	Paardenkennis	40
7.1	De “recreatieruiter”	40
7.1.1	Definities.....	40
7.1.2	Kenmerken van recreatieruiters.....	40
7.2	Paardenkennis van de recreatieruiter	41
7.2.1	Bevindingen	41
7.2.2	Basiskennis van de recreatieruiter t.o.v. de gemiddelde ruiter	42
7.3	Minimaal vereiste basiskennis	42
7.3.1	Basis-paardenkennis.....	42
7.3.2	Algemene basis kennis	43
7.4	Huidige informatieaanbod	43
7.4.1	Informatiekanalen	43
7.4.2	Wat voor informatie wordt er gegeven?.....	44
7.4.3	Mening van de recreatieruiter	45
7.5	Informatie zoekgedrag van de recreatieruiter	45
7.5.1	Hoe komen recreatieruiters aan informatie?.....	45
7.5.2	Welke informatie wordt gezocht?.....	47
8	De mening van de professional	48
9	Internationale aanpak	50
9.1	Welzijnsbeleid in de EU	50
9.2	Wetgeving in verschillende landen	50
9.2.1	Groot-Brittannië	50
9.2.2	Ierland.....	50
9.2.3	Denemarken en Zwitserland	51
10	Conclusies en aanbevelingen	52
10.1	Beantwoorden van deelvragen	52
10.2	Conclusie	55
10.3	Aanbevelingen.....	57
11	Tot slot.....	60
11.1	Discussie	61
11.2	Visie van de auteur	62
12	Literatuur.....	63
12.1	Artikelen	63
12.2	Internetbronnen.....	63
12.3	Rapporten.....	63
12.4	Websites	64
12.5	Overig	64
	Bijlagen	
	Bijlage 1 Uitkomsten enquête (n=800).....	66
	Bijlage 2 Relevante uitkomsten onderzoek “Passie voor paarden”	73
	Bijlage 3 Enkele veelgehoorde voorbeelden	75
	Bijlage 4 Ik zorg goed voor mijn paard, wat doe jij?.....	76
	Bijlage 5 Boer en burger hebben hun eigen kijk op dierenwelzijn	79
	Bijlage 6 Vragenlijst diepte-interviews	81
	Bijlage 7 Schriftelijke rapportage – checklist.....	82

Samenvatting

Aanleiding

De discussie rond paardenwelzijn komt in 2007 op gang met de komst van de nota dierenwelzijn. Hierin vraagt minister Verburg om een verbetering van het paardenwelzijn, binnen drie jaar. Als reactie hierop presenteert de SRP in 2009 een plan van aanpak, zonder duidelijke verbeteringen tot gevolg. Als handelen van de overheid uit blijft, presenteert de dierenbescherming het paardenbesluit in januari 2011 met duidelijke richtlijnen voor het houden van paarden. Dit paardenbesluit is uiteindelijk nooit ingevoerd maar heeft er wel voor gezorgd dat “de gids voor goede praktijken” verschijnt eind 2011. Om de 12 richtlijnen voor de paardenhouderij - zoals deze zijn beschreven in de gids – onder de aandacht te brengen bij de ruiters en deze meer te informeren, start de campagne: “Ik zorg goed voor mijn paard! Wat doe jij?”

In de praktijk blijkt echter dat recreatieruiters over onvoldoende basiskennis beschikken. Doordat dit soms leidt tot een verminderd paardenwelzijn en/of imagoschade van de paardenhouderij is dit nader onderzocht.

Doelstelling

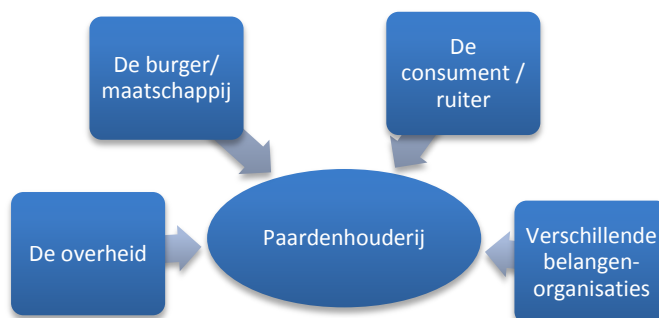
Dit onderzoeksrapport zal dieper ingaan op de basiskennis van recreatieve ruiters in relatie tot imagoschade van de paardenhouderij. Het rapport zal aanbevelingen bevatten om op een directe manier informatie aan de recreatieruiter te verschaffen. Met deze ontwikkeling kan eventuele imagoschade van de paardenhouderij ten gevolge van onvoldoende basiskennis van de recreatieruiter beperkt worden.

Onderzoeksmethode

Dit onderzoek is opgebouwd in drie fasen. Allereerst is er middels deskresearch de beschikbare informatie verzameld om een beeld te verkrijgen van het te onderzoeken gebied. Vervolgens is er een internet-enquête² verspreid onder recreatieruiters om inzicht te krijgen in het informatie zoekgedrag en de interesses m.b.t. paardenwelzijn van deze groep. Tot slot zijn enkele hippische ondernemers (professionele paardenhouders) en andere professionals in de paardensector geïnterviewd. Hieruit zijn de benodigde basiskennis en de relatie tot imagoschade duidelijk verkregen.

Resultaten

Uit het deskresearch en de diepte-interviews is gebleken dat de paardenhouderij te maken heeft met verschillende factoren namelijk:

² Deze enquête is ingevuld door 800 respondenten.

Deze factoren hebben meestal verschillende doelen, opvattingen en belangen m.b.t. paardenwelzijn en invloed op het imago van de paardenhouderij. Als een van deze factoren niet tevreden is kan de paardenhouderij zelfs zijn bestaansrecht verliezen.

Paardenwelzijn

‘Welzijn is een mentale toestand van welbevinden, dat ontstaat als het dier in voldoende mate in zijn natuurlijke behoeften kan voorzien en waarbij het dier vrij is van pijn van andere ongemakken’

Paardenwelzijn kan worden beschreven in onderstaande vijf vrijheden:

- Dieren zijn gevrijwaard van honger, dorst of onjuiste voeding.
- Dieren zijn gevrijwaard van thermaal en fysiek ongerief.
- Dieren zijn gevrijwaard van pijn, verwondingen of ziekten.
- Dieren zijn gevrijwaard van angst en chronische stress.
- Dieren zijn vrij om een natuurlijk soortgeen gedragspatroon te kunnen hebben.

De belangrijkste factor hierin is het kunnen uiten van het soortgeen gedrag. De belangrijkste punten waardoor het soortgeen gedrag en dus het welzijn in het gedrang kunnen komen zijn: voeding, huisvesting, sociaal contact, beweging en de dagindeling (staan, liggen, bewegen, eten, sociaal contact).

Naast de bovengenoemde punten kan ook antropomorfisme³ leiden tot welzijnsproblemen en imagoschade van de paardenhouderij. Door het antropomorfisme kan de correcte basiskennis alsnog verkeerd geïnterpreteerd en/of toegepast worden.

“mensen moeten niet denken vóór een paard, maar áls een paard”.

Paardenkennis

70% van alle ruiters is aan te merken als recreatieruiter. Een recreatieruiter is: iemand die voor zijn of haar plezier en/of ontspanning op een paard rijdt en niet hoofdzakelijk wedstrijdgericht bezig is.

20% van deze ruiters heeft minstens één eigen paard, beoefent de paardensport vooral vanuit een manege en 95% van de ruiters heeft zelf ooit op een manege gereden.

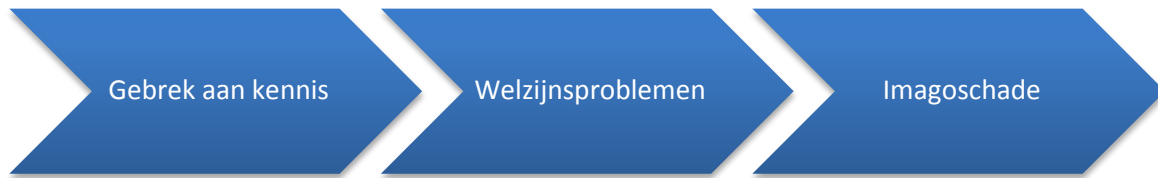
Uit de diepte-interviews blijkt dat de professionals in grote lijnen dezelfde mening delen als het gaat over paardenkennis, paardenwelzijn en imagoschade. Uiteindelijk denken zij dat de juiste basiskennis welzijn- en imagoproblemen kan verminderen.

Opvallend is dat recreatieruiters meer verstand van welzijnsfactoren lijken te hebben dan de gemiddelde ruiter. Uit bovenstaande bevindingen valt dan ook te concluderen dat deze groep ruiters meer kennis heeft m.b.t. paardenwelzijn. Verder zijn zij bewuster bezig met hun paard en houden zij deze op een meer natuurlijke manier dan de gemiddelde ruiter.

³ Het “vermenselijken” van het paard

Uit de diepte-interviews is gebleken dat de minimaal vereiste basis-paardenkennis is gebaseerd op de kennis van het natuurlijke gedrag van het paard. Professionals zijn het er over eens dat mensen meer verstand moeten krijgen van paarden en niet alleen van de regels die betrekking hebben op paarden.

Imagoschade van de paardenhouderij

De status van het imago van de paardenhouderij wordt beïnvloed door een verzameling ingrediënten waar de ontvanger een totaalbeeld mee construeert. Verschillende partijen zoals de burger, consument, overheid en de paardenhouderij hebben hun eigen belangen bij het aanbieden van deze positieve ingrediënten. Met uiteindelijk als doel een goed 'gebakken' imago van de paardenhouderij. De schade van het imago zorgt uiteindelijk voor een neerwaartse spiraal. Met slechte ingrediënten kan geen goede cake gebakken worden. En het opbouwen van iets goeds duurt jaren, het afbreken daarentegen slechts dagen.

De directe gevolgen van een gebrek aan paardenkennis zijn dus paardenwelzijnsproblemen, waardoor imagoschade aan de paardenhouderij ontstaat. Gevolgen voor de paardenhouderij houden concreet in:

- Onzeker bestaansrecht;
- Ontevreden klanten;
- Verlies draaien;
- Faillissement/baanverlies;
- Vermindering van het paardenwelzijn: minder te besteden = minder te investeren.

Informatieaanbod m.b.t. paarden

Het huidige informatieaanbod m.b.t. paarden wordt over alle mogelijke kanalen verspreid en blijkt onvoldoende gebundeld. De informatie die gegeven wordt sluit wel aan op de wensen van de recreatieruiter maar onvoldoende op de minimaal vereiste basiskennis. Verder blijken paardenwelzijns campagnes niet goed aan te slaan. Uit de enquête blijkt dat 73% van de respondenten geen campagnes kent. 66% geeft echter aan het leuk te vinden om zich in informatie over paarden te verdiepen. Verder zegt 65% het informatieaanbod duidelijk te vinden. Slechts 34% vindt de informatie gemakkelijk te begrijpen. Daarnaast vindt 20% het informatieaanbod niet eenduidig. Ook vinden zij informatie over gedrag, welzijn en de bedrijfsvoering van de paardenhouderij moeilijk te vinden.

Recreatieruiters zijn vooral op zoek naar informatie over paarden via persoonlijke contacten met mensen die op dezelfde wijze als zij met paarden bezig zijn. Alle ruiters krijgen mondelinge paardeninformatie, 73% krijgt de kennis van de instructeur en 70% van mede-ruiters, ook de stalhouder/manegehouder, vrienden/kennissen, de dierenarts en de hoefsmid spelen een belangrijke rol in het informatie geven. Ook internet wordt door 95% als informatiebron gebruikt. Bukt.nl is hierbij de belangrijkste internetbron. Bij het gebruik van internet blijkt dat vooral de groep tussen de 11 en 30 jaar het meest gebruik maakt van internet. De informatie die gezocht wordt heeft vooral betrekking op gedrag (79%), training/rijden(79%), gezondheid(65%) en verzorging/welzijn(65%).

Internationaal

Paardenwelzijn op internationaal vlak is verschillende per land. De EU richt zich hierin vooral op de volksgezondheid en stelt verder slechts richtlijnen die de aangesloten landen op eigen initiatief kunnen oppakken. In landen zoals Groot-Brittannië, Ierland, Denemarken en Zwitserland is er wettelijk beschreven dat paardenhouders goed voor hun dieren moeten zorgen. In sommige van deze landen worden zelfs certificeringen en cursussen verplicht voor paardenhouders.

Conclusies

1. Een recreatieruiter is iemand die voor zijn of haar plezier en/of ontspanning op een paard rijdt en niet hoofdzakelijk wedstrijdgericht bezig is;
2. Paardenkennis houdt in dat men goed kan oordelen over-, zorgen voor- en omgaan met een paard. Men heeft verstand van de basisbehoeften van het paard;
3. Een recreatieruiter heeft meer kennis van paardenwelzijn dan de gemiddelde ruiter, vooral op het gebied van huisvesting, welzijn, voeding en training. Ook de manier waarop zij paarden houden ligt dicht bij de richtlijnen uit de "gids voor goede praktijken";
4. Zowel een gebrek aan paardenkennis als een verkeerde interpretatie van deze kennis kan leiden tot imageschade van de paardenhouderij;
5. Het antropomorfisme kan het welzijn van het paard en imago van de paardenhouderij in gevaar brengen;
6. Imagoschade als gevolg van een gebrek aan basis-paardenkennis kan zich uiten in: een onzeker bestaansrecht, ontevreden klanten, financiële verliezen, faillissement/baanverlies en vermindering van het paardenwelzijn;
7. Paardenwelzijn is vooral afhankelijk van de mate waarin het paard het natuurlijke gedrag kan uitvoeren;
8. De manier waarop de recreatieruiter hun kennis over paarden interpreteert en/of toepast is niet altijd juist waardoor het paardenwelzijn in het gedrang komt;
9. De minimaal vereiste basiskennis bestaat uit de kennis van het natuurlijke gedrag van het paard. Ook de bewustwording en gevaren van antropomorfisme hoort bij deze basiskennis;
10. Recreatieruiters zijn vooral op zoek naar informatie over paarden via persoonlijke contacten met mensen die op dezelfde wijze als zij met paarden bezig zijn. Alle ruiters krijgen mondelinge paardeninformatie;
11. De belangrijkste bronnen waar recreatieruiters hun kennis vandaan halen zijn de instructeur, mede-ruiters, stal/manegehouder, bukt.nl, boeken en met behulp van google.nl. Alle ruiters 95% van deze ruiters heeft gereden op een manege;
12. Het internet is een belangrijk medium maar hier moet de juiste informatie eerst gebundeld worden alvorens deze gebruikt kan worden;

13. Recreatieruiters zoeken vooral informatie over gedrag, training, gezondheid en verzorging/welzijn;
14. Op dit moment wordt er via alle mogelijke kanalen informatie over paarden en paardenwelzijn verstrekt. Deze bronnen zijn echter niet altijd eenduidig. Ook sluit de informatie niet voldoende aan bij de benodigde basiskennis;
15. Het imago van de paardenhouderij is afhankelijk van factoren zoals de burger, klant, overheid en belangenorganisaties;
16. De bij punt 13 genoemde partijen hebben hun eigen belangen bij het positief onderhouden van een positief imago van de paardenhouderij. Deze belangen komen in het geding op het moment dat het imago in negatieve zin beïnvloed wordt;
17. Negatieve imagooverandering met betrekking tot de paardenhouderij kan het bestaansrecht van de paardenhouder in gevaar brengen;
18. Binnen de EU wordt er verschillend omgegaan met wetgeving m.b.t. paardenwelzijn. Wetgeving is echter wel mogelijk en te controleren;

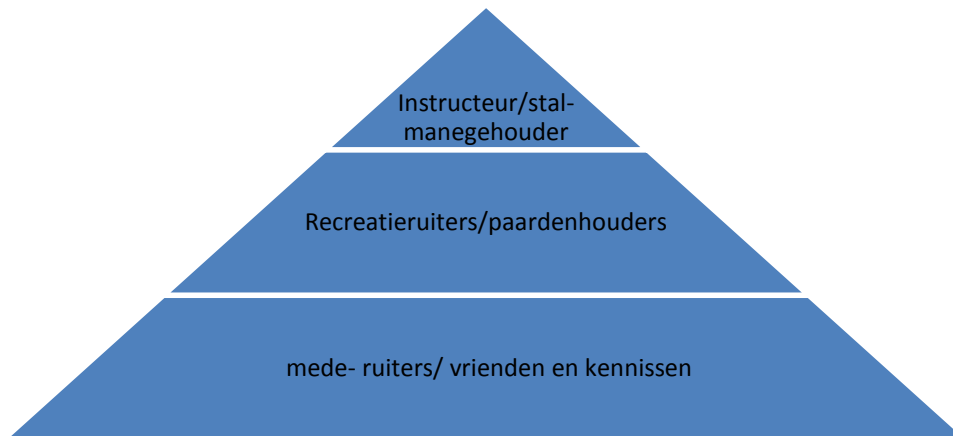

Het hoofddoel van dit onderzoek was het onderzoeken van de volgende hoofdvraag:

“Via welke communicatiekanalen kan de benodigde basis-paardenkennis bij de recreatieruiter gebracht worden om imagoschade van de paardenhouderij te beperken?”

Uit onderzoek blijkt dat de benodigde basiskennis het meest effectief via twee (mondelijke) bronnen bij de (recreatie)ruiter gebracht kan worden namelijk: De instructeur en de stal/manegehouder. Inclusief de toevoeging van inhoudelijke basis-(paarden)kennis zal de ingezette lijn vanuit de overheid en de SRP d.m.v. de campagne “Ik zorg goed voor mijn paard! Wat doe jij?” een goede ondersteunende bron zijn. Deze communicatiekanalen zullen centraal staan in het proces om de juiste basiskennis naar de recreatieruiter te leiden.

Aanbevelingen

Op basis van de bevindingen uit dit onderzoek worden de volgende aanbevelingen gedaan om de imagoschade van de paardenhouderij te beperken:

- Te beginnen met het informeren van recreatieruiters over de benodigde basiskennis via instructeurs en stal/manegehouders.
- De huidige- en toekomstige gecertificeerde instructeurs zullen echter wel goed geschoold moeten worden, met voldoende aandacht voor de benodigde basiskennis en goede kennisoverdracht daarvan;
- Het is de taak van de paardenopleidingen om de huidige- en toekomstige gecertificeerde instructeurs voldoende (praktijk)kennis, ervaring en kunde mee te geven om recreatieruiters goed op te leiden, hetgeen nodig is om een beter leven te bieden aan de paarden en imagoschade van de paardenhouderij te beperken;
- De stal/manegehouders zullen moeten worden geïnformeerd over het belang van kennisoverdracht en de beste manier om dat te doen. Uiteindelijk is dit een kans voor de paardenhouder zelf om bij te dragen aan het voortbestaan van zijn bedrijf en de sector;
- De paardenhouders moet inzien wat hun invloed, reikwijdte en verantwoordelijkheid is omtrent paardenwelzijn en imago;
- Transparantie van de bedrijfsvoering is een kans voor de paardenhouderij. Dit kan onbegrip voorkomen vanuit de burger, consument, overheid en belangenorganisaties;
- De ondersteunende informatieve campagne “Ik zorg goed voor mijn paard! Wat doe jij?” moet worden uitgebreid met inhoudelijke basiskennis en meer op de voorgrond treden;
- Voor kennisoverdracht via het internet moet er eerst nader onderzoek gedaan worden naar het bundelen van de juiste kennis op websites om internetbronnen bruikbaar te maken;
- Wanneer het verstrekken van kennis niet voldoende blijkt, kan er een voorbeeld genomen worden aan de manier waarom andere EU-lidstaten omgaan met paardenwelzijn.

De tools en kennis zijn er om het welzijns- en imagoprobleem op te lossen. Het is wel zaak om dit in goed overleg met elkaar te doen en gebruik te maken van elkaars expertise en de mogelijkheden. Het is daarbij belangrijk dat er opengestaan wordt voor verandering. Om deze aanbevelingen uit te voeren zal er een breed draagvlak nodig zijn vanuit de verschillende partijen die invloed hebben op de paardenhouderij. De overheid zal samen met de paardenhouderij en zijn verschillende belangenorganisaties zoals bijvoorbeeld de SRP een plan op moeten stellen om deze aanbevelingen aan te pakken. Uit dit onderzoek kunnen de partijen in ieder geval afleiden via welke kanalen ze de doelgroep het beste kunnen bereiken.

Summary

Motivation for this research

The discussion about horse welfare picks up in 2007 on the arrival of the memorandum animal welfare. In this memorandum Minister Verburg asks to improve horse welfare within three years. In response the SRP presents a plan of action in 2009, without significant improvements as a result. As government action remains off, the society for the protection of animals presents the 'horse decree' in January 2011, with clear guidelines for keeping horses. This 'horse decree' is ultimately never implemented but has been the cause for the release of the "good practice guide" in late 2011. To insure that all 12 guidelines for horse welfare - as described in the guide – are brought to the attention of riders the campaign: "I take care of my horse! What do you do?" is started.

In practice, however, it appears that recreational riders have insufficient basic horse knowledge. Because this sometimes leads to a reduced horse welfare and/or reputational damage to the equine sector, further research is required.

Purpose of this research

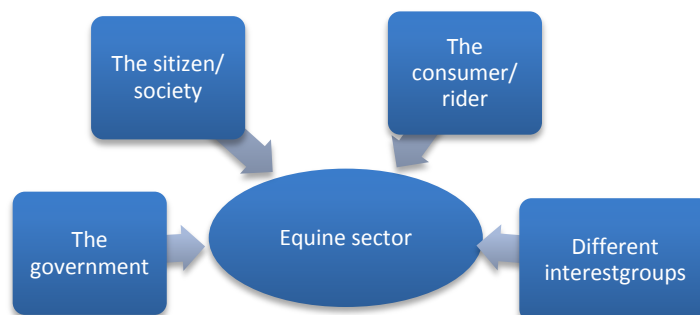
This research will address the basic knowledge of recreational horse riders in relation to the influence on the reputation of the equine sector. The report will provide recommendations on how to inform the recreational rider in a direct way. With this development reputational damage of the equine sector as a result of insufficient basic knowledge of the recreational rider can be limited.

Research Method

This study was divided into three phases. The first phase consisted collecting the available information to obtain insight in the area to investigate through desk research. Then an internet survey was distributed to recreational riders⁴, to gain insight into the information-seeking behaviour and interests regarding horse welfare of this group. The last phase consisted of in-depth interviews with some equestrian business entrepreneurs (professional horse owners) and other professionals in the horse industry. Accordingly, the necessary basic horse knowledge and the relationship to reputation damage were clearly obtained.

Results

The desk research and in-depth interviews revealed that the equine sector has to do with several factors:

These factors usually have different goals, opinions and interests regarding horse welfare and effect on the image of the equine sector. If one of these factors is not satisfied, the equine sector even lose its right to exist.

⁴ This survey was completed by 800 respondents.

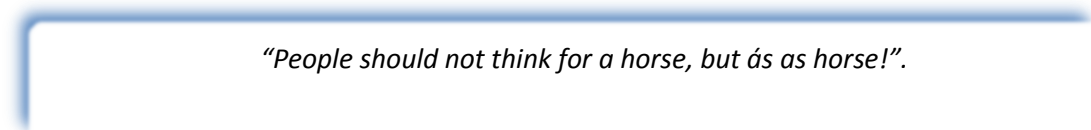
Horse Welfare

Horse Welfare can be described in the following five freedoms:

- Animals are free from hunger , thirst or improper feed;
- Animals are protected from thermal and physical discomfort ;
- Animals are protected from pain, injury or disease;
- Animals are free from fear and distress;
- Animals are free to have a natural species-specific behaviour.

The most important factor in this is the ability to express the species-specific behaviour. The main points for which this behaviour and thus welfare becomes compromised are: food, housing, social contact, motion and schedule (standing, lying, moving, eating, social contact).

In addition to the above points anthropomorphism⁵ can also cause welfare problems and damage to reputation of the equine sector.

“People should not think for a horse, but as horse!”.

Horse knowledge

80% of all riders is to be regarded as a recreational rider. The recreational rider can be defined as someone who rides for his or her pleasure and/or relaxation on a horse and who is not primarily focused on competition. 20% of these riders have at least one own horse, practices the equestrian sport mostly in a riding school and 95% of these riders have at some time ridden at a riding school.

From the in-depth interviews shows that the professionals broadly share the same opinion when it comes to horse knowledge, horse welfare and reputational damage of their companies. Eventually they think the right knowledge can reduce welfare and image problems.

It is striking that recreational riders seem to have more sense of wellbeing factors than the average rider. As a result of the findings above there can be concluded that this group of riders have more knowledge on horse welfare. Furthermore, they are more conscious about their horse and they keep it in a more natural way than the average rider.

The in-depth interviews revealed that the minimum basic horse knowledge is based on the knowledge of the natural behaviour of the horse. Furthermore, it is necessary to inform people on business operations so that the equine business becomes more transparent.

⁵ The “humanization” of the horse

The status of the image of the equine sector is influenced by a collection of ingredients whereby the creates a total image. Different parties such as the citizen, consumer, government and equine business have their own interests in offering the right and positive ingredients. The eventual goal is a well funded image of the equine sector. Image damage creates a negative spiral. You can't bake a good cake with the wrong ingredients. It takes years to build something good, but just a few days to break it down.

The direct consequences of the lack of horseknowledge are horsewelfareproblems. This causes image damage of the equine sector.

Knowledge about horses

The current range of information about horses is being spread through all possible channels and shows to be insufficiently bundled. The information that is given does match the needs of the recreational rider but is insufficient when it comes to the minimum basic horse knowledge. Furthermore horse welfare campaigns seemingly do not work. The survey shows that 73% of respondents do not recognise any campaigns. However, 66% indicates that they like to delve into information. 65% finds the information that is provided, clear enough and only 34% find the information easy to understand. In addition, 20% find the information offer ambiguous. They also find information about behaviour, welfare and management of the equine industry hard to find. All horse riders receive oral information of which most is from the riding instructor. The internet is used by 95% as an information source. Bokt.nl is the main internet source. When using the internet, it shows that especially the group between 11 and 30 years of age makes the most use of the internet. The information sought relates mainly to behaviour (79% , training/riding (79%), health (65%) and care/welfare (65%).

International

Horse Welfare at international level is different for each country. The EU herein focuses on public health and also proposes guidelines only allowing partner countries to pick its own initiative. In countries such as Britain, Ireland, Denmark and Switzerland it is legally described that horse owners should take responsibility in caring well for their animals. In some of these countries even certifications and courses for horse owners are mandatory.

Conclusions

1. A recreational rider is someone who rides on a horse for his or her pleasure and/or relaxation and aims not primarily on competition;
2. Knowledge of a horse means that one can judge about and take good care for a horse;
3. A recreational rider has more knowledge of horse welfare than the average rider, especially in the areas of housing, welfare, nutrition and training. The way they keep horses is also more close to the guidelines;
4. Both a lack of knowledge of a horse and a wrong interpretation of this knowledge could lead to reputational damage of professional horse farms;

5. Antropomorfism could lead to a bad horse welfare and image;
6. Horse Welfare primarily depends on the extent to which the horse can perform its natural behaviour;
7. The way the recreational rider interprets their knowledge about horses, is not always correct whereby the horses wellbeing could be compromised;
8. The minimum basic horse knowledge is the knowledge of the natural behaviour of a horse and the reasons why the horse needs to do it that way. The awareness- and the dangers of anthropomorphism is also associated with this knowledge;
9. The main sources where recreational riders get their knowledge is from their instructor, fellow riders, bokt.nl, books and by using the search engine google.nl. 95% of these riders have ridden on a riding school;
10. The internet is an important medium but must first be compiled for the right information before it can be used;
11. Recreational riders are especially interested in behaviour, training, health and care/welfare of the horse;
12. Information about horses and horse welfare is provided through all available channels. However, these sources are not always clear. Also this information is not close enough to the required basic horse knowledge;
13. Basic horse knowledge is the knowledge of the natural behaviour of the horse;
14. The image of professional horse farms depends on factors such as citizens, customers, government and interest groups;
15. Within some countries in the EU the legislation regarding horse welfare is handled differently. However, legislation is possible and controllable.

Recommendations

The following recommendations are made based on the findings from this study:

- Start informing recreational riders through riding schools and instructors. However, these instructors will need to be well trained;
- The knowledge transfer via the internet must first be further investigated before its useful. Research for combining the right knowledge on findable websites could make it possible
- The professional horse farms need to be informed of the importance of an transparent operation
- Recreational riders must be informed of the nature and the natural behaviour of the horse, the reason for this natural behaviour, the importance that horse can run this, the dangers of anthropomorphism and the possible reason why horse owners make certain choices for their business;
- The stimulation for a transparent business by professional horse farms to prevent image damage.
- When providing knowledge is not sufficient, an example could be made to the way whereby other EU Member States deal with horse welfare.

Afkortingenlijst

CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
DESTEP	Demografische, Economische, Sociaal/culturele, Technologische, Ecologische en Politiek/juridische factoren
EL&I	Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
EU	Europese Unie
FAWC	Farm Animal Welfare Council
FNHO	Federatie van Nederlandse Hippische Ondernemers
FNRS	Federatie van Nederlandse Ruitersportcentra
I&R	Identificatie en Registratie
KI	Kunstmatige Inseminatie
KNHS	Koninklijke Nederlandse Hippische Sportfederatie
KWPN	Koninklijk Warmbloed Paardenstamboek Nederland
LEI	Universiteit Leiden
LNv	Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
LTO	Land- en Tuinbouworganisatie
NHK	Nederlands Hippisch Kenniscentrum
SRP	Sectorraad Paarden
WUR	Wageningen University & Research centre
NHK	Nederlands Hippisch Kenniscentrum
SRR	Stichting rijvaardigheidsbewijzen Recreatieruiter

1 Inleiding

Situatie 1:

Een paard staat op een prachtige pensionstal met een grote diversiteit aan faciliteiten. Zoals: stapmolen, eb en vloed banen, verwarmde zadelkamer, solarium, binnenbak met geluidsinstallatie. Het paard krijgt twee keer per dag een pluk kuilvoer en drie keer per dag 1 kg sportbrok, staat in een stal van 3 bij 3 meter en komt ongeveer 3 uur per dag buiten in een kleine paddock, alleen. Verder wordt het paard 1 uur per dag getraind. Natuurlijk wordt het dier dagelijks met de beste intenties van de eigenaar verzorgd.

Situatie 2:

Een paard staat op een manege met alleen basisfaciliteiten. Het krijgt de hele dag onbeperkt kuilvoer en in de ochtend wordt er een combinatie van mais, bierbostel en aanvullende vitaminen en mineralen gevoerd. Dit paard staat in een stal van 2,5 bij 3 meter gedurende de dag. 's Avonds staat het paard op een groot stuk land. Op dit grote stuk land staat het paard in een kudde van 30 paarden minstens 10 uur per dag buiten. Verder wordt dit paard elke dag gevarieerd getraind tussen de 1 en 4 uur per dag. Ook dit paard wordt met de beste intenties van de eigenaar elke dag verzorgd.

Als de volgende twee vragen gesteld worden, zijn de antwoorden helaas vaak verschillend:

1. Welke situatie prefereert u?
2. Welke situatie prefereert het paard?

Sterker nog, vaak is het antwoord op de tweede vraag onjuist.

Omdat een paard niet voor zichzelf kan zorgen zoals het hedendaags wordt gehouden, is het aangewezen op zijn eigenaar, verzorger en/of ruiter. Het is dan ook van belang dat deze personen voldoende inhoudelijke kennis hebben over wat er wel en niet kan met een paard en van de 12 richtlijnen voor paardenwelzijn. In de praktijk blijkt dit helaas niet altijd het geval. Met vele zorgwekkende situaties van paardenleed als gevolg. Er is nog veel mis op het gebied van paardenwelzijn. Daarnaast brengt deze situatie schade aan het imago van de paardenhouderij.⁶

Meer dan 70% van de ruiters is aan te merken als recreatieruiter. Daarbij zit bij deze groep ruiters het grootste aantal "gelegenhedsruiters", ruiters die niet regelmatig rijden en les krijgen.

Dit onderzoeksrapport zal daarom dieper ingaan op de basis-paardenkennis van recreatieve ruiters in relatie tot imagoschade van de paardenhouderij. Het rapport zal aanbevelingen bevatten om op een effectieve manier de juiste informatie aan recreatieruiters te verschaffen.

Uiteindelijk zal via verschillende deelvragen de hoofdvraag te beantwoord worden:

Via welke communicatiekanalen kan de benodigde basis-paardenkennis bij de recreatieruiter gebracht worden om imagoschade van de paardenhouderij te beperken?

Het onderzoek zal interessant zijn voor professionele paardenhouders om imagoschade van hun bedrijf te beperken. Verder zullen verschillende instanties zoals de SRP, FNRS, KHNS hieruit kunnen afleiden via welke informatiekkanalen zij de recreatieruiter het beste kunnen bereiken.

⁶ http://www.lawandroar.nl/index.php?id=40&no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=562&cHash=d6005b5

De opbouw van dit rapport is als volgt:

Allereerst wordt de aanleiding van dit onderzoek uitvoerig besproken. Vervolgens zijn de probleemstelling en onderzoeksmethode beschreven. Hoofdstuk 4 geeft een uitgebreide verdieping in de verschillende invloeden waarmee de paardenhouderij te maken heeft. Om een goed beeld te krijgen van paardenwelzijn, zijn de belangrijkste aspecten hiervan uiteengezet in het volgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 6 gaat dieper in op imagoschade. En in het volgende hoofdstuk komt de paardenkennis aan bod, waarin het begrip “recreatieruiter”, de huidige paardenkennis van de recreatieruiter en de minimaal vereiste basiskennis aan bod komen. Ook wordt dieper ingegaan op het huidige informatieaanbod m.b.t. paardenwelzijn en het informatie zoekgedrag van de recreatieruiter.

Hoofdstuk 8 beschrijft de mening van de professionals in de paardenhouderij. En hoofdstuk 9 staat in het teken van de internationale aanpak m.b.t. de verbetering van paardenwelzijn.

Vervolgens worden de conclusies en aanbevelingen uiteengezet waartoe dit onderzoek heeft geleid. Afsluitend wordt het onderzoek ter discussie gesteld en geeft de auteur zijn eigen mening op het onderwerp.

2 Aanleiding

De eerste grote aanleiding voor de discussie rond paardenwelzijn komt in 2007, met voormalig minister Verburg van LNV, die een verbetering wil zien in het paardenwelzijn⁷. Wanneer dit niet gebeurt, zal er gereguleerd gaan worden. In de door haar gepresenteerde nota dierenwelzijn⁸ staat dat er binnen een jaar een plan van aanpak gepresenteerd moet worden en binnen drie jaar een duidelijke verbetering van het paardenwelzijn. Dit plan van aanpak wordt in januari 2009⁹ gepresenteerd door de SRP¹⁰. Een echte verbetering van het welzijn komt er echter niet, de regulering ervan evenmin.

Als reactie op het uitblijven van handelen van de overheid, besluit de dierenbescherming in januari 2011 het paardenbesluit aan de overheid te overhandigen, met de dringende vraag dit besluit in te voeren. In dit paardenbesluit staan duidelijke richtlijnen voor het houden van paarden.

Het paardenbesluit is nooit ingevoerd. Het heeft er echter wel toe geleid dat staatssecretaris Bleker (EL&I) in mei 2011 opdracht geeft aan de SRP om voor 1 september 2011 een plan te presenteren.¹¹ Dit plan moet duidelijke uitleg geven over de basisbehoeften van een paard. Verder zal uit dit plan moeten blijken hoe dit geïmplementeerd en uitgedragen moet worden.

Het product komt in augustus 2011 in de vorm van “de gids van goede praktijken”. Het bijgaande plan om de beschreven richtlijnen in de praktijk te implementeren wordt echter als niet toereikend bestempeld door de staatssecretaris. Ondanks de inspanningen van diverse partijen is de discussie over paardenwelzijn vast gelopen, aldus de dierenbescherming.¹²

In de praktijk blijkt tevens dat ondanks de tot op heden gedane inspanningen alsnog te weinig aandacht hebben gegenereerd voor het onderwerp. De recreatieruiter beschikt nog steeds over onvoldoende juiste kennis over wat wel en niet kan met een paard en de 12 richtlijnen voor paardenwelzijn.

In de laatste stand van zaken laat staatssecretaris dr. Bleker het volgende weten: ‘zoals ik al eerder heb aangegeven ga ik ervan uit dat een flink deel van de problemen op het vlak van paardenwelzijn niet worden veroorzaakt door onwil, maar door onkunde en onwetendheid. Hier heeft onze aanpak zich de afgelopen jaren op gericht, en deze aanpak wil ik ook voortzetten’.¹³

⁷ <http://www.dierenbescherming.nl/nieuws/2939>

⁸ Nota dierenwelzijn – Ministerie LNV

⁹ Plan van aanpak – Welzijn in de sector paardenhouderij 2009 – Drs. Fenna Westerduin

¹⁰ Sectorraad Paarden

¹¹ http://www.nhk.nl/index_gids_goede_praktijken.php

¹² <http://www.dierenbescherming.nl/nieuws/2939>

¹³ <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2012/03/13/aanbiedingsbrief-bij-afschrift-brief-paardenwelzijn.html>

In juni 2012 is de campagne “Ik zorg goed voor mijn paard! Wat doe jij?” gelanceerd, als gevolg op de “gids van goede praktijken”.¹⁴

Deze campagne is er op gericht om de ruiter bewust te maken van paardenwelzijn. Via diverse kanalen wordt de boodschap uitgedragen: via Facebook, Twitter en posters bij paardensportverenigingen, dierenartsen, maneges, ruitersportzaken en Boerenbond- en Welkoop winkels wordt de aandacht gevraagd voor de nieuwe website: www.voorkompaardenleed.nl

Enkele voorbeelden uit de praktijk:

Voorbeeld 1

Een recreatieruiter gaat met haar eigen paard een weekend op vakantie om de gaan rijden in een natuurgebied. Normaal wordt het paard 5 dagen in de week 1 uur gereden, in de bak of in het bos. Verder krijgt het paard 3 keer per dag hooi en 's ochtends en 's avonds 1,5 kg brok. Tijdens dit weekend moet de ruiter zelf voeren, wat normaal gedaan wordt door de pensionstalhouder. In het vakantieweekend gaan ruiter en paard 5 uur per dag rijden en natuurlijk mag een rengalop door het stuifzandgebied niet ontbreken. Aan het eind van de dag geeft ze het paard 4 kilo brok en een pluk hooi, dit was ze 's ochtends vergeten. De volgende dag staat het paard met dikke benen op stal en wil het niet eten.

Voorbeeld 2

Een recreatieruiter zonder eigen paard, welke bij een manege een buitenrit gaat maken door hetzelfde natuurgebied. Deze klant komt voor het eerst op deze manege en weet niet wat hem/haar te wachten staat. Eenmaal te paard rijdt de groep door het stuifzand. De klant vindt het geweldig en wil een rengalop maken door het zand en over de steile duinen. De begeleiding geeft aan dat dit niet gedaan wordt omdat dit niet goed is voor de paarden. Uiteindelijk gaat de klant ontevreden naar huis en vertelt aan iedereen die het horen wil dat de manege geen leuke ritten organiseert.

Uit bovenstaande voorbeelden blijkt duidelijk dat ruiters met te weinig inhoudelijke kennis het welzijn van een paard in gevaar kunnen brengen. Zowel ruiters met een eigen paard als ruiters die een paard huren bij een manege weten vaak niet waar ze mee bezig zijn. Het gevolg is dat dit tot imagoschade kan lijden voor de paardenhouderij.

Het gebrek aan kennis en vooral de bron van foutieve informatie is overal om ons heen. Zo heeft tegenwoordig iedereen vrij toegang tot internet, waar iedereen informatie kan plaatsen en ophalen. Deze informatie wordt meestal niet gecontroleerd. Ook op maneges heeft iedereen zijn eigen idee en wordt een klein ongelukje tot een groot en verschrikkelijk ongeval gepraat.

In het onderzoeksrapport “passie voor paarden” is al onderzoek gedaan naar de kennis en het informatie zoekgedrag van paardenliefhebbers. Dit is echter op een breed vlak en gaat niet voldoende in op de recreatieruiter. Daarbij is dit rapport vier jaar geleden geschreven, waardoor niet wordt ingegaan op de invloed van bijvoorbeeld social media.

Uit dit rapport blijkt echter wel dat de groep die te bestempelen is als recreatieruiters, meestal niet is aangesloten bij een organisatie. Ook valt op dat deze ruiters meer informatie zoeken over gedrag en welzijn dan andere ruiters. Dit getuigt ervan dat men wel interesse heeft en kennis wil vergaren. Nu is het vooral belangrijk om te zorgen dat deze groep ruiters de juiste informatie aangeboden krijgt.

¹⁴ http://www.nhk.nl/index_2880.php

3 Probleemstelling en Onderzoeksmethode

3.1 Probleemstelling

Recreatieruiters – al dan niet met een eigen paard – hebben onvoldoende basis-paardenkennis, wat kan leiden tot imagoschade van de professionele paardenhouderij.

3.1.1 Doelstelling

De juiste basis-paardenkennis bij de recreatieruiter brengen om imagoschade van de paardenhouderij te beperken.

3.1.2 Hoofdvraag

Via welke communicatiekanalen kan de benodigde basis-paardenkennis bij de recreatieruiter gebracht worden om imagoschade van de paardenhouderij te beperken?

3.1.3 Deelvragen

- Wat houdt paardenkennis precies in?
- Welke kennis heeft de gemiddelde recreatieruiter op dit moment paraat?
- Welke gevolgen heeft het gebrek aan paardenkennis bij de recreatieruiter voor de paardenhouderij?
- Wat houdt paardenwelzijn precies in?
- Wat zijn de gevolgen voor het paardenwelzijn bij een gebrek aan paardenkennis bij de recreatieruiter?
- Welke basis-paardenkennis is nodig om het probleem te verhelpen?
- Op welke manier vergaart de recreatieruiter zelf zijn/haar kennis over paarden?
- Op welke manieren wordt er op dit moment informatie over paarden en paardenwelzijn verstrekt?
- Hoe is dierenwelzijn geregeld in de EU en EU-lidstaten?

3.1.4 Eindproduct

Het eindproduct is een onderzoeksrapport dat dieper ingaat op de basis-paardenkennis van recreatieve ruiters in relatie tot imagoschade van de paardenhouderij. Het rapport bevat aanbevelingen om op een directe manier informatie aan de recreatieruiter te verschaffen. Met deze ontwikkeling kan eventuele imagoschade van de paardenhouderij ten gevolge van onvoldoende basis-paardenkennis van de recreatieruiter beperkt worden.

3.2 Afbakening en kader

Dit onderzoek is gericht op het verbeteren van de inhoudelijke paardenkennis van de recreatieruiter in Nederland.

3.2.1 Inhoudelijke afbakening

Er is gericht onderzoek gedaan binnen het kader van ondergenoemde groepen en onderwerpen.

- Recreatieruiter met of zonder eigen paard;
- De professionele paardenhouderij (niet de complete paardensector);
- Inhoudelijke paardenkennis en paardenwelzijn;
- Regels en maatregelen m.b.t. dierenwelzijn in de EU en EU-lidstaten.

3.2.2 Waarde van het onderzoek

De resultaten uit dit onderzoek kunnen bijdragen aan een betere manier van het uitdragen van informatie over paarden en paardenwelzijn aan recreatieruiters. De uitkomst kan van belang zijn voor de maatschappij, de recreatieruiter, de overheid, belangenorganisatie en de paardenhouderij.

3.3 Verloop van het onderzoek

Dit onderzoek is tot stand gekomen in verschillende stappen. Deze stappen worden hieronder beschreven.

- Stap 1. Formuleren van een onderwerp;
- Stap 2. Goedkeuring van het onderwerp;
- Stap 3. Schrijven van een onderzoeksplan;
- Stap 4. Goedkeuring van het onderzoeksplan;
- Stap 5. Start van het onderzoek aan de hand van het onderzoeksplan;
- Stap 6. Literatuuronderzoek;
In beeld brengen wat er nu aan informatie beschikbaar is en welke instanties zich hiermee bezig houden.
- Stap 7. Opstellen en verspreiden van de internet-enquête surveyonderzoek;
Opgesteld aan de hand van het literatuuronderzoek en deelvragen en met behulp van thesistools.nl toegankelijk gemaakt. Deze is verspreid onder het klantenbestand van Herberg Manege van Loon.
- Stap 8. Verwerken van de uitkomsten van het surveyonderzoek;
In totaal zijn er 800 enquêtes ingevuld en verwerkt met behulp van SPSS (statistiek programma).
- Stap 9. Opstellen en afnemen van diepte-interviews met hippische ondernemers en professionals in de paardensector, om een beeld te krijgen van de welzijnsproblematiek, geleden imagoschade en benodigde basis-paardenkennis.
Interviews zijn persoonlijk of telefonisch afgenomen;
- Stap 10. Bevindingen verwerken tot onderzoeksrapport;
- Stap 11. Schrijven conclusies, aanbevelingen en beantwoorden deel vragen en hoofdvraag;
- Stap 12. Engelse summary schrijven;
- Stap 13. Inleveren van het eindrapport.

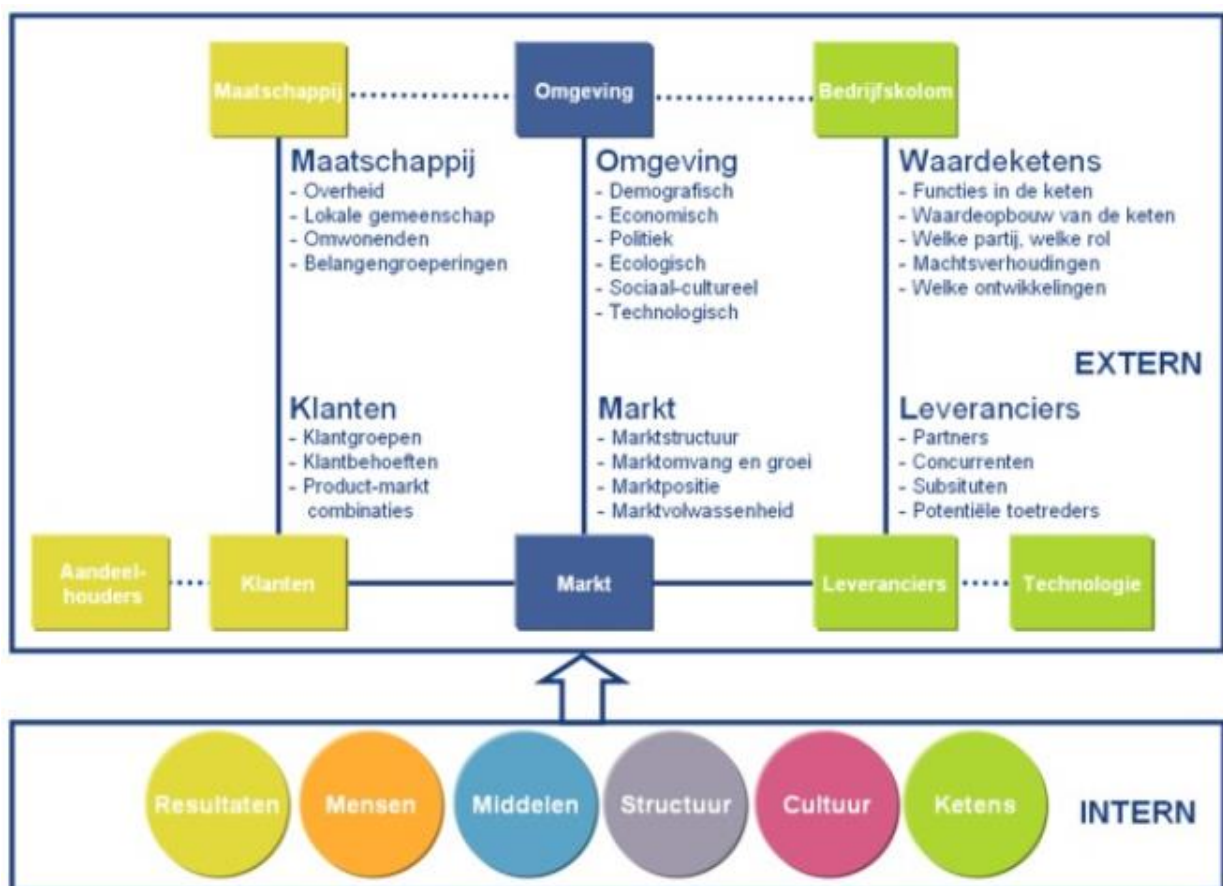

4 Invloeden op de paardenhouderij

De paardenhouderij kenmerkt zich door het gebruiksdoel voor de sport en recreatie en omvat niet langer alleen fokkerij, productie, handel en slacht zoals het rund, varken of schaap. Alle aspecten uit de paardenhouderij worden zowel hobbymatig als bedrijfsmatig bedreven. Dit maakt dat de paardenhouderij een ingewikkelde sector is voor de overheid, maar ook dat er een brede maatschappelijke interesse is voor deze sector. Daarbij zijn er nog verschillende organisaties zoals de Dierenbescherming die druk uitoefenen.

Om een beeld te kunnen schetsen van de huidige situatie van de professionele paardenhouderij in Nederland zal eerst een beeld gegeven worden van de verschillende factoren waarmee men te maken heeft. De belangrijkste factoren die invloed kunnen hebben op het imago van de paardenhouderij worden in dit hoofdstuk beschreven.

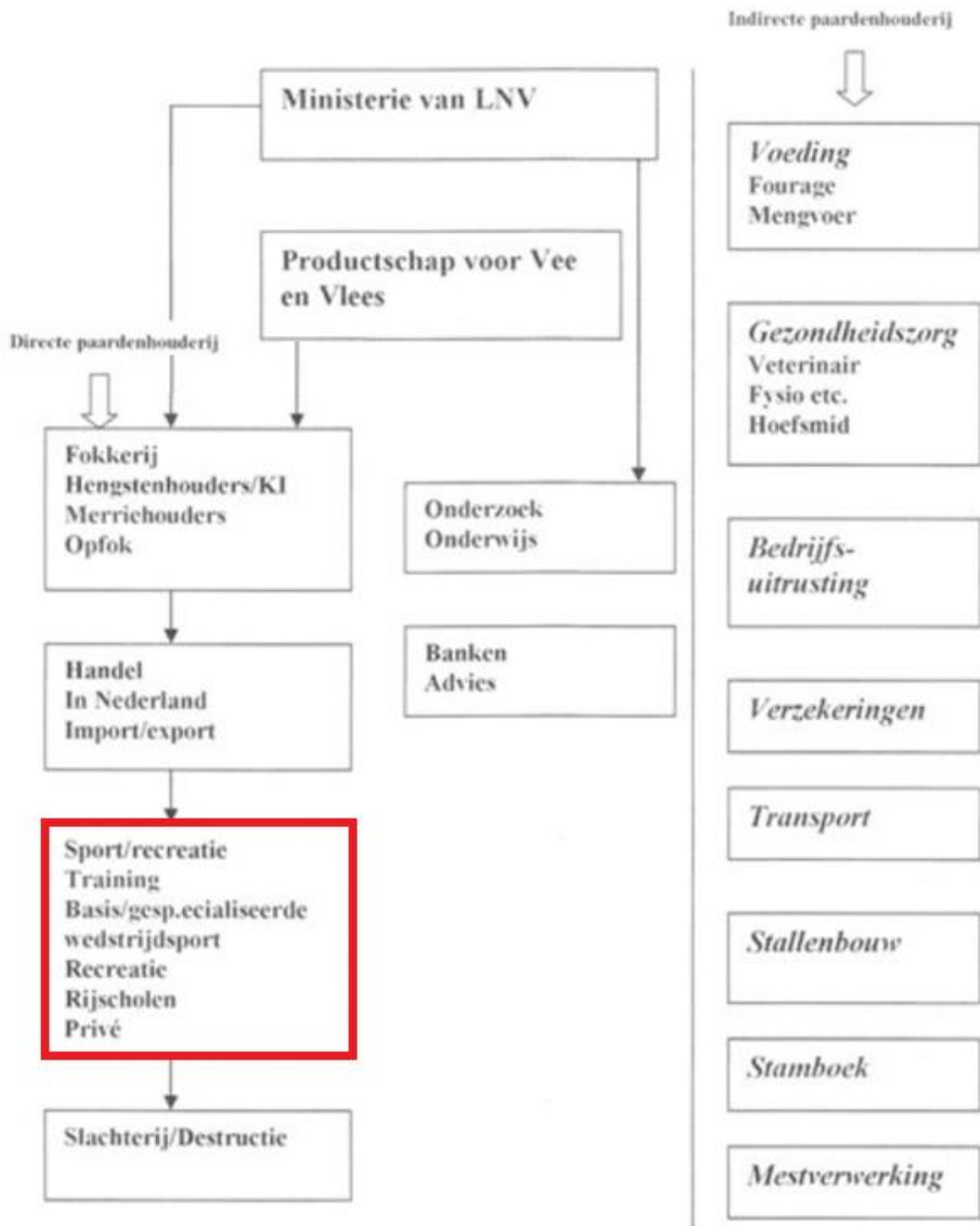
Allereerst worden de externe factoren beschreven zoals de bedrijfskolom en de omgeving door middel van de DESTEP-methode. Ook wordt er een beeld geschetst van de maatschappij en de klanten van de paardenhouderij. Tot slot wordt de paardenhouderij ook intern bekeken.

Figuur 4.1 - Invloeden op de paardenhouderij (bron: http://123management.nl/0/010_strategie/a120_strategie_08_externe_analyse.html)

4.1 De bedrijfskolom - extern

In het onderstaande figuur is de bedrijfskolom van de paardensector weergegeven. Het rood omlijnde vlak omvat de maneges en pensionstallen, welke het meest in aanraking komen met de maatschappij en recreatieruiters als klant hebben.

Figuur 4.2 - De hippische sector (bron: "Beleidsnotitie Paardenhouderij" maart 2004, SRP)

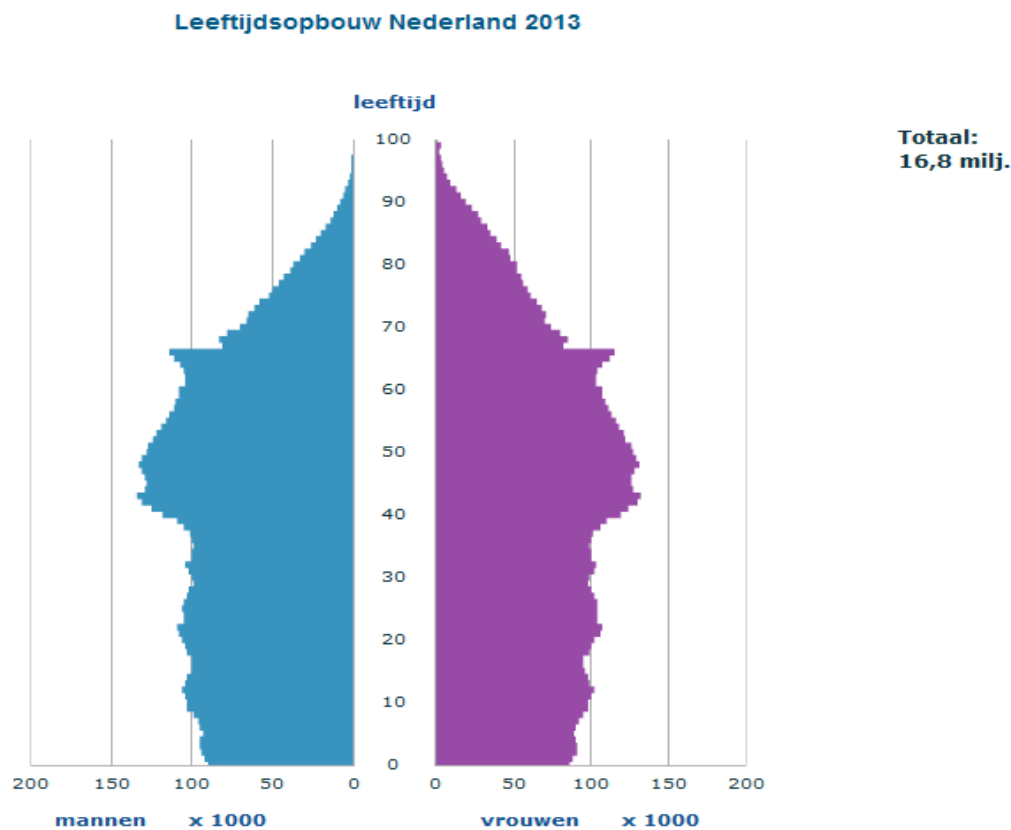
4.2 Omgevingsanalyse (DESTEP) – extern

Met behulp van de DESTEP-methode wordt er kritisch gekeken naar de omgeving van de paardenhouderij.

4.2.1 Demografische factoren

4.2.1.1 De Nederlandse bevolking ¹⁵

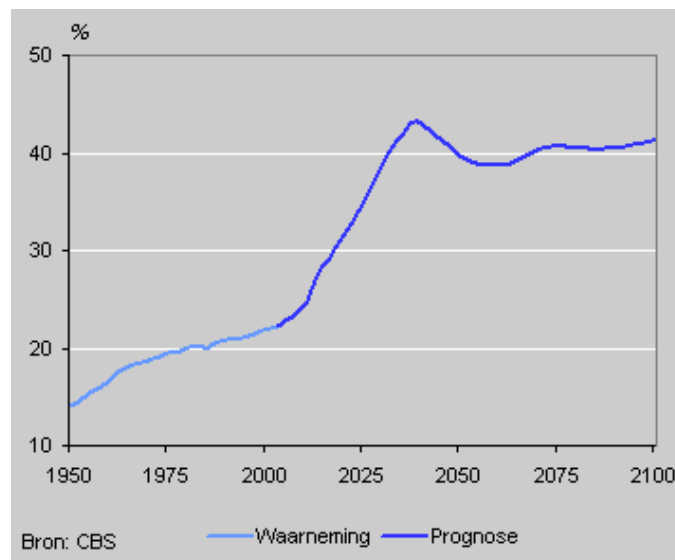
In het derde kwartaal van 2013 nam de bevolking van Nederland toe met 27.275 personen. Dit komt overeen met de groei van het derde kwartaal van 2012. Het inwonersaantal van Nederland is op dit moment dus stabiel. Figuur 3 geeft een weergave van de opbouw van de Nederlandse bevolking in 2013.

Figuur 4.3 - Bevolkingsopbouw 2013 (bron: CBS)

Nederland wordt echter wel steeds ouder. Op dit moment is de grijze druk 25 procent. Dit betekent dat op elke honderd potentiële arbeidskrachten 25 65-plussers zijn. Vijftig jaar geleden waren dit er nog veertien. Vanaf 2010 bereiken de eerste babyboomers van de naoorlogse geboortegeneratie de leeftijd van 65 jaar, wat zorgt voor een grotere grijze druk. Ook in de jaren volgend op 2011 zal de vergrijzing van Nederland verder toenemen. Al neemt het aantal mensen dat jaarlijks de leeftijd van 65 jaar bereikt wel iets af, toch zullen er de komende 8 - 10 jaar nog jaarlijks tussen de 80.000 en 100.000 mensen de leeftijd van 65 jaar gaan bereiken.

¹⁵ CBS

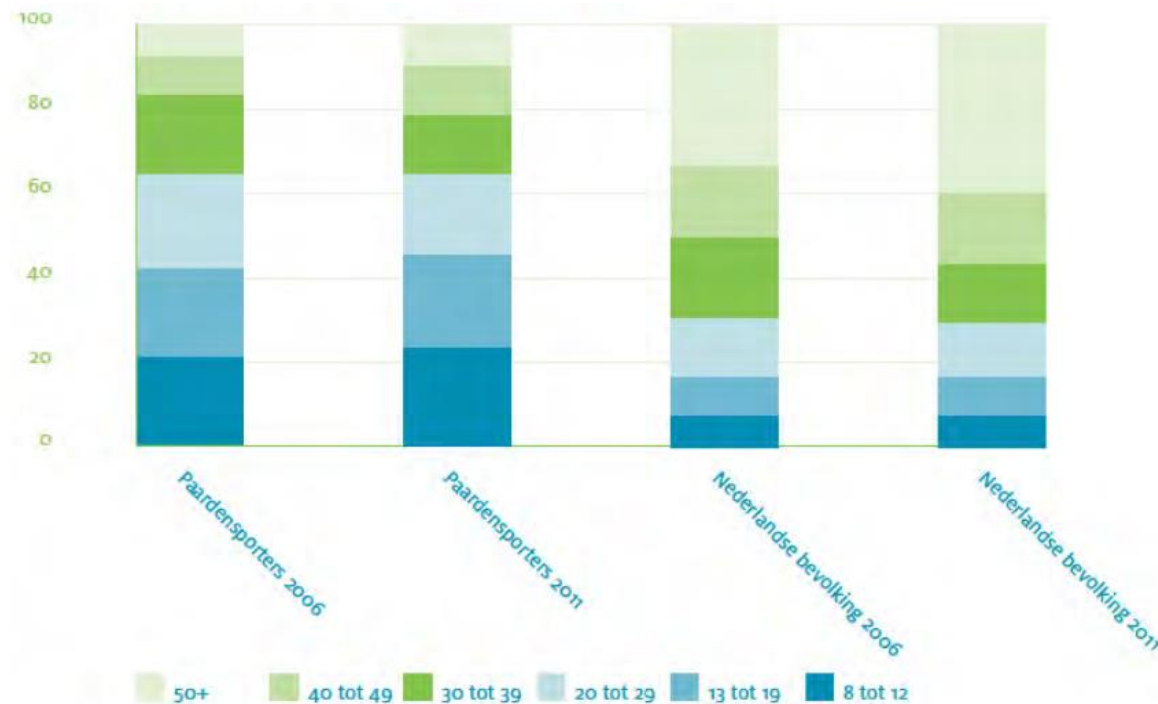
Figuur 4.4 – Historie en prognose grijze druk in Nederland

4.2.1.2 De paardensporter¹⁶

Uit onderzoek is gebleken dat het aantal paardensporters met 2% is gestegen in 2011 ten opzichte van 2006 naar 466.000 paardensporters van 8 jaar en ouder. Hierbij is de manege de belangrijkste plek voor de uitoefening van paardensport. Als er gekeken wordt naar de verdeling qua geslacht is 80% vrouw. Verder heeft 20% van de paardensporters een eigen paard.

80% van de paardensporters zijn recreatieve ruiters. Deze groep ruiters maakt gemiddeld 17 miljoen buitenritten per jaar.

In de onderstaande tabel is goed te zien dat ook in de paardensport de grijze druk merkbaar is.

Tabel 4.1 - Vergrijzing paardensport (bron: paardensportonderzoek 2011, KNHS)

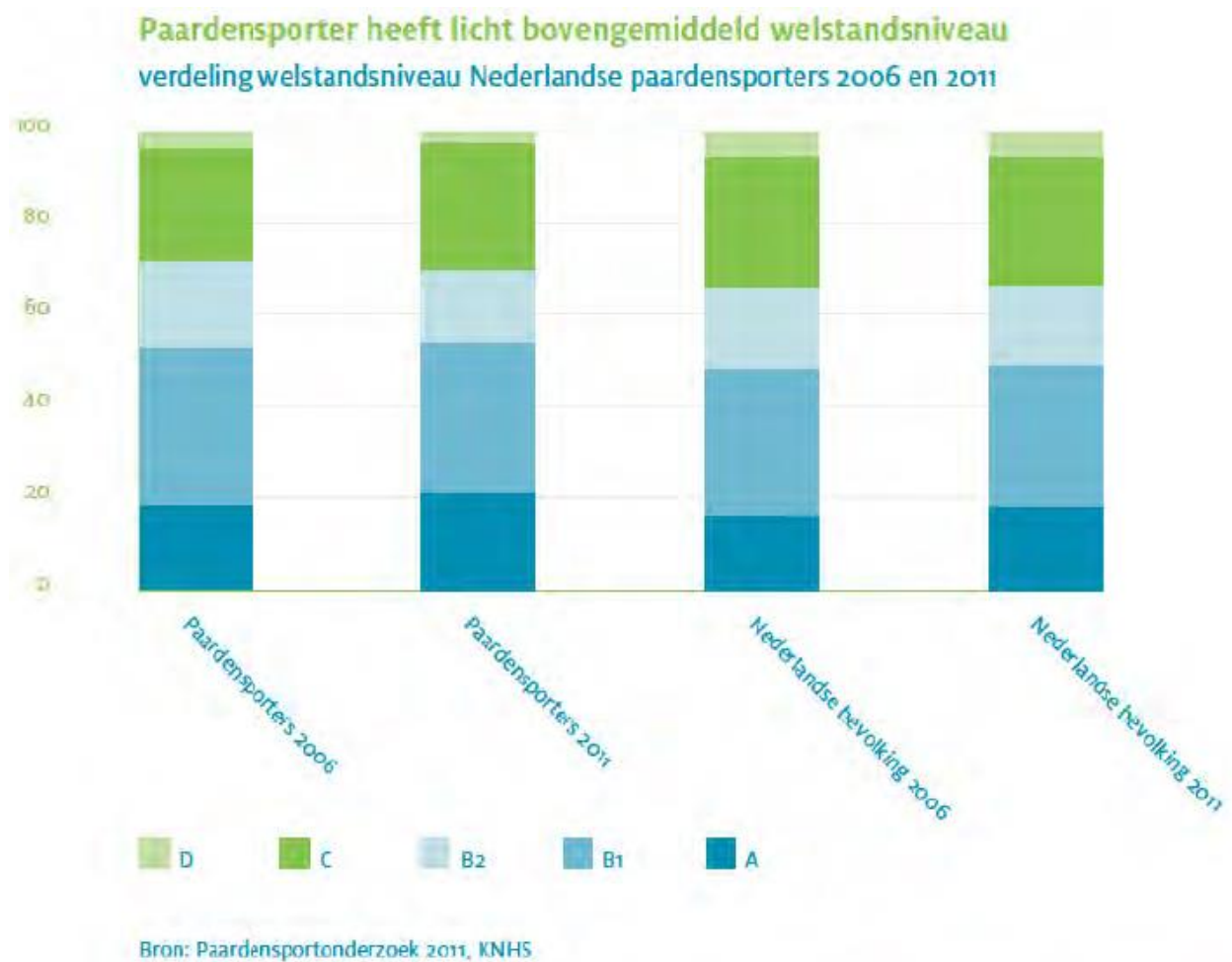
¹⁶ Ondernemersmonitor 2012 paard

4.2.2 Economische factoren

De economische crisis heeft nauwelijks invloed op het aantal mensen dat wil leren paardrijden. De emotionele band tussen mens en paard zorgt ervoor dat mensen niet snel stoppen met paardrijden, alleen als het echt niet anders kan. Wel demotiveert de crisis mensen om te beginnen met de sport omdat paardrijden bekend staat als een dure sport. De mensen die ontslagen worden en het paard bij een manege of pensionstal hebben gestald, zijn in het ergste geval genoodzaakt het paard te verplaatsen naar een goedkopere stalling of te verkopen¹⁷.

Verder wordt de paardensport nog wel eens – onterecht - bestempeld als “elitesport”. Uit Tabel 4.2 is op te maken dat het welstandsniveau van de paardensporter licht bovengemiddeld is ten opzichte van de Nederlandse bevolking. Dit verschil is echter zo klein, dat het geen elitesport te noemen is.

Tabel 4.2 - Welstandsniveau paardensport t.o.v. gem. Nederlander (bron: paardensportonderzoek 2011, KNHS)¹⁸

¹⁷ <http://sport.infonu.nl/diversen/40534-paardensport-steeds-populairder-ook-door-de-crisis.html>

¹⁸ Hierbij is A de laagste welstandsklasse en D de hoogste.

4.2.3 Sociaal-culturele factoren

4.2.3.1 Vrijtijdsbesteding

Uit onderzoek gehouden in april 2011 blijkt dat Nederlanders graag wat meer tijd voor zichzelf zouden willen nemen, met name de dertigers. Maar liefst 75 procent geeft aan te weinig vrije tijd te hebben. Van de vrije tijd die de Nederlander heeft, wordt volop genoten. Vooral vrouwen (40 procent) genieten intens van de tijd die zij voor zichzelf nemen, hoewel de mannen er ook wat van kunnen (30 procent). Maar liefst 44 procent vindt het lastig om tijd voor zichzelf te nemen, hoewel het 46 procent wel steeds beter afgaat. Als het vrijetijdsmomentje dan lukt, is de Nederlander het liefst buiten¹⁹. De samenleving is hiermee zichtbaar veranderd in een beleveniseconomie. The experience economy, waarin we grif honderd keer zoveel voor een kop koffie betalen als we die dan maar in Venetië op het San Marcoplein kunnen drinken in plaats van in de eigen achtertuin. “Maar er is ook sprake van een stress samenleving waarin de werkende man en vrouw eigenlijk een rustig kind voor het weekend zoeken. De vraag die gesteld wordt is: hoe houd je je ziel gelukkig? Mensen willen geholpen worden te ont-stressen en doen dit graag buiten in de natuur, op meer spiritueel niveau.²⁰

Paarden spiegelen, knuffelen en therapeutisch ermee wandelen zijn de nieuwe vragen vanuit de samenleving. Rijden hoeft niet eens meer, maar naar de interactie is nog veel vraag. Alleen al de ervaring om in de buurt van een paard te verblijven is voor mensen soms genoeg.²¹

4.2.4 Technologische factoren

4.2.4.1 Internet

Door de enorme opkomst van het gebruik van internet is het voor veel bedrijven makkelijker en goedkoper geworden om via het medium internet de consument te benaderen, te bereiken en om gevonden te worden. Via de eigen website en bijvoorbeeld Google.nl kan men gemakkelijk het aanbod en de prijzen vinden en zijn de contactgegevens goed zichtbaar.

Daarnaast is het voor de consument gemakkelijker geworden om aan informatie te komen. Een probleem kan echter zijn dat iedereen informatie op internet kan zetten, waardoor deze niet altijd eenduidig is.²²

Ook social media is niet meer weg te denken uit de samenleving. Iedereen deelt zijn/haar mening en ervaringen met vrienden en kennissen. Dit kan echter in positieve, maar ook in negatieve zin invloed hebben op het imago van bedrijven, maar ook voor de paardenhouderij.²³

4.2.4.2 Automatisering

Steeds meer processen worden geautomatiseerd. Of het nu administratie of productie is, automatisering wordt onmisbaar. Het automatiseren van bijvoorbeeld de administratie kan veel tijd schelen, kosten besparen, fouten voorkomen en zelfs geld opleveren. Het aansturen van een bedrijf door middel van het vergelijken en analyseren van de financiële cijfers gaat hierdoor steeds gemakkelijker waardoor een bedrijf meer rendement kan halen.

¹⁹ *Eropuit!*

²⁰ <http://www.monitorvrijtijdtoerisme.nl/recreant/trends-en-ontwikkelingen/>

²¹ Ondernemersmonitor 2012 paarden

²² <http://www.mooij.info/msmwegwijs.pdf>

²³ <http://www.socialmediaacademie.nl/omgaan-met-negatieve-berichtgeving-op-social-media/>

4.2.5 Ecologische factoren

Paarden, pony's en ezels vallen vanaf 1 januari 2006 onder de Meststoffenwet. Dit houdt in, dat bedrijven of particulieren met paarden, pony's of ezels zich in principe dienen te houden aan de Meststoffenwet (onder andere de gebruiksnormen, registratieplicht en administratieve verplichtingen).²⁴

Een ander belangrijk punt is de zogenaamde "verpaarding" van het landschap. Hiermee doelt men bijvoorbeeld op afrasteringen en schuilstallen in paardenweides welke niet in het landschap passen. Ook kapotgelopen en modderige stukken grond met paarden er op zijn voor sommigen een punt van irritatie.²⁵

4.2.6 Politieke factoren

Voor de politieke factoren moet er gekeken worden naar de invloed van verschillende beslissingen en uitingen op de hippische sector. Hieronder valt bijvoorbeeld het overheidsbeleid, wet en regelgeving, belastingen, subsidies en zelfs de Europese politiek.²¹

Doordat dierenwelzijn steeds meer een hot-item wordt, ook voor de overheid, volgen er steeds meer onderzoeken. Daarbij wordt de overheid bijna gedwongen om zich meer te bemoeien met de paardenhouderij. De overheid zelf laat de touwtjes echter liever in handen van de ondernemers. Zij vindt dat de professionals zelf hun verantwoordelijkheid moeten nemen. Verder zou regulering binnen de paardenhouderij moeilijk te controleren en zeer kostbaar zijn.²⁶

4.3 Maatschappij/burger – extern

De maatschappij heeft vaak een ander beeld van de paardenhouderij dan de ruiters en paardenhouders zelf. Vooral over dierenwelzijn zijn de meningen verdeeld. Dit komt meestal door het tekort aan kennis van burgers over dit onderwerp.²⁷ Men gaat door dit gebrek aan kennis al snel vanuit zichzelf denken en projecteert de eigen beleving op het paard.²⁸

²⁴ <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/mest/mestbeleid>

²⁵ <http://library.wur.nl/dps/diensten/dossiers/verpaarding.html>

²⁶ Nota dierenwelzijn 2007

²⁷ Paardenhouderijen vergeleken: out of the box

²⁸ Een dier bekijken vanuit een menselijke beleving: Antropomorfisme

Hieronder worden enkele voorbeelden gegeven:²⁹

- Ik heb het koud dus mijn paard moet een deken op;
- Ik heb het koud dus ik haal mijn paard uit de wei en zet hem lekker in zijn warme stal;
- Ik eet graag elke dag iets anders, mijn paard voer ik dus ook elke dag iets anders;
- Ik slaap 's nachts, mijn paard moet 's nachts dus ook zijn rust hebben;
- Ik vind het rotweer dus mijn paard blijft op stal;
- Ik ben moe van de buitenrit van gisteren dus mijn paard is ook moe en blijft binnen;
- Ik eet drie keer per dag, mijn paard dus ook;
- Ik eet graag een tussendoortje dus mijn paard krijgt ook tussendoortjes.

Vanuit deze maatschappij en de burgers worden verschillende organisaties opgericht om de opinie van deze groep kracht bij te zetten. Op deze manier kan men bepaalde dingen voor elkaar krijgen of juist verbieden. Enkele voorbeelden hiervan zijn de Partij voor de dieren (overheid) en de dierenbescherming. De invloed die deze organisaties uit kunnen oefenen op de paardenhouderij zijn vele malen groter dan die van bijvoorbeeld individuele burgers.

Aan de andere kant is het ook goed dat de maatschappij zo'n grote uitwerking heeft op de paardenhouderij. Het is namelijk zo dat lang niet alle hippische bedrijven even goed voor hun dieren zorgen als het gaat over dierenwelzijn. Verder staat de paardenhouderij te boek als een bedrijf dat zorgt voor "verrommeling" van het landschap.³⁰

4.4 Klanten/de recreatieruiter - extern³¹

De consument in het algemeen wordt steeds veeleisender. Dit heeft mede te maken met het feit dat mensen beter en meer geïnformeerd zijn, zo ook de recreatieruiter. Deze gaat steeds meer vragen stellen over de manier van het houden van paarden en paardenwelzijn en staat in dat opzicht eigenlijk niet ver van de normale "burger" af. Daarbij is overal op internet informatie te vinden over paarden of bijvoorbeeld recensies van maneges. Dit kan bedreigend zijn voor de sector omdat in sommige gevallen verkeerde conclusies getrokken kunnen worden door een tekort aan (de juiste) kennis.

Aan de andere kant kan het ook werken als eyeopener voor hippische ondernemers, doordat iedereen zijn/haar mening over hun bedrijf kan delen met de wereld. Wanneer zij het belang inzien van het informeren van hun klanten en omgeving, zullen ze zichzelf (deels) kunnen behoeden voor imagoschade.

4.5 De paardenhouderij – intern

Zoals uit de voorgaande paragrafen blijkt, zijn er verschillende externe factoren waarmee de paardenhouderij rekening moet houden. Niet alleen de externe, maar ook de interne factoren bepalen het imago van de paardenhouderij.

²⁹ <http://www.paardenspul.nl/de-psychologie-van-het-leren-antropomorfisme/>

³⁰ <http://library.wur.nl/dps/diensten/dossiers/verpaarding.html>

³¹ Paardensportonderzoek 2011, KNHS

De paardenhouder is gebonden aan verschillende interne factoren terwijl de maatschappij, de overheid of de klant van hem verlangt om het een en ander te veranderen om een goed imago te krijgen of te houden. Intern heeft een paardenhouder met de volgende punten te maken:

- Eigen kunnen
- Mankracht/personeel
- Financiële middelen
- Ruimte/grond

Een concreet voorbeeld m.b.t. ruimte/grond:

Een kwart van de paardenhouders geeft aan in de problemen te komen als hun paarden minimaal 4 uur beweging per dag moeten krijgen³².

4.6 Invloeden op het imago van de paardenhouderij

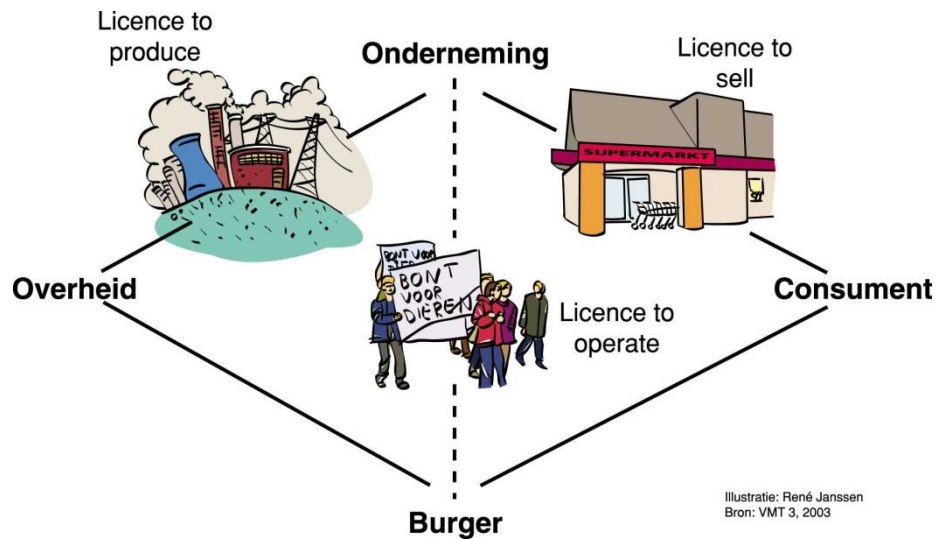
Uit de informatie in de voorgaande paragrafen van dit hoofdstuk blijkt dat er veel invloeden zijn die het imago van de paardenhouderij beïnvloeden. Verder hebben deze verschillende factoren meestal ook een verschillend doel, opvatting of belang.

Tabel 4.3 – Doel, opvatting of belang van de verschillende factoren

Factor	Doel, opvatting of belang
Burger	• Geen last hebben van het bedrijf (verrommeling van het landschap) • Dierenwelzijn
Consument	• Fijn paardrijden • Dierenwelzijn • Betaalbaar
Overheid	• Goed doen voor: burger, consument, belangenorganisatie, ondernemer • Dierenwelzijn • Winstgevendheid (gezonde economie, recreatiesector)
Belangenorganisatie (bv. Dierenbescherming of de SRP)	• Dierenwelzijn • Informeren over dierenwelzijn • Veiligheid • Winstgevendheid • Bewaken van het kwaliteitsniveau van: het rij-technische niveau (sport), instructie, de paarden (fokkerij) en kennis
Paardenhouderij	• Operatief zijn en blijven • Klanttevredenheid • Winstgevendheid • Dierenwelzijn

³² http://www.nhk.nl/index_2532.php

In Figuur 4.5 wordt goed weergegeven welke invloed de verschillende factoren op de onderneming hebben. Als één van deze factoren niet tevreden is, kan het imago van het bedrijf in negatieve zin beïnvloed worden of zelfs zijn bestaansrecht verliezen.

Figuur 4.5 - invloed van de verschillende factoren

Veel invloeden met verschillende ideeën. Men kan zich afvragen of het wel mogelijk is om aan alle wensen en eisen van alle factoren te voldoen, of dat er altijd compromissen gesloten zullen moeten worden waarmee niet iedereen (even) tevreden is.

5 Dierenwelzijn³³

Dierenwelzijn krijgt een steeds grotere rol in onze samenleving. Om een duidelijk beeld te krijgen van de ontwikkeling van dit onderwerp en het belang ervan, wordt in dit hoofdstuk uiteengezet wat dierenwelzijn precies inhoudt. Hiervandaan wordt ingezoomd op het paardenwelzijn.

In dit hoofdstuk wordt gebruik gemaakt van de definitie van dierenwelzijn zoals deze is gebruikt door de SRP:

‘Welzijn is een mentale toestand van welbevinden, dat ontstaat als het dier in voldoende mate in zijn natuurlijke behoeften kan voorzien en waarbij het dier vrij is van pijn van andere ongemakken’.

Deze vijf vrijheden zijn opgesteld door de FAWC (rapport 1993), afgeleid van de bevindingen van het rapport van de commissie Brambell (1965)³⁴. Aan de hand van deze vijf punten zou het welzijn van een dier gemeten kunnen worden;

- Dieren zijn gevrijwaard van honger, dorst of onjuiste voeding.
- Dieren zijn gevrijwaard van thermaal en fysiek ongerief.
- Dieren zijn gevrijwaard van pijn, verwondingen of ziekten.
- Dieren zijn gevrijwaard van angst en chronische stress.
- Dieren zijn vrij om een natuurlijk soorteigen gedragspatroon te kunnen hebben.

Wat echter in veel gevallen blijkt is dat de nadruk bij dierenwelzijn vooral wordt gelegd op de eerste vier vrijheden. De laatste, waarbij het gaat om het natuurlijk soorteigen gedragspatroon, wordt vaak vergeten.³⁵

5.1 Paardenwelzijn

Voor het paardenwelzijn geldt dezelfde definitie als voor dierenwelzijn in het algemeen. Feitelijk dienen de paarden altijd hun natuurlijke gedrag te kunnen uitoefenen en niet onnodig pijn te hebben. Het is dan ook belangrijk om de natuurlijke gedraging van het paard te kennen.

³³ Ongerief bij rundvee, varkens, pluimvee, nertsen en paarden

³⁴ *Report of the Technical Committee to Enquire into the Welfare of Animals kept under Intensive Livestock Husbandry Systems*

³⁵ <http://www.groenkennisnet.nl/dierenwelzijnsweb/Pages/nieuws.aspx?npid=2177>

5.1.1 Natuurlijke behoeften van het paard³⁶

Belangrijk om te weten is dat een paard van nature een kuddedier is. Een paard heeft dus behoefte aan sociaal contact met andere paarden. Het leeft in groepen en trekt rond op zoek naar voedsel en water. Om dit te vinden legt een paard tot wel 50 kilometer per dag af, vooral in stap. Voldoende beweging voor een paard is dus een vereiste. Het voedsel dat een paard eet is vezelrijk en heeft lage voedingswaarden waardoor het dier gemiddeld 16 uur per dag bezig is met eten. Slapen en rusten doet een paard weinig ten opzichte van de mens. Slechts 10 tot 20% van de dag rust het dier. Een dag/nachtritme heeft een paard niet. Verder voelt het dier zich het meest thuis op een open vlakte waar het de omgeving kan overzien. Een gesloten ruimte heeft dan ook niet de voorkeur.

5.1.2 Welzijnsproblemen

Na verschillende onderzoeken en studies³⁷ is de dagindeling van een gemiddeld paard in beeld gebracht. Om een verdere vergelijking te kunnen maken van het paard in het wild tegenover het paard in gevangenschap worden de belangrijkste elementen vergeleken in tabel 4. Enerzijds het paard in het wild, anderzijds het paard in gevangenschap, individueel gehuisvest (de meest voorkomende vorm van huisvesting).

Tabel 5.1 - Verschil wild - gevangen paard³⁸

Element:	Paard in het wild	Paard in gevangenschap
Voeding	60% van de dag (lopend) Voedingsarm	3 keer per dag (15% van de dag) stilstaand Voedingsrijk
Huisvesting	Gehele dag buiten Open gebied	Bijna gehele dag binnen, gesloten stal
Sociaal contact	De gehele dag door mogelijk (10% van de dag)	Niet of nauwelijks (max. 3% van de dag)
Beweging	Tijdens het eten (60% van de dag) dagelijks >30km	Gemiddeld 1 uur training per dag, soms nog even buiten
Staan	20% van de dag	70% van de dag
Liggen	10% van de dag	10% van de dag
Slecht weer	Buiten, achter/onder struiken of bomen	Binnen
Lage temperatuur	Kan zich warm houden tot -5 door de spijsvertering	Paard krijgt een deken op.

³⁶ Paardenhouderijen vergeleken: out of the box

³⁷ Zoals Feist and McCulough 1976 en Duncan, 1980 (bron: <http://www.paardnatuurlijk.nl/onderzoek/index.htm>)

³⁸ Welzijn scoort & <http://www.paardnatuurlijk.nl/onderzoek/index.htm>

Uit de bovenstaande tabel blijkt dat er grote verschillen zitten tussen het natuurlijke gedrag van het paard en het paard in gevangenschap. Het is dan ook niet vreemd dat hieruit welzijnsproblemen zoals stereotiep gedrag en onhandelbare paarden voortkomen³⁹.

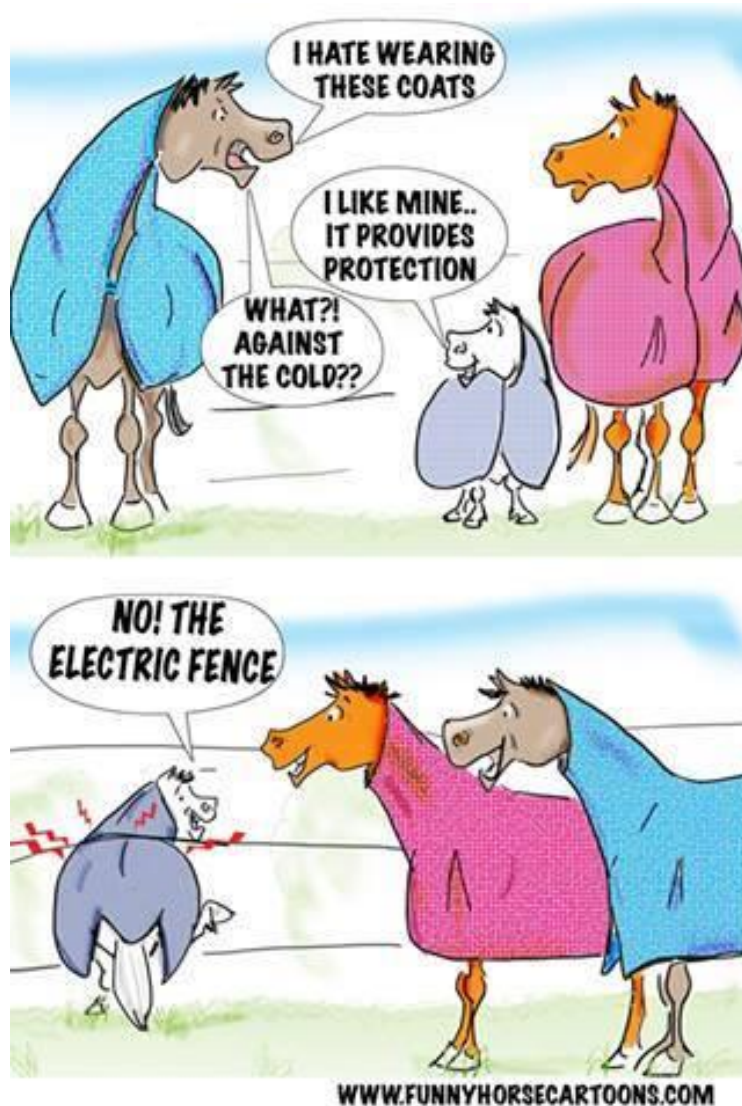
Een andere oorzaak voor een verminderd paardenwelzijn of verkeerde omgang met een paard is antropomorfisme. Zoals in hoofdstuk 4 is beschreven wil dit zeggen dat men het paard vermenselijkt, ofwel het toekennen van menselijke eigenschappen aan het dier⁴⁰.

Deze column verscheen donderdag 23 mei 2013 in De Paardenkrant:

“Doodknuffelende eigenaren die hun zeer menselijke opvattingen aan paarden opdringen; dat is het grootste welzijnsrisico dat paarden vandaag de dag lopen”

Machteld van Dierendonck⁴¹ verwoordt in deze quote precies wat er in dit hoofdstuk beschreven is en deze sluit tevens aan op de bovenstaande column:

“mensen moeten niet denken vóór een paard, maar áls een paard”.

³⁹ Paard in de wei

⁴⁰ <http://www.paardenspul.nl/de-psychologie-van-het-leren-antropomorfisme/>

⁴¹ diergedrag- en dierwelzijnsspecialist

5.2 Paardenwelzijn vanuit verschillende invalshoeken

Zoals is gebleken in hoofdstuk 4 heeft de paardenhouderij te maken met verschillende groeperingen en invalshoeken. Al deze groepen willen een goed paardenwelzijn, maar hebben andere achterliggende gedachten en belangen. Hierdoor kijken de verschillende groepen op een andere manier naar dit onderwerp. Een duidelijk voorbeeld staat beschreven in het artikel “Boer en burger hebben hun eigen kijk op dierenwelzijn” in Bijlage 5

5.2.1 De burger

De burger heeft vaak weinig verstand van paardenwelzijn en bekijkt dit vanuit zijn/haar eigen gedachten, het zogenaamde antropomorfisme. Verder heeft deze groep geen belangen bij de paardenhouderij, waardoor zij altijd kritisch naar de paardenhouderij zullen kijken. Men kijkt dus vooral naar zijn/haar eigen ideeën over het paardenwelzijn.

5.2.2 De consument

De consument daarentegen heeft wel belangen bij de paardenhouderij. Zij hebben het bedrijf namelijk nodig om hun sport te kunnen beoefenen en te ontspannen. Qua kennis blijkt dat de consument/recreatieruiter vaak goed is geïnformeerd m.b.t. paardenwelzijn.⁴² Een valkuil is voor deze groep echter ook het antropomorfisme. Zoals blijkt uit de enquête gebruikt 45% van de respondenten hun paard als knuffeldier en beschouwt 24% het paard bijna als kind of partner. De kijk op het paardenwelzijn wordt bij deze groep dus beïnvloed door de daadwerkelijke paardenkennis en de wens om paard te kunnen rijden, maar ook door zijn/haar eigen ideeën en antropomorfisme.

5.2.3 De overheid

De overheid heeft een hele andere kijk op de zaak. Allereerst gaat men af op de paardenwelzijnsfactoren zoals dat uit onderzoek is gebleken. Verder houdt men – zoals al eerder is beschreven – rekening met de belangen van de burger, ruiter, belangenorganisaties en de paardenhouderij zelf. Het standpunt van de overheid is dus afhankelijk van veel factoren, maar steunt vooral op wetenschappelijke feiten. Een partij welke zich vanuit de overheid vooral inzet voor het dierenwelzijn is de Partij voor de dieren.

5.2.4 Belangenorganisaties

Belangenorganisaties m.b.t. paardenwelzijn zijn meestal opgezet door burgers en/of consumenten om het paardenwelzijn te bevorderen. Zij bekijken dit onderwerp slechts deels vanuit wat bewezen is op wetenschappelijk gebied. Deze organisaties hebben hun eigen belangen en kijken op hun eigen manier naar de wetenschappelijke uitkomsten. Wel wordt er geprobeerd om de verschillende meningen en ideeën te bundelen in het belang van het welzijn van het paard en de ontwikkeling van de sector. Belangrijke belangenorganisaties zijn: de dierenbescherming, FNRS, KNHS, SRP, FNHO, SRR en de NHK

5.2.5 De paardenhouder

De paardenhouder heeft te maken met alle bovenstaande groepen. Verder heeft deze te maken met zijn eigen bedrijf en interne factoren zoals beschreven in hoofdstuk 4. De paardenhouder hecht vaak veel belang aan paardenwelzijn. Dit wordt echter wel beïnvloed door de mogelijkheden van zijn bedrijf en de hoeveelheid grond die hij heeft. Verder is hij afhankelijk van de gemeente, bijvoorbeeld voor het bouwen van een schuilstal. Daarnaast spelen de financiële aspecten zoals de kostprijs een grote rol.

⁴² Passie voor paarden

6 Imagoschade van de Paardenhouderij

Het begrip imagoschade van de paardenhouderij is nu al een aantal keer voorbij gekomen. Maar wat houdt deze imagoschade nou eigenlijk in? Hoe zien we deze imagoschade nou daadwerkelijk terug in de sector?

6.1 Definitie imago⁴³

Volgens dr. A. Olsthoorn valt het begrip imago als volgt te definiëren:

Imago is het beeld dat van de organisatie bestaat bij de doelgroepen. Het imago wordt dus bepaald door de ontvanger en ontstaat uit eigen of indirecte ervaringen met de organisatie, bijvoorbeeld het in contact komen met reclame-uitingen van de organisatie, via de contacten met anderen of berichtgeving in de media. Op grond van deze ingrediënten construeert de ontvanger een totaalbeeld.

Kortom hoe het imago van de paardenhouderij zich ontwikkelt in Nederland staat of valt met de ervaringen van de maatschappij.

6.2 Imagoschade van de paardenhouderij

Een belangrijk gevolg van een gebrek aan kennis, of het niet goed toepassen daarvan, is natuurlijk het lijden van de paarden zelf. De paarden zijn degenen die niet 'gewoon paard' kunnen zijn en/of onder slechte omstandigheden leven.

Een ander gevolg van het welzijnsprobleem is de imagoschade van de paardenhouderij. Om een duidelijk beeld te schetsen van wat deze imagoschade precies inhoudt volgen hieronder een aantal voorbeelden vanuit verschillende invalshoeken. Deze zullen illustreren wat de daadwerkelijke impact op de paardenhouderij is.

Een voorbeeld uit eigen ervaring:

Tijdens een discussie met collega's uit de paardenwereld wordt het probleem aangedragen dat het onveilig is om ruiters met een buitenrit (in groepsverband) mee te laten gaan op het moment dat deze onvoldoende ervaring heeft. We noemen dit even bedrijf A. Bedrijf A onderbouwt deze stelling met de volgende argumenten:

- Op het moment dat er iets onverwachts gebeurt heeft de ruiter niet de benodigde kennis en ervaring ter beschikking om te weten hoe hij/zij moet handelen om de situatie op te lossen. Hierdoor kunnen er gevaarlijke situaties ontstaan voor zowel de ruiter, zijn mederuiters, het paard en omstanders;
- Een paard is een kudde dier, dat wil zeggen dat als er bijvoorbeeld één paard schrikt, de rest geneigd is ook te schrikken met alle gevolgen van dien;
- Op het moment dat een ruiter op een braaf paard zit, is dit geen garantie voor zijn of haar veiligheid. Ook een braaf paard kan schrikken of reageren op zijn groepsgenoten (de andere paarden die mee zijn);

⁴³ <http://zakelijk.infonu.nl/diversen/37485-imago-en-identiteit.html>

- Verder is het ook voor het paard belemmerend en pijnlijk om een mens van bv. 75 kg op zijn rug te hebben welke niet in staat is de gangen op de correcte manier uit te zitten met 'gehobbel' op de rug van het paard als gevolg.

Bedrijf B antwoordt hier als volgt op: 'ik zet de ruiter gewoon op hele brave paarden, dan komt het wel goed. Als ze maar betalen.

Helaas zijn er meer bedrijven in het land of zelfs op de wereld die zo net zo denken als bedrijf B. Met als gevolg dat ruiters in onveilige situaties kunnen belanden of paarden hieronder kunnen leiden. Om terug te komen op de definitie van het begrip imago, zijn dit ingrediënten die ervoor kunnen zorgen dat het imago van de paardenhouderij schade oploopt. Vanuit meerdere perspectieven (b.v. ziekenhuispersoneel, mede-ruiters, burger/maatschappij, belangenorganisaties) kan hierdoor de paardenhouderij als onverantwoordelijk, onveilig of slecht voor de dieren betiteld worden. En deze titel gaat dan niet enkel en alleen op voor bedrijf B maar voor de gehele paardenhouderij. Andere voorbeelden zijn terug te vinden in hoofdstuk 7.2 de mening van de professional, welke verkregen is door diepte-interviews.

Zoals te zien is in dit voorbeeld zijn de gevolgen van de acties van de paardenhouders uiteindelijk mede verantwoordelijk voor het imago van de paardenhouderij. Zij zijn echter niet als enige verantwoordelijke te benoemen. Ook als een ruiter of paardeneigenaar iets doet, heeft dit een weerslag op het beeld - dus het imago - van de paardenhouderij.

Tijdens de diepte-interviews zijn soortgelijke voorbeelden meerdere malen naar voren gekomen:

Gebrek aan kennis

- Er staan bij opa en oma twee pony's in de wei. Een dikke fjord en een KWPN D-pony. De dierenbescherming ontvangt een melding dat er een ernstig ondervoed paard in de wei bij deze mensen staat. Echter op het moment dat de dierenbescherming ter plaatste is, en zelf de pony's ziet, blijkt dit een vertekend beeld te zijn geweest. De KWPN pony is niet ondervoed, het is gewoon een heel ander type pony dan de rond gebouwde fjord.
- De invalshoeken waar vanuit de burger, consument, overheid en belangenorganisaties kijken naar bijvoorbeeld het paardenwelzijn kunnen conflicterend zijn.

Antropomorfisme⁴⁴

- Als het paard jou niet als zijn leider ziet, wat meestal het geval is bij mensen die paarden vermensen, dan heeft het paard vanuit zijn natuurlijke gedrag het recht jou te corrigeren als je zijn wensen niet inwilligt omdat jij lager in rang staat. Dit soort correcties gaat meestal niet zachtzinnig, omdat alle subtielere vooraankondigingen door de persoon in kwestie vaak volledig over het hoofd worden gezien. Ernstig letsel is dan ook niet uit te sluiten;
- Op een manege/pensionstal liep een ± 12 jarig manegeruitertje langs een pensionpaard dat dreigend met ontblote tanden opkeek. Commentaar van het kind: 'oh kijk eens, dat paard lacht naar me!' Waarop moeder antwoordt: "Och, wat lief!" En dat was beslist niet als grapje bedoeld.

⁴⁴ <http://www.paardenspul.nl/de-psychologie-van-het-leren-antropomorfisme/>

Het antropomorfisme kan vergaande gevolgen hebben door bijvoorbeeld het ontstaan van onveilige of zelfs gevaarlijke situaties. Met gevolgen voor het imago van de paardenhouderij.

Tot slot nog enkele voorbeelden van imagoschade:

- Gedachtes van mensen kunnen naar aanleiding van bijvoorbeeld de situatie met het 12-jarige ruitertje zijn: paarden zijn eng, onvoorspelbaar en gevaarlijk dus ik kom er niet bij in de buurt. De drempel om bij een paard in de buurt te komen of om te gaan paardrijden wordt hierdoor hoger. Ook de ruiter kan hierna door angst stoppen met het paardrijden. Met als gevolg het verlies van klanten op zowel korte- als lange termijn;
- Als recreatieruiters de paardenkennis die zij hebben verkeerd interpreteren, kijken zij op een andere manier naar het paard dan bijvoorbeeld een professionele paardenhouder. Wat voor een ondernemer een heel normale zaak zal zijn, kan voor de recreatieruiter als zielig gezien worden.

6.3 Impact op de paardenhouderij

Bovenstaande voorbeelden illustreren de impact op het imago van de paardenhouderij. De rimpeleffecten van elk van deze voorbeelden vormen een verzameling van ingrediënten om voor de verschillende partijen een nadelig effect te hebben met in het bijzonder de paardenhouderij zelf. Zoals te zien is in hoofdstuk 4.6 hebben alle partijen hun eigen belangen bij het onderhouden van een positief imago van de paardenhouderij zoals: het welzijn van het paard en het economisch welvaren van de paardenhouderij (winstgevendheid). Deze belangen komen in het geding op het moment dat het imago in negatieve zin beïnvloed wordt of zelfs schade oploopt.

Een extra dimensie aan imagoschade van de paardenhouderij is het vicieuze cirkel effect. Op het moment dat er schade toegebracht wordt aan het imago van de paardenhouderij, kan het als gevolg hebben dat de winstgevendheid daalt. Hierdoor is de paardenhouderij niet in de gelegenheid te investeren in hetgeen nodig is om het welzijn van de paarden te verbeteren. Uiteindelijke gevolg: nog meer schade aan het imago van de paardenhouderij.

Om terug te komen op de definitie van een imago geschreven door dr. A. Olsthoorn: De status van het imago van de paardenhouderij wordt beïnvloed door een verzameling ingrediënten waar de ontvanger een totaalbeeld mee construeert. Verschillende partijen zoals de burger, consument, overheid en de paardenhouderij zelf hebben hun eigen belangen bij het aanbieden van “positieve ingrediënten”. Met uiteindelijk een goed “gebakken” imago van de paardenhouderij.

7 Paardenkennis

In het volgende hoofdstuk wordt het begrip paardenkennis verder onderzocht.

7.1 De “recreatieruiter”

Er wordt een nadere betekenis aan het woord recreatieruiter gegeven om een duidelijker beeld van deze groep te kunnen vormen. Een officiële definitie van het begrip “recreatieruiter” bestaat op dit moment niet.

7.1.1 Definities⁴⁵

Recreatie

De recreatie zelfst. naamw. (v.) Uitspraak: [ˈrekreˈja(t)si]

wat je doet voor je plezier en om je te ontspannen, meestal met veel mensen tegelijk

Ruiter

De ruiter zelfst. naamw. (m.) Uitspraak: [ˈrøytər] Verbuigingen: ruiter|s (meerv.)

iemand die op een paard rijdt

Wedstrijd

De wedstrijd zelfst. naamw. (m.) Uitspraak: [ˈwɛtstreit] Verbuigingen: wedstrijd|en (meerv.)

spel waarin je probeert te winnen sport

Om een duidelijk onderscheid te maken met de wedstrijdruiter zal in dit rapport de volgende definitie gebruikt worden:

Een recreatieruiter is: iemand die voor zijn of haar plezier en/of ontspanning op een paard rijdt en niet hoofdzakelijk wedstrijdgericht bezig is.

7.1.2 Kenmerken van recreatieruiters⁴⁶

In Nederland worden ca. 460.000 paarden gehouden, waarvan in 2011 ca. 100.000 paarden in eigen bezit zijn of in die van een ander in hetzelfde huishouden. Naar schatting is 90% van de paardenhouders als hobbymatig te typeren. Ca. 466.000 personen van 8 jaar en ouder zijn in 2012 actief in de paardensport. 70% van de ruiters zijn als recreatieruiters aan te merken. Gemiddeld maken zij samen 17 miljoen buitenritten per jaar en heeft 20% van hen minimaal één eigen paard. De recreatieruiter beoefent de paardensport vooral vanuit een manege. 95% van de ruiters heeft zelf ooit op een manege gereden. Verder zijn er belangrijke verschillen op te merken tussen recreatieruiters en “de gemiddelde ruiter”.

Verschil recreatieruiter t.o.v. gemiddelde ruiter

Een groter deel van de recreatieruiters is vrouwelijk en komt vaker via een manege voor het eerst in aanraking met paarden. Verder zijn zij minder vaak aangesloten bij een organisatie en doen ze minder vaak mee aan wedstrijden. Ze rijden echter meer buitenritten en lessen dan gemiddeld. Daarnaast komen recreatieruiters minder vaak voort uit een agrarische achtergrond en zijn ze ook niet van huis uit opgegroeid met paarden. Het meest opvallende verschil dat samenhangt met paardenwelzijn is dat recreatieruiters zich meer verdiepen in paardenwelzijn en -gedrag.

⁴⁵ <http://www.woorden.org/woord/...>

⁴⁶ Passie voor paarden, enquête & ondernemersmonitor 2012

7.2 Paardenkennis van de recreatieruiter

De paardenkennis die de recreatieruiter paraat heeft, geeft aan of er nog iets moet veranderen aan het informatieaanbod. Aan de hand van het rapport Passie voor paarden (2009) wordt het kennisniveau geïnterviewd. De resultaten uit dat rapport die iets vertellen over de huidige kennis van de recreatieruiter zijn gebundeld in 0.

7.2.1 Bevindingen

In het onderzoek zijn een aantal stellingen geformuleerd en zijn er vragen gesteld over de werkelijke situatie waarin ruiters hun paarden houden. Hieruit zijn er per categorie enkele conclusies te trekken over de kennis van deze ruiters.

Huisvesting

Meer dan gemiddeld vinden recreatieruiters dat paarden liever buiten dan binnen staan. Verder weten ze ook meer dan gemiddeld te vertellen dat een paard liever in een groep staat dan in een box. Dit vertaalt zich in de praktijk; de paarden van recreatieruiters staan meer dan gemiddeld in een groep en/of op een weide en krijgen ze meer dan gemiddeld onbeperkte weidegang. Ook blijkt dat deze paarden vaker sociaal contact hebben doordat ze bij elkaar mogen staan.

Welzijn

Verder weten recreatieruiters meer dan gemiddeld te vertellen over de optimale omgevingstemperatuur voor een paard. Ook tegen weven kan men de beste maatregelen noemen.

Voeding

Ook herkennen recreatieruiters meer dan gemiddeld het belang van ruwvoer tegenover krachtvoer. Het gros zegt dat een paard vooral ruwvoer nodig heeft en weinig tot geen krachtvoer. In de praktijk krijgen de paarden van deze ruiters dan ook nagenoeg alleen ruwvoer, vaak onbeperkt.

Training

Wat betreft de training van hun paard weten recreatieruiters meer dan gemiddeld dat bij het rijden de meest effectieve beloning gegeven wordt door de hulp op te heffen. Verder gebruiken recreatieruiters minder hulpmiddelen zoals sporen, slofteugels, bijzetteugels enz. dan de gemiddelde ruiter.

Onderzoek

Er is onderzoek gedaan naar de kennis van Nederlandse paardenliefhebber. In relatie tot de praktijk van paardenliefhebbers in Nederland blijkt het volgende:⁴⁷

- bijna een-derde van de paarden wordt gehouden in een individuele box met traliwand en in de zijwanden en aan de voorzijde;
- iets meer dan de helft van de paarden heeft onderling contact of kan met andere paarden contact maken in de wei, paddock of groepshuisvesting;
- de meerderheid van de paardenliefhebbers geeft minimaal één keer per dag krachtvoer.

⁴⁷ Passie voor paarden

7.2.2 Basiskennis van de recreatieruiter t.o.v. de gemiddelde ruiter⁴⁸

Opvallend is dat recreatieruiters meer verstand van welzijnsfactoren lijken te hebben dan de gemiddelde ruiter. Verder zijn zij bewuster bezig met hun paard en houden zij deze op een meer natuurlijke manier dan de gemiddelde ruiter.

7.3 Minimaal vereiste basiskennis

Aan de hand van de onderstaande vijf variabelen kan er een minimaal vereiste basiskennis geformuleerd worden om imagoschade van de paardenhouderij te beperken:

- Omgevingsinvloeden, hoofdstuk 4;
- De vereisten voor een goed paardenwelzijn, hoofdstuk 5;
- Impact van de imagoschade, hoofdstuk 6;
- De bevindingen aan de hand van de diepte-interviews;
- Uitkomsten van de enquête (n=800).

Uit bovenstaande variabelen is af te leiden dat vereiste basiskennis bestaat uit de volgende overkoepelende punten:

- kennis over het welzijn van het paard;
- algemene kennis m.b.t. de paardenhouderij en de psyche van de mens.

7.3.1 Basis-paardenkennis

Om de minimaal vereiste basis-paardenkennis te kunnen formuleren, worden de vijf vrijheden gebruikt als uitgangspunt:⁴⁹

- Dieren zijn gevrijwaard van honger, dorst of onjuiste voeding.
- Dieren zijn gevrijwaard van thermaal en fysiek ongerief.
- Dieren zijn gevrijwaard van pijn, verwondingen of ziekten.
- Dieren zijn gevrijwaard van angst en chronische stress.
- Dieren zijn vrij om een natuurlijk soorteigen gedragspatroon te kunnen hebben.

Hieruit is te concluderen dat de recreatieruiter geïnformeerd moet worden over:

- De fysieke behoeftes van het paard (zoals huisvesting, voeding, beweging);
- Basis kennis over het op de juiste manier rijden van een paard (training, beweging);
- De algemene verzorging van een paard;
- Basiskennis over ziekten en verwondingen bij een paard (gezondheid);
- Het natuurlijke gedrag van het paard (b.v. dagindeling, de reden waarom een paard de hele dag moet eten, geestelijke behoeftes).

Als deze vijf punten goed worden bekeken, valt het op dat één van deze vijf punten het grootste deel van de andere vier punten omvat. Namelijk: **dieren zijn vrij om een natuurlijk soorteigen gedragspatroon te kunnen hebben**. Hieruit is te concluderen dat de recreatieruiter geïnformeerd moet worden over het natuurlijke gedrag van het paard. In combinatie met de bewustwording van het antropomorfisme zal men moeten gaan inzien waarom een paard naar buiten moet, sociaal contact moet hebben met andere paarden enz.

⁴⁸ Passie voor paarden

⁴⁹ Passie voor paarden, nota dierenwelzijn 2007/2012 en Indicatoren voor dierenwelzijn en diergezondheid

7.3.2 Algemene basis kennis

Onder algemene kennis verstaan we in dit geval de psyche van de mens. Als men kijkt naar de psyche van de mens is te zien dat iedere individu op zijn eigen manier de wereld bekijkt en interpreteert. Het antropomorfisme kan hiervan het gevolg zijn. Op het moment dat de recreatieruiter zich hiervan bewust wordt, zal deze de basis-paardenkennis door een andere bril kunnen bekijken. Deze bewustwording is uiterst belangrijk. Op het moment dat dit niet gebeurt, loopt men het risico dat de verkregen basis-paardenkennis op de verkeerde manier geïnterpreteerd en/of toegepast wordt en daardoor feitelijk nutteloos of zelfs nadelig kan blijken.

7.4 Huidige informatieaanbod

Een inventarisatie van het huidige informatieaanbod over paardenwelzijn is nodig om een goede analyse te maken. Is het nodig om dit aanbod aan te passen of sluit het aan bij de benodigde basiskennis zoals deze hierboven is beschreven?

7.4.1 Informatiekanalen

Informatie over paarden en paardenwelzijn is overal te vinden. Na inventarisatie blijkt dat paardenkennis wordt verspreid op de volgende manieren:

- Persoonlijke contacten/mond-tot-mond
 - Vrienden/kennissen
 - Mede-ruiters
- Professionals in de paardenhouderij
 - Manege/pensionstalhouder
 - Dierenarts
 - Hoefsmid
 - Voerleverancier
- (Top)sport
- Media
 - Televisie
 - Radio
- Geschreven
 - Kranten
 - Boeken
 - Tijdschriften
 - Folders/flyers
- Educatie
 - Opleidingen
 - Cursussen
 - Lezingen
 - Clinics
 - Informatiecampagnes
- Evenementen
- Organisaties
 - Dierwelzijnsbewegingen
 - Fokkerijorganisatie
 - Sportbond (bijv. KNHS)
 - Belangenorganisatie (bijv. FNRS)
- Internet
 - Verzameling van alle informatievoorzieningen

7.4.2 Wat voor informatie wordt er gegeven?

De gegeven informatie richt zich hoofdzakelijk op de richtlijnen voor de paardenhouderij en het paardenwelzijn. Er wordt vooral geïnformeerd over hoe men een paard moet houden, verzorgen en behandelen.

Als voorbeeld wordt een belangrijke kennisbron geanalyseerd: <http://www.voorkompaardenleed.nl/>. Deze website hoort bij de campagne “ik zorg goed voor mijn paard. Wat doe jij?” en is een initiatief van de SRP in samenwerking met: KNHS, FNRS, KWPN, LTO, FNHO, koepelorganisatie fokkerij en het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie.

De website en campagne komen voort uit de nota dierenwelzijn en diergezondheid welke meldt:

“Het Nederlands Hippisch Kenniscentrum (NHK) krijgt subsidie voor een gerichte communicatiestrategie richting de paardenhouderij. Het NHK zal tevens de “gids” onder de aandacht brengen van de recreatieve en niet aangesloten paardenhouders om zo bij deze houders eveneens het paardenwelzijn te verbeteren.”⁵⁰

Middels de campagne en op de website wordt aan de hand van verschillende onderwerpen informatie gegeven over paardenwelzijn namelijk: natuurlijk gedrag, voeding, ontwikkeling van een jong paard, verzorging, de aard van het paard en huisvesting⁵¹.

De informatie die wordt gegeven aan de hand van de hiervoor genoemde onderwerpen is vooral praktische informatie, ofwel: wat men wel of niet mag doen met een paard. Verder wordt er gesproken over het natuurlijke gedrag van het paard, maar er wordt geen informatie gegeven over bijvoorbeeld de natuurlijke gedraging van het paard, de dagindeling of de reden dat een paard de gehele dag moet kunnen eten. Er wordt dus geïnformeerd over de richtlijnen voor het houden van een paard en niet over de inhoudelijke basis-paardenkennis.

De campagne wordt via verschillende kanalen en media verspreid. Naast de informatie op de website kunnen paardenliefhebbers de campagne volgen en delen via Facebook en Twitter. Verder worden er posters aan paardensportverenigingen, dierenartsen, maneges, ruitersportzaken en Boerenbond- en Welkoop winkels toegezonden.

Opvallend is dat 73% van de respondenten geen campagne kent m.b.t. paarden. Op de vraag welke campagnes men kent, weet slechts 18% van de respondenten van het bestaan van “ik zorg goed voor mijn paard. Wat doe jij?” af. Opvallend is dat van de respondenten die de campagnes wél kennen, slechts 22 % de campagnes uitstekend, goed of voldoende vindt en de rest (7 %) deze campagne matig of slecht vond. Men kan zich dus afvragen of deze vorm van communicatie effectief is.

⁵⁰ Nota dieren welzijn en diergezondheid

⁵¹ Volledige informatieaanbod www.voorkompaardenleed.nl

7.4.3 Mening van de recreatieruiter

90% van de respondenten gaat zelf op zoek naar informatie over paarden. 66% van de respondenten geeft aan het leuk te vinden om zich te verdiepen in informatie over paarden. Verder zegt 65% het informatieaanbod duidelijk te vinden. Slechts 34% vindt de informatie gemakkelijk te begrijpen.

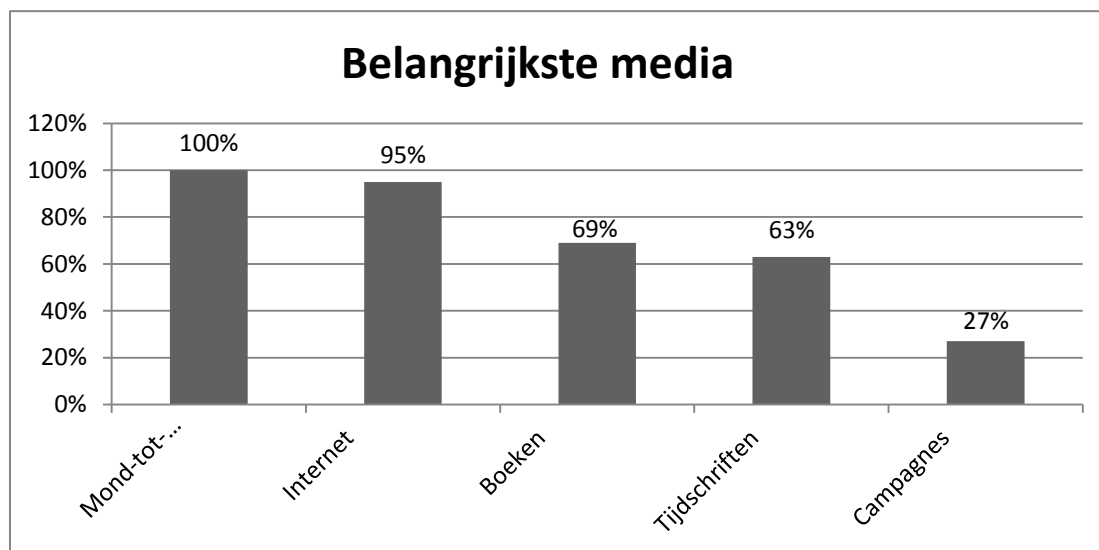
Een belangrijke reactie is dat 20% van de respondenten het informatieaanbod niet eenduidig vindt. De recreatieruiter is vooral op zoek naar informatie over gezondheid, welzijn, gedrag, training/rijden, voeding en verzorging. Significant meer dan gemiddeld is de recreatie ruiter op zoek naar deze onderwerpen. Daarbij vinden zij informatie over voeding (19%), welzijn (17%) en gedrag (16%) relatief moeilijk te vinden.⁵²

7.5 Informatie zoekgedrag van de recreatieruiter

Zoals in de vorige paragraaf is aangegeven, is het van belang dat kennis en informatie op de juiste manier wordt overgedragen. Middels een enquête onder 800 recreatieruiters kan er een beeld gevormd worden van het informatie zoekgedrag van de recreatieruiter. Hieruit kan geconcludeerd worden of de huidige manier van informatie verstrekken toereikend is. Ook kan er een advies uitgebracht worden over andere manieren van informatieverstrekking.

7.5.1 Hoe komen recreatieruiters aan informatie?

Uit de respons op de uitgegeven enquête blijkt dat recreatieruiters via diverse kanalen aan informatie komen. De belangrijkste media waarop ruiters hun informatie zoeken, worden uiteengezet in Figuur 7.1 - Belangrijkste media

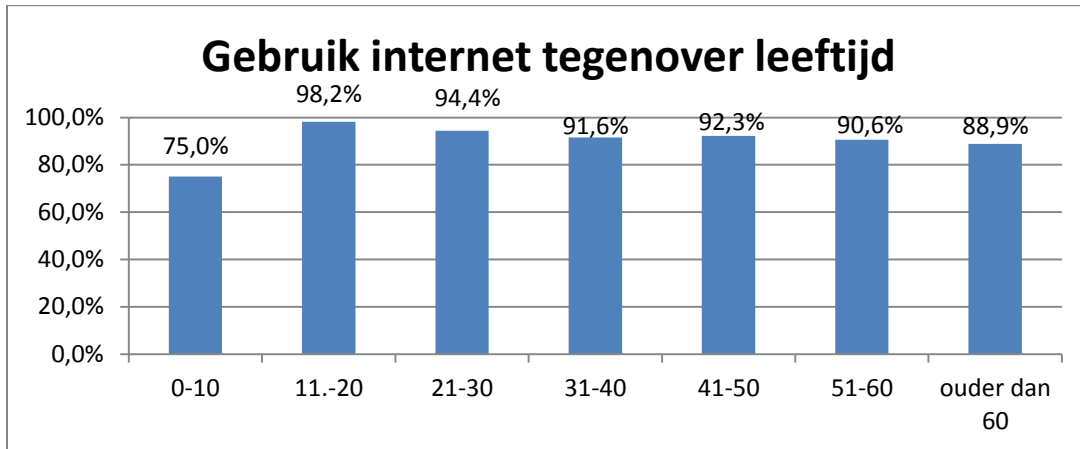

Figuur 7.1 - Belangrijkste media

Hierbij valt op dat alle respondenten informatie krijgen van andere mensen en professionals, 73% krijgt de kennis van de instructeur en 70% van mede-ruiters, ook de vrienden/kennissen, de stalhouder/manegehouder, de dierenarts en de hoefsmid spelen een belangrijke rol in het informatie geven. Opvallend is dat 68% procent van de respondenten aangeeft dat deze personen uit zichzelf deze uitleg geven. Recreatieruiters zijn vooral op zoek naar informatie over paarden via persoonlijke contacten met mensen die op dezelfde wijze met paarden bezig zijn als zij zelf.

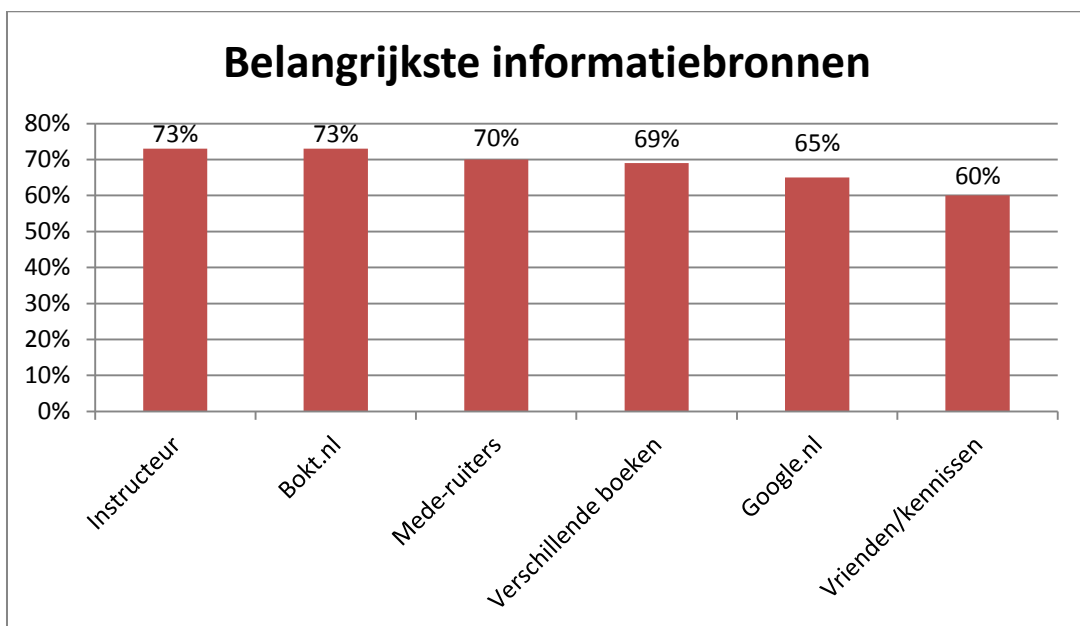
⁵² Passie voor paarden en Enquête

Verder kan geconcludeerd worden dat nagenoeg alle respondenten gebruik maken van internet. Wanneer het internetgebruik wordt vergeleken met leeftijd blijkt dat de groep die geen internet gebruikt vooral valt in de categorie 0 tot 10 jaar zoals blijkt uit Figuur 7.2.

Figuur 7.2 - Gebruik internet vergeleken met leeftijd

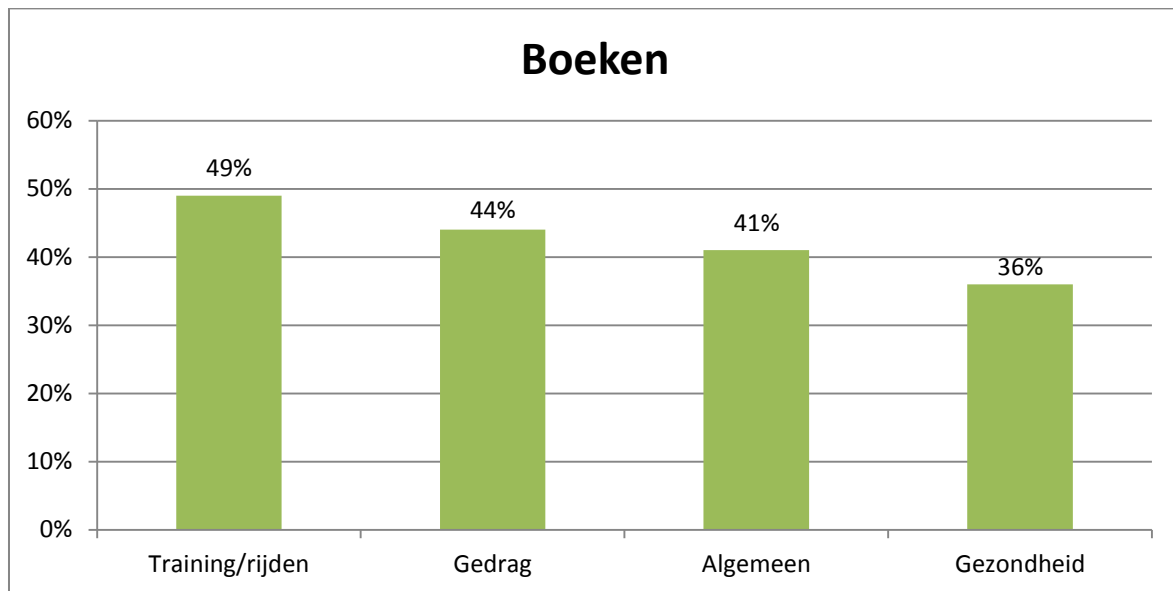
Een verdere verdieping laat de belangrijkste informatiebronnen zien welke recreatieruiters gebruiken. Deze gegevens zijn uiteengezet in Figuur 7.3.

Figuur 7.3 - Belangrijkste informatiebronnen

Deze grafiek laat duidelijk zien dat vooral de instructeur en bokt.nl de belangrijkste informatiebronnen zijn. Boeken en tijdschriften worden wel gebruikt als informatiebron, maar significant minder dan de eerder genoemde media. Daarnaast geeft slechts 27% van de respondenten aan dan zij campagnes m.b.t. paarden kent. Van dit percentage is niet bekend hoeveel er daadwerkelijk informatie uit dit medium verkrijgen.

Omdat 69% van de respondenten aangeeft hun informatie uit boeken over paarden te halen, wordt er in Figuur 7.4 weergegeven wat voor soort boeken men dan leest. Hieruit blijkt dat de onderwerpen van deze boeken veelal gaan over de training/rijden en het welzijn van paarden.

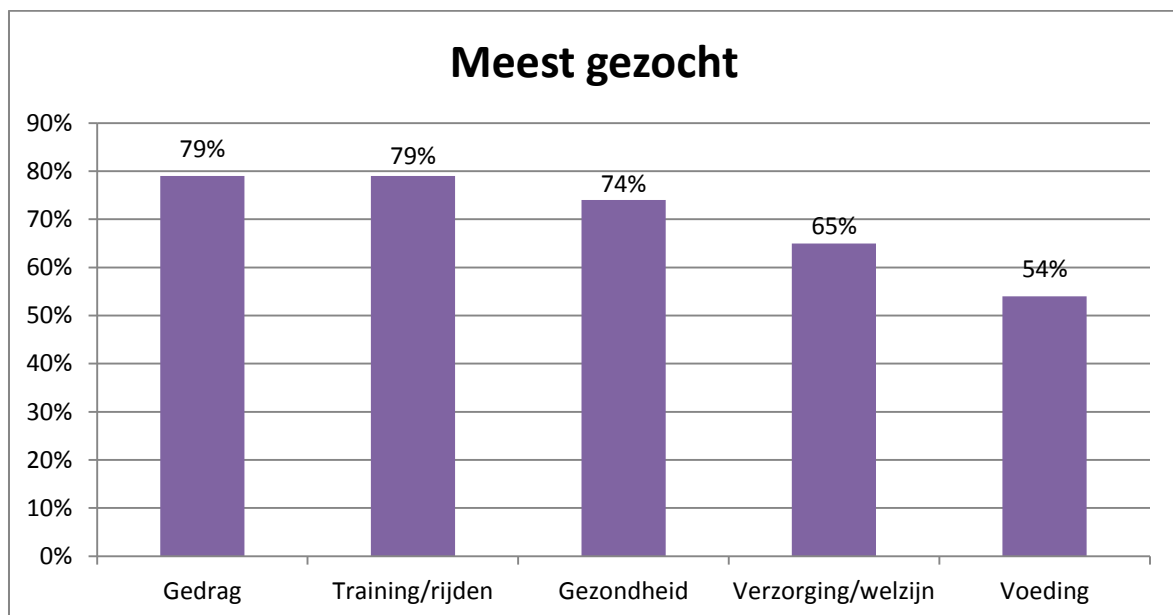
Figuur 7.4 - Gelezen boeken per onderwerp

App voor de smartphone of tablet

Verder is er gevraagd of de respondenten gebruik zouden maken van een informatieve app voor de smartphone of tablet met informatie over paarden. Hierop reageerde 42% van de respondenten dat zij zo'n app zouden willen gebruiken.

7.5.2 Welke informatie wordt gezocht?

Recreatieruiters zijn vooral op zoek naar informatie over gedrag, training en rijden, gezondheid, verzorging en welzijn en voeding. Dat is gebleken uit de enquête. De verdeling is weergegeven in Figuur 7.5.

Figuur 7.5- Meest gezochte informatie per onderwerp

8 De mening van de professional⁵³

Uit de diepte-interviews zijn een aantal belangrijke punten naar voren gekomen. De verschillende ideeën, ervaringen en adviezen zijn hieronder samengevat. Het was opvallend dat de geïnterviewden in grote lijnen allen dezelfde mening toegedaan zijn als het gaat over het onderwerp.

Recreatieruiters zijn te veel vanuit zichzelf met het paard bezig en hebben een hoog “pennymeisjes gehalte”. Als dingen anders zijn dan dat zij gewend zijn, is het automatisch niet goed omdat ze meestal niet beter weten. Ook het napraten van anderen is een groot probleem. Als één ruiter op stal iets vertelt, dan wordt het zomaar voor waar aangenomen. ‘Hoe vaak de juiste kennis wel niet ontbreekt, hier schrik ik toch regelmatig van’ is een vaak naar voren komende opmerking vanuit de ondernemers. Op het moment dat deze ontbrekende kennis of zelfs onjuiste kennis verspreid wordt is het rimpeleffect hiervan onmeetbaar groot.

Enkele voorbeelden die er gegeven worden m.b.t. welzijnsproblemen veroorzaakt door een tekort aan paardenkennis zijn:

- Paarden die drie weken op stal staan “omdat het te koud is buiten”. Gevolg: kribbebijten;
- Paarden overdreven bijvoeren met supplementen en paardensnoepjes. Gevolg: bevangen;
- “even lekker rauzen in de duinen”. Gevolg: peesblessure.

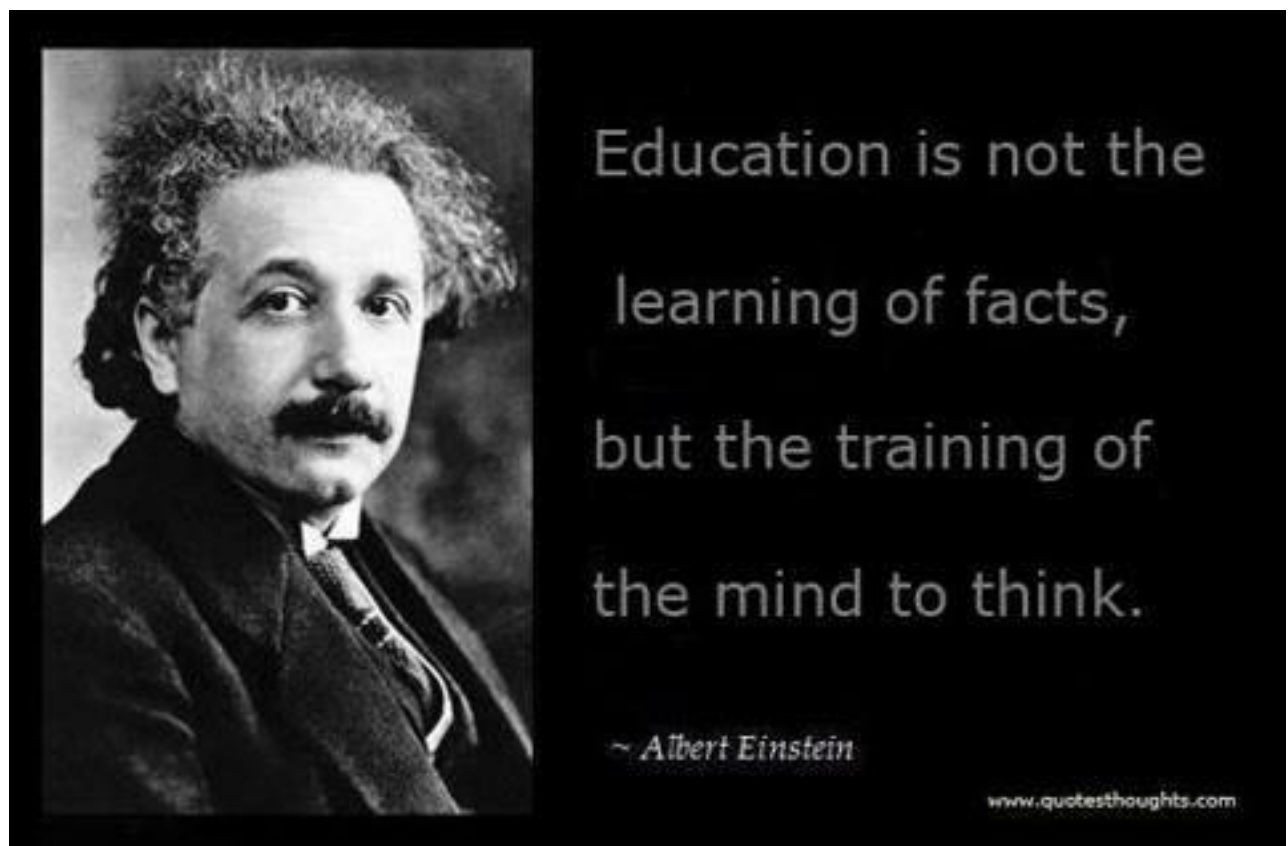
Ook blijkt imagoschade ten gevolge van een tekort aan paardenkennis regelmatig voor te komen. Dit heeft meestal te maken met de manier van houden van de paarden. Ook hiervan worden enkele voorbeelden gegeven:

- Paarden hadden op de wei gelopen in de regen dus ze waren vies. Vervolgens stond een dag later op internet dat de paarden op het desbetreffende bedrijf verwaarloosd werden omdat ze niet geborsteld werden en niemand er naar om zou kijken.
- Paarden die overdag in stands staan, maar minstens 10 uur per dag buiten op de wei in kuddes. Volgens een klant zouden de paarden mishandeld worden omdat ze in stands staan terwijl deze verboden zijn.
- Een ruiter met een eigen paard kwam kijken op een pension- en sportstal om daar eventueel haar paard te stallen. Toen ze hoorde dat de paarden daar in groepen naar buiten gaan, is ze boos vertrokken omdat een sportpaard dat niet zou kunnen. Een tijdje later ging het verhaal dat het bedrijf geen verstand zou hebben van sportpaarden.
- Er staan bij opa en oma twee pony's in de wei. Een dikke fjord en een KWPN D-pony. De dierenbescherming wordt gebeld met de boodschap dat er een ernstig ondervoed paard in de wei bij deze mensen staat. Echter op het moment dat de dierenbescherming ter plaatste komt en de pony's ziet, blijkt het een vertekend beeld te zijn. De KWPN pony is niet ondervoed, het is gewoon een heel ander type pony dan de rond gebouwde fjord.
- Als ouders en hun kinderen die starten met paardrijden niet voldoende geïnformeerd worden over het natuurlijke gedrag van een paard, kan dit gevaarlijke situaties opleveren. Tevens heeft dit als resultaat dat de drempel om te starten met paardrijden verhoogt en de kans dat een kind (of de ouder) angstig wordt aanzienlijk groter. Gevolg hiervan is het stoppen met paardrijden, hierdoor verliest de manege klanten op zowel korte- als lange termijn.

⁵³ Aan de hand van de vragen in bijlage 6.

Er wordt overal over paarden gepraat en “informatie” gegeven. Het probleem is alleen dat iedereen deze informatie kan geven waardoor de informatie die mensen krijgen niet eenduidig is. Verder zijn opleidingen en cursussen te veel op te theorie gericht. Bijvoorbeeld stagiaires die paardenhouderij studeren kennen alle regels, maar hebben niet echt verstand van paarden doordat de praktijkkennis ontbreekt.

Om welzijnsproblemen en imagoschade te verminderen geven de professionals verschillende aandachtspunten. Vooral een juiste basiskennis zou een hele belangrijke verbetering zijn. “Deze basiskennis moet dan wel echt bestaan uit basiskennis!” zegt een van hen. Hiermee wordt bedoeld op de kennis van het paard vanuit de basis. De professionals zijn het er dan ook over eens dat mensen meer verstand moeten krijgen van paarden en niet alleen van de regels die betrekking hebben op paarden.

9 Internationale aanpak

Ook in het buitenland wordt paardenwelzijn een steeds belangrijker onderwerp op de agenda. In dit hoofdstuk wordt het dierenwelzijnsbeleid in de EU nader bekeken. Verder worden landen zoals Groot-Brittannië, Ierland, Denemarken en Zwitserland besproken, waar al een wetgeving bestaat voor paardenwelzijn.

9.1 Welzijnsbeleid in de EU

Het beleid van de EU heeft een regelgeving om het dierenwelzijn te verbeteren. Er wordt vooral gericht op het verbeteren van het welzijn van productiedieren - die veelal op landbouwbedrijven staan, dus de professionele dierhouderij – tijdens transport en het slachten/doden van dieren.⁵⁴

De reden dat er vooral wordt gericht op deze groep dieren en dierhouderijen is dat deze direct te maken hebben met de voedselveiligheid en de gezondheid van de burger. Daarnaast is de burger en de consument steeds bewuster bezig met dierenwelzijn en duurzaamheid, waardoor de EU niet achter kan blijven.

Wat betreft de regelgeving van paardenwelzijn zijn er twee zaken die gereguleerd zijn vanuit de EU-wetgeving, namelijk het transport (middels een transportverordening) en de I&R⁵⁵ van paarden middels het chippen van de dieren en een verplicht paardenpaspoort.

Verder hebben de landen binnen de EU het verbeteren en eventueel reguleren van paardenwelzijn zelf in de hand. In de volgende paragraaf zijn enkele voorbeelden gegeven van initiatieven in verschillende EU-landen.

9.2 Wetgeving in verschillende landen

In verschillende landen zijn er wetgevingen m.b.t. paardenwelzijn. Elk van deze landen heeft zijn eigen interpretatie en manier van aanpak, deze zullen hieronder worden beschreven.

9.2.1 Groot-Brittannië⁵⁶

Groot-Brittannië heeft in de zogenaamde 'Animal Welfare Act' (Engeland en Wales) en de 'Animal Health and Welfare Act' (Schotland) beschreven dat iedere paardenhouder goed voor zijn/haar paard moet zorgen. Deze "acts" zijn geschreven in samenwerking met de World Horse Welfare organisatie. Deze heeft ook meegewerkt aan het ontwikkelen van een plan van aanpak voor de daadwerkelijke praktische uitvoering van deze wet.

9.2.2 Ierland⁵⁷

In Ierland is in 1996 de "Control of Horses Act" in de wet opgenomen. Deze wet beschrijft dat men voor het houden van een paard een bewijs van goedkeuring moet hebben. De minimumleeftijd voor het houden van een paard is 16 jaar. Overheid controleert op het juist handelen en houden van paarden. Op het moment dat men niet aan de wettelijke voorschriften voldoet, kan iemand een verbod krijgen op het houden van paarden en een geldboete.

⁵⁴ http://ec.europa.eu/food/animal/index_en.htm

⁵⁵ Identificatie en Registratie

⁵⁶ <http://www.worldhorsecelfare.org/help-tomorrow/uk-horse-welfare-law>

⁵⁷ <http://www.ispca.ie/Legal-Chapter-12-2.aspx>

9.2.3 Denemarken⁵⁸ en Zwitserland⁵⁹

In Denemarken en Zwitserland zijn verschillende regels wettelijk vastgelegd. Zo zijn er regels opgesteld aan de hand van richtlijnen voor het paardenwelzijn. Deze regels omvatten: huisvesting, beweging, voeding, hoefverzorging, transport en sociaal contact. Verder zijn prikkeldraad en het afknippen van de tastharen aan het hoofd bij wet verboden.

Daarnaast dienen Zwitserse paardeneigenaren met meer dan 5 paarden een bewijs van competentie te hebben. Professionele paardenhouders met meer dan 11 paarden zijn verplicht om een cursus over paardenverzorging te volgen.

Niet alleen de regels, maar ook de sancties die staan op het niet naleven van de wet zijn vastgelegd.

⁵⁸ <http://www.wbfsh.org/files/Legislation%20on%20keeping%20horses%20in%20Denmark%20-%20J%C3%B8rgen%20Kold.pdf>

⁵⁹ <http://www.thehorse.com/articles/22200/swiss-animal-protection-law-includes-horse-management-guidelines>

10 Conclusies en aanbevelingen

De conclusies die te trekken zijn uit dit onderzoek m.b.t. de probleemstelling, worden aan de hand van het beantwoorden van de deelvragen duidelijk. Uiteindelijk wordt er een eindconclusie geformuleerd door de hoofdvraag te beantwoorden. Tot slot worden er enkele aanbevelingen gedaan.

10.1 Beantwoorden van deelvragen

Wat houdt paardenkennis precies in?

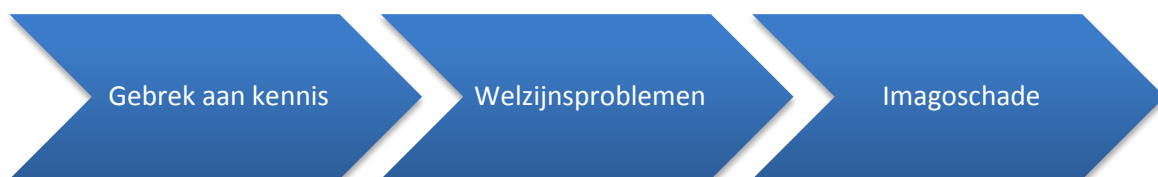
Paardenkennis is af te leiden aan de hand van het paardenwelzijn. Men dient verstand te hebben van de basisbehoeften van het paard. Met deze kennis is men in staat om juist te kunnen oordelen over en zorgen voor een paard.

Welke kennis heeft de gemiddelde recreatieruiter op dit moment paraat?

Recreatieruiters blijken meer paardenkennis te hebben dan de gemiddelde ruiter. Zij scoren bovengemiddeld als het gaat om de onderwerpen huisvesting, welzijn, voeding en training. Ook de manier waarop zij paarden houden ligt dicht bij de richtlijnen uit de gids voor goede praktijken. Het probleem is echter dat recreatieruiter het paard vanuit het menselijke oogpunt bekijkt, het zogenaamde antropomorfisme. Waardoor voor zowel ruiter als de paard in onveilige en/of ongewenste situaties kunnen komen. De recreatieruiter heeft dus ten opzichte van de gemiddelde ruiter relatief meer juiste kennis paraat. Het probleem is echter dat de interpretatie en uitvoering van deze kennis niet is zoals het zou moeten. De intentie om (meer/juiste) kennis te vergaren is er wel degelijk, dus hier ligt een kans.

Welke gevolgen heeft het gebrek aan paardenkennis bij de recreatieruiter voor de paardenhouderij?

Een belangrijk gevolg van een gebrek aan paardenkennis, of het niet goed toepassen daarvan, is het lijden van de paarden zelf. De paarden zijn degenen die niet 'gewoon paard' kunnen zijn en/of onder slechte omstandigheden leven. Een ander - niet geheel onbelangrijk - gevolg van het welzijnsprobleem is imagoschade van de paardenhouderij.

Alle partijen hebben hun eigen belangen bij het onderhouden van een positief imago van de paardenhouderij zoals: welzijn van het paard en het economisch welvaren van de paardenhouderij (winstgevendheid). Deze belangen komen in het geding op het moment dat het imago in negatieve zin beïnvloed wordt of zelfs schade oploopt.

De directe gevolgen van een gebrek aan paardenkennis zijn dus paardenwelzijnsproblemen waardoor imagoschade van de paardenhouderij ontstaat. Gevolgen voor de paardenhouderij houden concreet in:

- Onzeker bestaansrecht;
- Ontevreden klanten;
- Financieel verlies;
- Faillissement/baanverlies;
- Vermindering van het paardenwelzijn: minder te besteden = minder te investeren.

De schade van het imago zorgt uiteindelijk voor een neerwaartse spiraal wat betreft bovenstaande gevolgen. Met slechte ingrediënten kan geen goede cake gebakken worden. En het opbouwen van iets goeds duurt jaren, het afbreken daarentegen is zo gedaan.

Wat houdt paardenwelzijn precies in?

Paardenwelzijn is vooral afhankelijk van de mate waarin het paard het natuurlijke gedrag kan uitvoeren. De vijf vrijheden zijn hierin de belangrijkste leidraad. De officiële definitie voor dier- en paardenwelzijn is:

‘Welzijn is een mentale toestand van welbevinden, dat ontstaat als het dier in voldoende mate in zijn natuurlijke behoeften kan voorzien en waarbij het dier vrij is van pijn van andere ongemakken’

Wat zijn de gevolgen voor het paardenwelzijn bij een gebrek aan paardenkennis bij de recreatieruiter?

Zoals al geconcludeerd is, hebben recreatieruiters voldoende paardenkennis paraat. Het gaat echter om de verkeerde interpretatie en uitvoering hiervan. De deelvraag zou dus eigenlijk moeten zijn:

“Wat zijn de gevolgen voor het paardenwelzijn wanneer een recreatieruiter zijn/haar paardenkennis onjuist interpreteert?”

Als men kijkt naar de psyche van de mens is te zien dat iedere individu de wereld op zijn eigen manier bekijkt en interpreteert. Een gevaar hiervan is het antropomorfisme. Op het moment dat de recreatieruiter zich hiervan bewust wordt zal deze de basis-paardenkennis door een andere bril kunnen bekijken. Deze bewustwording is uiterst belangrijk. Op het moment dat dit niet gebeurt, loopt men het risico dat de verkregen basis-paardenkennis op de verkeerde manier geïnterpreteerd en/of toegepast wordt. Hierdoor kan het paard alsnog niet het natuurlijke gedrag uitoefenen, met als gevolg dat het welzijn van het paard in het gedrang komt.

Welke basis-paardenkennis is nodig om het probleem te verhelpen?

De minimaal vereiste basis-paardenkennis bestaat uit twee delen. Allereerst zal men het paard moeten leren begrijpen zoals het is, en niet zoals men denkt of wil dat het paard is. De recreatie ruiter moet zich dus bewust worden van het antropomorfisme en hier naar gaan handelen.

Verder is te concluderen dat de recreatieruiter geïnformeerd moet worden over:

- De fysieke behoeftes van het paard (zoals huisvesting, voeding, beweging);
- Basiskennis over het op de juiste manier rijden van een paard (training, beweging);
- De algemene verzorging van een paard;
- Basis kennis over ziekten en verwondingen bij een paard (gezondheid);
- Het natuurlijke gedrag van het paard (b.v. dagindeling, de reden waarom een paard de hele dag moet eten, geestelijke behoeftes, communicatie).

Als de vijf vrijheden goed bekeken worden, valt het op dat één van deze vijf punten het grootste deel van de andere vier punten omvat. Namelijk: dieren zijn vrij om een natuurlijk soorteigen gedragspatroon te kunnen hebben. Hieruit is te concluderen dat de recreatieruiter geïnformeerd moet worden over het natuurlijke gedrag van het paard. In combinatie met de bewustwording van het antropomorfisme zal men gaan inzien waarom een paard naar buiten moet, sociaal contact moet hebben met andere paarden enz.

Op welke manier vergaart de recreatieruiter zelf zijn/haar kennis over paarden?

De belangrijkste manieren waarop recreatieruiters aan kennis over paarden komen zijn via mond-tot-mond en internet. Recreatieruiters zijn vooral op zoek naar informatie over paarden via persoonlijke contacten met mensen die op dezelfde wijze als zij met paarden bezig zijn. Iedereen maakt gebruik van mondelinge bronnen, 73% krijgt de kennis van de instructeur en 70% van mede-ruiters, ook de stalhouder/manegehouder, vrienden/kennissen, de dierenarts en de hoefsmid spelen een belangrijke rol in het informatie geven. Opvallend is dat 68% procent van de respondenten aangeeft dat deze personen uit zichzelf deze uitleg geven.

Verder gebruikt 95% het internet als bron. Hierbij zoekt 73% op bokt.nl en 65% zoekt informatie met behulp van de zoekmachine Google. Tot slot leest 69% boek over verschillende paard-gerelateerde onderwerpen. Een belangrijk gegeven is dat 95% van de recreatieruiters les heeft gehad op een manege, waar zij ook kennis vergaard hebben.

De onderwerpen waarover recreatieruiters vooral informatie zoeken zijn gedrag (79%), training (79%), gezondheid (74%) en verzorging/welzijn (65%). Dit sluit ook goed aan op de benodigde basis-paardenkennis. Significant meer dan gemiddeld is de recreatie ruiter op zoek naar deze onderwerpen. Daarbij vinden zij informatie over voeding (19%), welzijn (17%) en gedrag (16%) relatief moeilijk te vinden.⁶⁰

90% van de respondenten gaat zelf op zoek naar informatie over paarden. 66% van de respondenten geeft aan het leuk te vinden om zich te verdiepen in informatie over paarden. Verder zegt 65% het informatieaanbod duidelijk te vinden. Slechts 34% vindt de informatie gemakkelijk te begrijpen. Een belangrijke reactie is dat 20% van de respondenten het informatieaanbod niet eenduidig vindt.

Op welke manieren wordt er op dit moment informatie over paarden en paardenwelzijn verstrekt? In navolging van “de 12 basisbehoeften van een paard” en “de gids van goede praktijken” is in juni 2012 de campagne “Ik zorg goed voor mijn paard! Wat doe jij?” gelanceerd.⁶¹ Deze campagne is gericht op de bewustmaking van de ruiter m.b.t. paardenwelzijn. Via diverse kanalen wordt de boodschap uitgedragen zoals: Facebook, Twitter, posters bij paardensportverenigingen, dierenartsen, maneges, ruitersportzaken en Boerenbond- en Welkoop winkels. Ook wordt de aandacht gevraagd voor de nieuwe website: www.voorkompaardenleed.nl

Opvallend is dat 73% van de respondenten geen campagne kent m.b.t. paardenwelzijn. Op de vraag welke campagnes men kent, weet slechts 18% van de respondenten van het bestaan van “ik zorg goed voor mijn paard. Wat doe jij?” af. Van de respondenten die de campagnes wel kent vindt slechts 22% de campagnes uitstekend, goed of voldoende. De rest (7%) vindt deze campagne matig of slecht. Men kan zich dus afvragen of deze vorm van communicatie afdoende is.

⁶⁰ Passie voor paarden en Enquête

⁶¹ http://www.nhk.nl/index_2880.php

Verder wordt er via alle mogelijke kanalen informatie verstrekt over paarden en paardenwelzijn (tijdschriften, boeken, televisie, radio, internet, campagnes, enz.). Vooral de bronnen op internet zijn niet eenduidig en dus niet altijd bevorderend voor de paardenkennis.

90% van de respondenten gaat zelf op zoek naar informatie over paarden. 66% van de respondenten geeft aan het leuk te vinden om zich te verdiepen in informatie over paarden. Verder zegt 65% het informatieaanbod duidelijk te vinden. Slechts 34% vindt de informatie gemakkelijk te begrijpen.

Verder sluit de informatie die verstrekt wordt wel goed aan bij de informatiebehoefte van de recreatieruiter. Een belangrijke kanttekening is echter dat de informatie vooral richtlijnen en regels betreft, en niet de basisbehoeften van het paard en de reden daarvan. Er kan dus geconcludeerd worden dat het huidige informatieaanbod niet volledig aansluit bij de benodigde basis-paardenkennis.

Hoe is paardenwelzijn geregeld in de EU en EU-lidstaten?

Binnen de EU wordt er verschillend omgegaan met wetgeving m.b.t. paardenwelzijn. Wat blijkt is dat regelgeving vanuit de overheid mogelijk, en ook controleerbaar is. Ook de informatievoorziening is daar soms anders geregeld. In andere landen wordt gebruik gemaakt van verplichte cursussen voor zowel hobby- als professionele paardenhouders.

10.2 Conclusie

Het hoofddoel van dit onderzoek was het onderzoeken van de volgende hoofdvraag:

“Via welke communicatiekanalen kan de benodigde basis-paardenkennis bij de recreatieruiter gebracht worden om imagoschade van de paardenhouderij te beperken?”

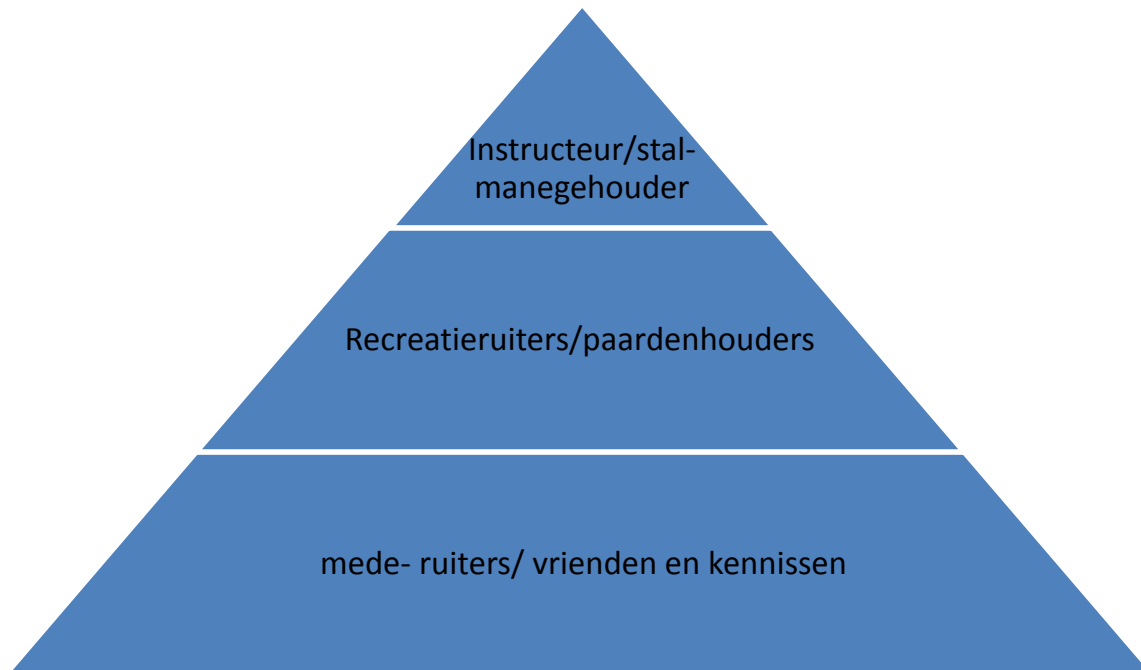
Communicatiekanalen

De meest gebruikte communicatiekanalen zijn de mondelinge bronnen in de vorm van de instructeur, de mede-ruiters en het internet. Aan zowel de mondelinge bron: de mede-ruiter, als de internetbronnen: bokit.nl en google.nl zitten nadelen verbonden. Doordat de kans groot is dat mede-ruiters dezelfde denkwijze hebben als de recreatieruiter zelf, zal hierin geen oplossing gevonden worden voor het probleem. Ook op bokit.nl zit dezelfde mede-ruiter informatie te verstrekken. Via google.nl krijgt men een keuze uit verschillende websites met informatie. Helaas is deze informatie niet eenduidig.

De grootste informatiestroom verloopt mondeling, om vervolgens op eigen wijze geïnterpreteerd te worden door de ontvanger, in dit geval de recreatieruiter. Het is dus belangrijk om de basiskennis bij de bron te verstrekken om een optimaal bereik te behalen.

De campagne “Ik zorg goed voor mijn paard! Wat doe jij?” en de grote beschikbaarheid van informatie in boeken en/of tijdschriften leiden niet tot het gewenste resultaat. Deze beoogde veranderingen moeten doorgevoerd worden bij de bron en de start van het paardrijden.

Aangezien 95% van de recreatieruiters op een manege heeft gereden is dit de plaats bij uitstek om benodigde basiskennis te verspreiden. Er ontstaat hierdoor een rimpeleffect welke nodig is om grote groep recreatieruiters te bereiken.

Wanneer de ruiter zou stoppen op de manege om elders te gaan rijden, is het van belang dat deze de correcte informatieve rol overneemt van de manege. Dat wil zeggen dat men de benodigde basiskennis zelf moet toepassen en indien nodig uit kan leggen aan andere recreatieruiters met of zonder eigen paard.

De tweede belangrijke bron die al vanaf het begin aanwezig is in de carrière van de recreatieruiter en dus een belangrijke rol speelt in het opleidingsproces van de recreatieruiter is de instructeur.

Al vanaf het startpunt van de 'carrière' van de ruiter wordt begonnen met het aanleren van de benodigde basiskennis. Verder worden er tools aangeboden om verder te groeien en zal de correcte basiskennis automatisch doorstromen naar de overige bronnen. In het geval van een recreatieruiter is met name de instructeur op de manege belangrijk, maar men komt in de loop van zijn carrière op verschillende manieren en plaatsen met instructeurs en andere mondelinge bronnen in aanraking.

Daarnaast is het van belang om de resterende mondelinge bronnen zo breed mogelijk op te vangen. De gemeenschappelijke factor tussen de grootste groep mondelinge bronnen zijn de instructeur en de stal/manegehouder. Via deze communicatiekanalen kan de benodigde basis-paardenkennis bij de recreatieruiter gebracht worden om imago's van de paardenhouderij te beperken.

Basis-(paarden)kennis

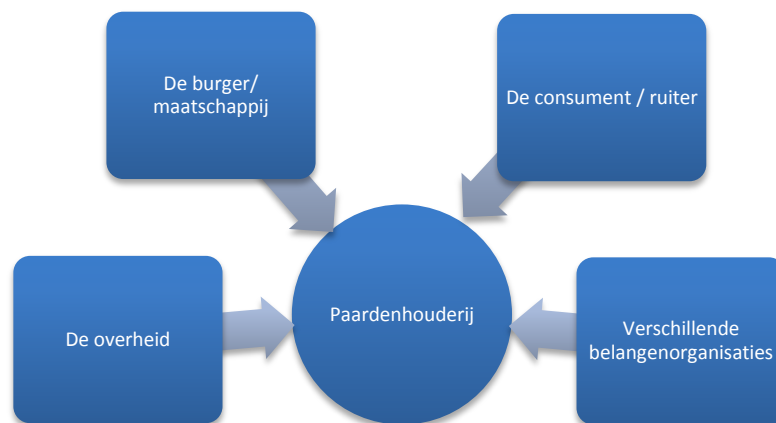
De minimaal vereiste basis-paardenkennis bestaat uit twee delen. Allereerst zal men het paard moeten leren begrijpen zoals het is, niet zoals men denkt of wil dat het paard is. De recreatie ruiter moet zich dus bewust worden van de eigen denkwijze en deze leren om te zetten naar die van het paard.

Verder houdt de basiskennis in dan men verstand heeft van de natuur van het paard. Als de vijf vrijheden goed bekeken worden, valt het op dat één van deze vijf punten het grootste deel van de andere vier punten omvat. Namelijk: dieren zijn vrij om een natuurlijk soort eigen gedragspatroon te kunnen hebben. Hieruit is te concluderen dat de recreatieruiter geïnformeerd moet worden over het natuurlijke gedrag van het paard. In combinatie met de bewustwording van het antropomorfisme zal men gaan inzien waarom een paard naar buiten moet, sociaal contact moet hebben met andere paarden enz.

Imagoschade

De status van het imago van de paardenhouderij wordt beïnvloed door een verzameling ingrediënten waar de ontvanger een totaalbeeld mee construeert. Verschillende partijen zoals de burger, consument, overheid en de paardenhouderij hebben hun eigen belangen bij het aanbieden van een positieve ingrediënten. Met uiteindelijk een goed 'gebakken' imago van de paardenhouderij. Alle partijen hebben hun eigen belangen bij het onderhouden van een positief imago van de paardenhouderij zoals: welzijn van het paard en het economisch welzijn van de paardenhouderij (winstgevendheid). Voor de paardenhouderij is het uiteindelijk ook van groot belang om operatief te zijn en te blijven (bestaansrecht). Deze belangen komen in het geding op het moment dat het imago in negatieve zin beïnvloed wordt of zelfs schade oploopt.

De verschillende partijen waar de paardenhouderij mee te maken heeft, hebben elk hun eigen kijk op de zaak. De verschillende invalshoeken van waaruit bijvoorbeeld het paardenwelzijn wordt bekeken kunnen conflicterend zijn. Daarom is het belangrijk om de rimpeleffecten van een gebrek aan kennis tegen te gaan door de juiste kennis te verspreiden en toe te passen.

10.3 Aanbevelingen

Aan de hand van de uitkomsten van dit onderzoek kunnen enkele aanbevelingen gedaan worden. Met deze aanbevelingen kunnen professionele paardenhouders, de overheid en belangenorganisaties tot een betere kennisoverdracht komen om de imagoschade van de paardenhouderij te beperken en de paarden in Nederland een beter leven te bieden. Om dit te kunnen bewerkstelligen zullen er een aantal maatregelen genomen moeten worden. Het is van belang dat de bronnen die aan de hand van dit onderzoek aangewezen zijn om de benodigde basiskennis bij de recreatieruiter te brengen, een aantal veranderingen doorvoeren.

Informatiekanalen

Instructeurs

De huidige- en toekomstige gecertificeerde instructeurs moeten goed worden opgeleid met aandacht voor de benodigde basiskennis en een goede kennisoverdracht daarvan. Hiervoor zal het nodig zijn om de opleidingen grondig onder de loep te nemen. Aangezien de instructeur een van de basis bronnen is voor de recreatieruiter is het belangrijk dat alle 'paarden' opleidingen eenduidige informatie verstrekken over de benodigde basiskennis. Het is de taak van de 'paarden' opleidingen om toekomstige en huidige gecertificeerde instructeurs voldoende kennis, ervaring en kunde mee te geven om recreatieruiters mee te geven wat nodig is om een beter leven te bieden aan de paarden, veilig om te kunnen gaan met de dieren en imagoschade van de paardenhouderij te beperken.

Stal/manegehouders

- Moeten geïnformeerd worden over het belang van kennisoverdracht van de basis(paarden)kennis en de beste manier om dat te doen. Uiteindelijk is dit een kans voor de paardenhouder zelf om bij te dragen aan het voortbestaan van zijn bedrijf en de sector. Het is van belang dat deze groep dat ook in gaat zien.
- Men moet beseffen dat de recreatieruiter afhankelijk is van de stal/manegehouder. Dit ter ondersteuning van de verantwoordelijkheid en de reikwijdte van de stal/manegehouder. Een belangrijke zaak is om de paardenhouders attent te maken op het feit wat hun invloed is op de kennis van de recreatieruiter en het welzijn van de paarden. Het streven is om met goede samenwerking tussen de overheid en de belangenorganisaties dusdanige omstandigheden te creëren dat dit voor alle partijen realistisch en haalbaar is;
- Een volgend belangrijk onderdeel is transparantie in hun bedrijfsvoering, wat kan leiden tot de vermindering van eventueel onbegrip vanuit de verschillende invloeden (burger, consument, overheid, belangenorganisaties, paardenhouderij). Als de paardenhouderij met meer transparantie werkt, kunnen de verschillende invloeden begrijpen waarom een bedrijf bepaalde keuzes maakt m.b.t. het houden van paarden en het paardenwelzijn. Wanneer men dit gaat zien als een kans in plaats van een bedreiging, kan de paardenhouder door de bril van bijvoorbeeld de consument gaan kijken. Door omschakeling in de manier van denken kan de juiste informatie over het bedrijf aan de diverse invloeden verstrekt worden. Hierdoor kan deze meer begrip krijgen voor de manier van denken en werken van de paardenhouderij;
- Het is belangrijk dat er onderzoek gedaan wordt naar de haalbaarheid en de beste manier om de 12 richtlijnen voor het paardenwelzijn te implementeren in de paardenhouderij, om het paardenwelzijn te verbeteren en imagoschade te verminderen. Verder is de recreatieruiter deels afhankelijk van de paardenhouderij in de manier waarop zij hun paarden kunnen houden;
- Verder onderzoek naar de beste manier om de professionele paardenhouderij te informeren over- en bewust te maken van het belang van deze kennisoverdracht is nodig.

Campagnes

Naast de bovenstaande aanbevelingen is de al ingezette lijn vanuit de overheid en SRP nog steeds van belang. Dat wil zeggen dat de campagne "Ik zorg goed voor mijn paard! Wat doe jij?" een goede ondersteunende bron kan zijn in het proces om de basiskennis bij de recreatieruiter te brengen. Echter moet deze dan wel uitgebreid worden met de inhoudelijke basis-paardenkennis zoals de natuurlijke gedraging van het paard, de dagindeling, de reden waarom een paard de gehele dag moet kunnen eten enzovoort. Verder moet er draagvlak gecreëerd worden bij de sector om deze campagnes goed en duidelijk uit te dragen, zodat deze ook daadwerkelijk onder de ogen van de recreatieruiter terecht komt.

Internet

Verdere kennisoverdracht met behulp van het internet is mogelijk en zeker efficiënt. Vooral bokt.nl en google.nl zijn veelgebruikte internetbronnen. De informatie die hier op deze websites staat is echter niet altijd eenduidig en correct. Daarom wordt aanbevolen om nader onderzoek te doen naar het bundelen van de juiste kennis op deze websites om internetbronnen bruikbaar te maken.

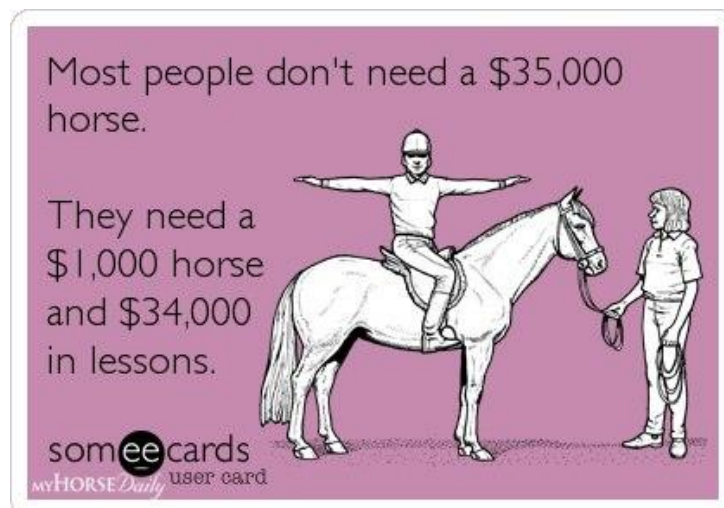
De tools en kennis zijn aanwezig om het welzijns/imagoprobleem op te lossen. Zaak is wel om dit in goed overleg te doen met de betrokken partijen en gebruik te maken van elkaars expertise en mogelijkheden. Het is daarbij belangrijk dat er wordt opengestaan voor veranderingen en een breed draagvlak van de sector zal nodig zijn om dit te realiseren. De overheid zal samen met de paardenhouderij en verschillende belangenorganisaties zoals bijvoorbeeld de SRP een plan op moeten stellen om deze aanbevelingen aan te pakken. Uit dit onderzoek kunnen deze partijen in ieder geval afleiden via welke kanalen ze de doelgroep het beste kunnen bereiken.

Basis-(paarden)kennis

De basis-(paarden)kennis moet de volgende punten bevatten:

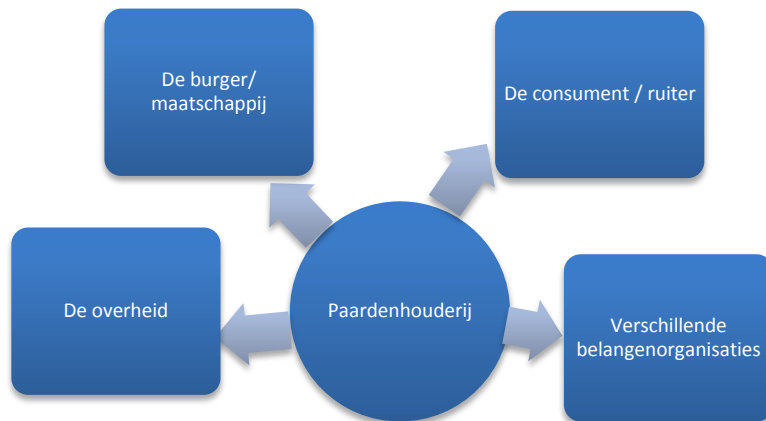
- De fysieke behoeftes van het paard (zoals huisvesting, voeding, beweging);
- Basiskennis over het op de juiste manier rijden van een paard (training, beweging);
- De algemene verzorging van een paard;
- Basis kennis over ziekten en verwondingen bij een paard (gezondheid);
- Het natuurlijke gedrag van het paard (b.v. dagindeling, de reden waarom een paard de hele dag moet eten, geestelijke behoeftes, communicatie).

Om deze kennis voor iedereen begrijpelijk en interessant te maken zal er een verdere verdieping nodig zijn.

Imagoschade

Naast het verstrekken van de juiste kennis zal de paardenhouderij in moeten springen op de groeiende “bemoeienis” van buitenaf. Wanneer men dit gaat zien als een kans in plaats van een bedreiging, zal de paardenhouder door de bril van de consument gaan kijken. Door deze omschakeling in denkwijze kan de juiste informatie over het bedrijf aan de consument verstrekt worden. Hierdoor kan deze meer begrip krijgen voor de manier van denken en werken van de paardenhouderij.

Toekomst

Wanneer blijkt dat het verstrekken van de juiste basis-paardenkennis niet voldoende is en professionele paardenhouders onvoldoende meewerken, kan er overgegaan worden tot regulering vanuit de overheid. Zoals blijkt in andere EU-lidstaten is reguleren mogelijk, net als de controle daarop. Verplichte cursussen voor het houden van paarden zou dan ook denkbaar zijn. Verder onderzoek op dit gebied zal nog wel nodig zijn. Een belangrijke kanttekening bij deze aanbeveling is dat er in dit geval ook gekeken moet worden naar de haalbaarheid voor bedrijven (interne en externe mogelijkheden). Daarnaast is het van belang om bij de samenstelling van deze wetgeving de verschillende invalshoeken goed te bekijken en om hierna goed onderbouwde regelgeving samen te stellen.

11 Tot slot

11.1 Discussie

Bij het onderzoek en de daaruit afgeleide conclusies kunnen enkele vraagtekens gezet worden. De uitslagen van de enquête bieden een globale indruk. Dit heeft te maken met de keuze voor een internetenquête. Door dit medium bestaat er een kans dat er een niet-representatieve groep heeft gereageerd. Verder kan er niet worden berekend hoe representatief de enquête nou eigenlijk is, door de afwezigheid van kengetallen over het totaal aantal ruiters in Nederland. De kengetallen die beschikbaar zijn bestaan vooral uit schattingen.

In het onderzoeksrapport “passie voor paarden” is onderzoek gedaan naar de kennis en het informatie zoekgedrag van paardenliefhebbers. Dit is echter op een breed vlak en gaat niet voldoende in op de recreatieruiter. Daarbij is dit rapport vier jaar geleden geschreven, waardoor niet wordt ingegaan op de invloed van bijvoorbeeld social media.

Wat betreft de uitslag over het kennisniveau van de recreatieruiter wordt in het verslag Passie voor Paarden zelf aangegeven dat gezien het beperkte aantal gestelde kennis- en praktijkvragen, er hooguit eerste indrukken zijn verkregen van de kennis en praktijk van (typen) paardenliefhebbers in Nederland. Verder wordt er gewezen op het feit dat de steekproef wellicht onvoldoende representatief is geweest. Hier zal wellicht verder onderzoek voor nodig zijn.

Daarnaast is het de vraag hoe het kan dat er relatief goed gescoord wordt onder deze groep mensen op het onderdeel kennis. Dit komt niet helemaal overeen met de cijfers die de dierenbescherming laat zien over het welzijn van de paarden in de praktijk. Daarnaast blijkt uit eigen ervaring en die van de geïnterviewde professionals dat dit niveau veel lager is dan het onderzoek Passie voor Paarden laat zien. ‘Hoe vaak de juiste kennis wel niet ontbreekt, hier schrik ik toch regelmatig van’ is een vaak gehoorde kreet welke naar voren is gekomen uit de diepte-interviews met de professionals.

Een andere kritische vraag die gesteld kan worden is of als deze kennis al dan niet redelijk beschikbaar is, waarom deze dan niet gebruikt wordt? Wat houdt de recreatieruiter tegen om hier iets mee te doen? Bieden bijvoorbeeld de paardenbedrijven, overheid of financiële middelen van de recreatie ruiter of het betreffende bedrijf de mogelijkheden om deze kennis toe te passen? Hier zou verder onderzoek naar gedaan moeten worden om een onderbouwd antwoord te kunnen geven.

Verder is het, doordat de paardenbranche erg breed is en met een grote diversiteit aan invloeden te maken heeft, moeilijk in beeld te brengen hoe groot deze imagoschade nu precies is. Hiervoor zou vervolgonderzoek nodig zijn. Alvorens de imagoschade vast te stellen is, zal het belangrijk zijn om te onderzoeken hoe het eigenlijke imago van de paardenhouderij op dit moment is.

Tot slot dient er rekening gehouden te worden met de daadwerkelijke mogelijkheden van de paardenhouderij. Deze zijn afhankelijk van interne en externe invloeden waar de paardenhouderij zelf niet altijd invloed op uit kan oefenen.

Aan de hand van het uitgevoerde onderzoek blijkt dat sommige aannames en/of bronnen niet voldoende zijn. Verder roepen de uitkomsten nieuwe vragen op. Enkele vervolgonderzoeken zouden kunnen zijn:

- Onderzoek naar de omvang van de imagoschade op dit moment;
- Wat is het imago van de paardenhouderij op dit moment?;
- De mogelijkheden voor de paardenhouderij om de 12 richtlijnen voor paardenwelzijn te implementeren;
- Mogelijke communicatiestrategieën om de paardenhouderij te informeren over de aanbevelingen;
- Voor kennisoverdracht via het internet moet er eerst nader onderzoek gedaan worden naar het bundelen van de juiste kennis op websites om internetbronnen bruikbaar te maken;
- Verder onderzoek naar eventuele regel en/of wetgeving m.b.t. paardenwelzijn.

11.2 Visie van de auteur

Doordat ik dit onderwerp bijna dagelijks tegenkom in mijn werk is het voor mij zeer interessant. Het was dan ook leuk om me verder te verdiepen in het probleem.

Wat mij vooral opviel tijdens het onderzoek is dat recreatieruiters meer paardenkennis blijken te hebben dan de gemiddelde ruiters. Dat recreatieruiters het paard vermenselijken is voor mij niets nieuws en maak ik helaas dagelijks mee. Ik zie de gevaren van dit probleem dan ook meerdere malen per week voorbij komen.

Voor mij als manegehouder zit het probleem vooral bij de onkunde van de recreatieruiters. Terwijl uit het onderzoek “Passie voor paarden” blijkt dat recreatieruiters meer paardenkennis hebben dan de gemiddelde ruiters zie ik dit in de praktijk niet terug. Ruiters die niet weten hoe ze een paard moeten opzadelen of het gewoonweg niet durven, klanten die er een probleem van maken als ze de paarden bedekt onder het zand in een stand zien staan en schadeclaims van mensen die door hun eigen fouten en/of onkunde van paard zijn gevallen komen dan ook steeds vaker voor.

Ik denk dat de basis van een betere basis-paardenkennis ligt bij de instructeurs en maneges van Nederland. Allereerst dienen deze hun klanten beter op te voeden en hen onder ogen te laten zien dat paardrijden nog altijd een risicosport is. Ik hoor nog te vaak: “moet je hier zelf opzadelen? Dat mogen we bij ons niet hoor!” of: “paarden de hele nacht buiten? Bij ons kunnen ze niet naar buiten.” Wanneer er iemand van het paard valt, ligt de schuld volgens hun tegenwoordig vaker bij de eigenaar of het paard dan bij hen zelf.

Dit geeft voor mij het probleem weer: de professionele paardenhouderij is onvoldoende bezig met het paard en te veel met het paardrijden. Ik ben dan ook meteen begonnen met het veranderen van onze “paardrijlessen” in “paardenlessen” om onze klanten bewuster te maken van het paard en alles wat daar bij hoort.

Zoals Minister Verburg ook schrijft ligt de verantwoordelijkheid bij de sector. Zij zal moeten stoppen met het kiezen voor het snelle geld en gaan voor kwaliteit. Naar mijn mening zal deze insteek een beter paardenwelzijn, meer tevreden klanten, een veiligere paardensport en een beter imago tot gevolg hebben.

Het doet mij dan ook pijn om te zien dat er nog zoveel paardenhouders en instructeurs hun kop in het zand steken en vasthouden aan het oude. Onder het motto: Goed voorbeeld doet goed volgen, zal mijn bedrijf hier een aanzet voor gaan geven.

12 Literatuur

12.1 Artikelen

- Hesterman, J. *Paard in de wei*. Levende have, december 2012
- Kylstra, M. (2012). *De psychologie van het leren: ANTROPOMORFISME*. Paard & Spul, oktober 2012.

12.2 Internetbronnen

- Boer en burger hebben hun eigen kijk op dierenwelzijn. Van dvh.nl, 07 juni 2013.
- *Discussie over paardenwelzijn muurvast*. Van dierenbescherming.nl, 30 januari 2012.
- Paardensector zet zich in voor paardenwelzijn. Van nhk.nl, 11 juni 2012.
- Paardensport steeds populairder! Ook door de crisis? Van sport.infonu.nl, 20 augustus 2009.
- Ayman van Bregt (2012). *Omgaan met negatieve berichtgeving op social media*. Van socialmediaacademie.nl, 12 februari 2012.
- Kwart paardenhouders komt in problemen bij vier uur beweging van paard. Van nhk.nl, 19 december 2011.
- Verwijzing naar vijf vrijheden vaak niet correct. Van groenkennisnet.nl, 23 maart 2010.
- *Horse welfare law*. Van worldhorsewelfare.org.
- SRP / HorsUs (2012). Voorlichtingscampagne 'Ik zorg goed voor mijn paard! Wat doe jij?' gestart. Van Horsus.nl, 12 juni 2012.

12.3 Rapporten

- Dik, R. en Hoogland, W. *Rapport over rapporteren*. 5^e druk, Rotterdam/Delft, 2006,
- *Gids voor goede praktijken*. 2011, Sectorraad Paarden.
- Leenstra, F.R. en Neijenhuis, F. *Indicatoren voor dierenwelzijn en diergezondheid*. 2009, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- *Nota dierenwelzijn*. 2007, Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie.
- *Nota dierenwelzijn en diergezondheid*. Een maatschappelijk geaccepteerde omgang met dieren. 2012, Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie.
- Ondernemersmonitor: *Professionele passie voor paarden*. 2012, HAS Den Bosch, ZLTO, FNRS.
- Ondernemersmonitor: *Nieuwe kansen?* 2013, HAS Den Bosch, ZLTO, FNRS.
- Leenstra, F.R. Ongerief bij rundvee, varkens, pluimvee, nertsen en paarden. Inventarisatie en prioritering en mogelijke oplossingsrichtingen. 2007, LNV
- Paardenhouderijen vergeleken: out of the box. 2012, Wageningen UR.
- Rogers Brambell, Professor F. W. e.a. Report of the Technical Committee to Enquire into the Welfare of Animals kept under Intensive Livestock Husbandry Systems. 1965.
- Visser-Riedstra, K. e.a. *Welzijnsmonitor Paard*, 2012, Ministerie van EL&I, sector paardenhouderij en Dierenbescherming.
- Haan, J. de en Verbeek, D. *Eropuit! Nederlanders in hun vrije tijd buitenshuis*. Den Haag, 2011, Centraal cultureel planbureau.
- Westerduin, F. Welzijn in de sector paardenhouderij, plan van Aanpak. 2009, Sectorraad Paarden.
- Wijk-Jansen, E. van - Visser-Riedstra, K - Kortstee, H - Verstegen, J. *Passie voor paarden*. Een onderzoek naar de belevingswereld en het informatie zoekgedrag van paardenliefhebbers in Nederland. Den Haag, 2009, LEI Wageningen UR.

12.4 Websites

- 123management.nl
- cbs.nl
- dierenbescherming.nl
- ec.europa.eu
- groenkennisnet.nl
- horsus.nl
- ispca.ie
- lawandroar.nl
- library.wur.nl
- monitorvrijetjidentoerisme.nl
- mooij.info
- nhk.nl
- paardenspul.nl
- paardnatuurlijk.nl
- rijksoverheid.nl
- scp.nl
- socialmediaacademie.nl
- sport.infonu.nl
- thehorse.com
- thesistools.nl
- voorkompaardenleed.nl
- wbfsh.org
- woorden.org
- worldhorsewelfare.org
- akelijk.infonu.nl

12.5 Overig

- aanbiedingsbrief bij afschrift brief paardenwelzijn.2012 , dr. H. Bleker
- Brief aan staatssecretaris Bleker over paardenwelzijn. 2012, dierenbescherming.
- *Het paardenbesluit*. 2011, dierenbescherming.
- Beleidsnotitie Paardenhouderij. 2004, SRP
- Paardensportonderzoek. 2011, KNHS

Bijlagen

Bijlage 1 Uitkomsten enquête (n=800)

Wat is uw geslacht?

Man		5.26 %
Vrouw		94.74 %

Wat is uw leeftijdscategorie?

0-10 jaar		0.75 %
11-20 jaar		38.17 %
21-30 jaar		29.91 %
31-40 jaar		13.02 %
41-50 jaar		12.77 %
51-60 jaar		4.26 %
ouder dan 60 jaar		1.13 %

Hoe kwam u voor het eerst in contact met paarden?

Vanuit huis (hobbymatig)		28.2 %
Vanuit huis (bedrijfsmatig)		1.5 %
Via Manege		41.98 %
Via Partner		0.75 %
Via mijn kind(eren)		1 %
Via Vrienden		17.67 %
Anders nl.		8.9 %

Heeft u een eigen paard?

Nee		41.3 %
Ja		58.7 %

Waar stalt u uw paard?

Meerdere antwoorden mogelijk

Aan huis		28.09 %
Pensionstal		47.76 %
Opfok		2.15 %
Boer		12.52 %
Weiland		10.2 %
Anders nl.		13.24 %

Op welke manier heeft u beschikking over een paard?

Meerdere antwoorden mogelijk

Manege		35.64 %
Ik heb een "bijrijd paard"		26.31 %
Soms bij een vriend/vriendin		8.77 %
Anders nl.		51.34 %

Heeft u in uw paardrijd carrière les gehad op een manege?

Ja		93.26 %
Nee		6.74 %

Welke discipline(s) beoefent u vooral?

Max. 3 antwoorden mogelijk

Dressuur		74.93 %
Springen		40.13 %
Mennen		10.53 %
Eventing		5.2 %
Reining		2.67 %
Recreatief / buiten rijden		76 %
Natural horsemanship		15.2 %
N.V.T.		0.67 %
Anders nl.		8.53 %

Voor welk doel gebruikt u paarden?

Meerdere antwoorden mogelijk

Beroepsmatig		7.37 %
Hobby		97.72 %
Anders nl.		2.41 %

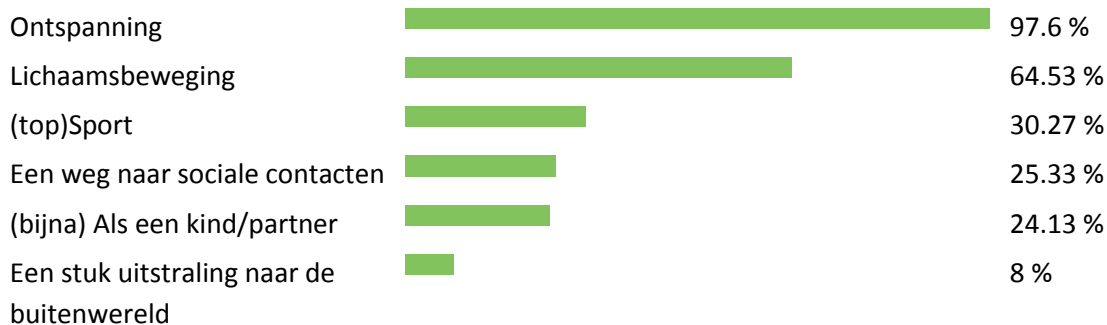
Waar gebruikt u een paard vooral voor?

Max. 3 antwoorden mogelijk

Recreatief / buiten rijden		79.36 %
Lessen		57.37 %
Wedstrijd		24.8 %
Knuffelen		44.91 %
Africhten / trainen		33.24 %
N.V.T.		0.27 %
Anders nl.		5.63 %

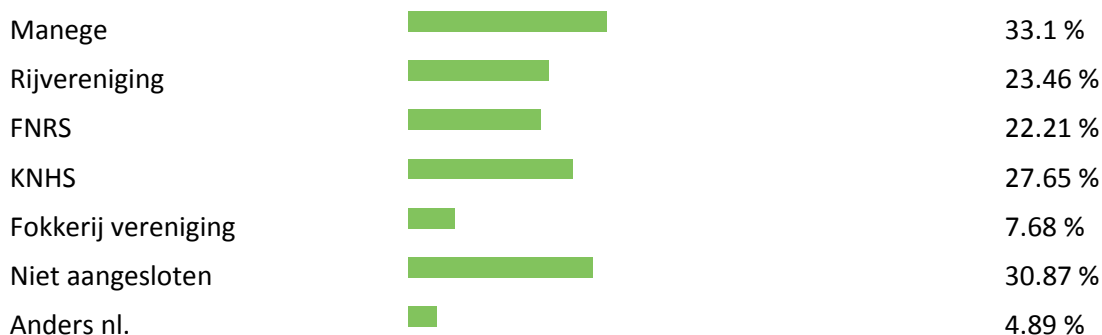
Welke opties zijn voor u het meest van toepassing?

Paarden zijn voor mij... (meerdere antwoorden mogelijk)

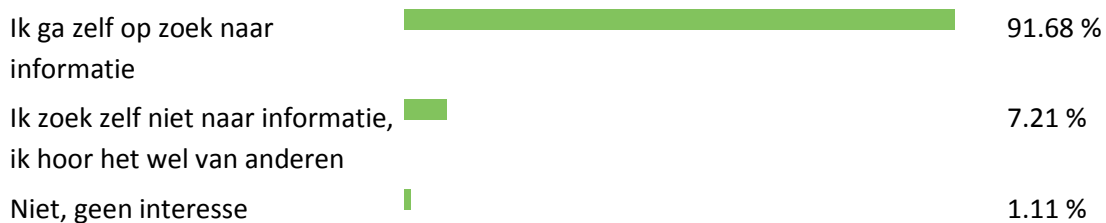

Bent u aangesloten bij een organisatie m.b.t. de paardensport?

Meerdere antwoorden mogelijk

Hoe komt u aan uw informatie over paarden?

In welke onderstaande informatie over paarden bent u geïnteresseerd?

Algemeen		64.11 %
Gedrag		79.33 %
Voeding		54.19 %
Training/rijden		78.63 %
Huisvesting		41.34 %
Belasting van je paard		47.91 %
Transport		20.53 %
Verzorging		64.94 %
Gezondheid		73.6 %
Ideeën en bevindingen van anderen		40.22 %

Van welke personen krijgt u uw informatie over paarden?

Meerdere antwoorden mogelijk

Instructeur		73.12 %
Stalhouder/manegehouder		42.76 %
Mede-ruiters		70.33 %
Dierenarts		56.96 %
Hoefsmid		51.95 %
Voerleverancier		9.75 %
Vrienden/kennissen		59.61 %
Opleiding/cursus		26.6 %
Lezing/demonstratie		28.69 %
Stamboek		10.31 %
Organisatie		8.5 %

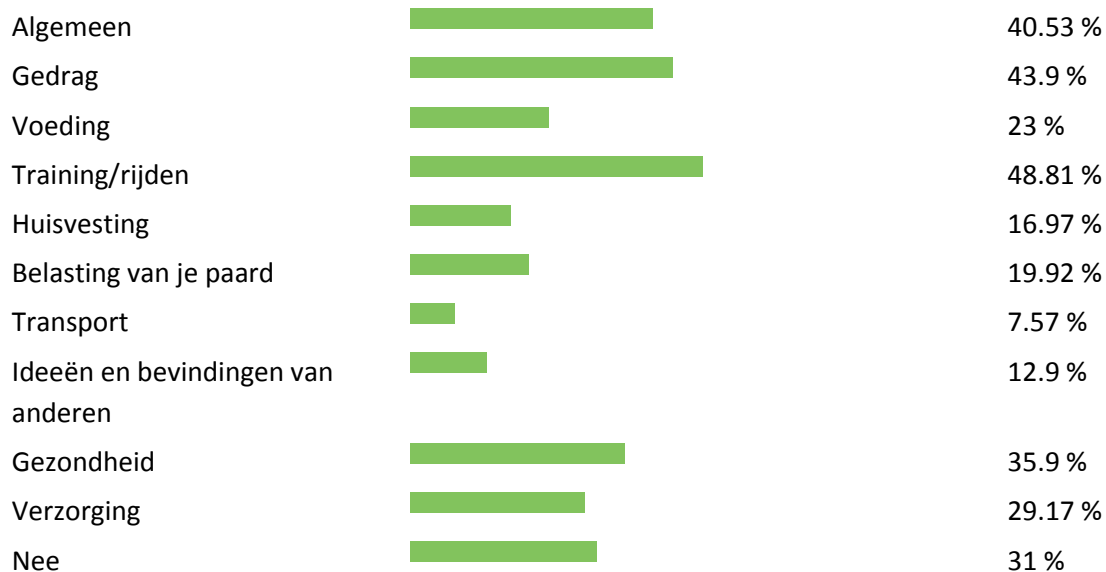
Deze vraag heeft betrekking op de vorige vraag:**hoe krijgt u informatie van deze personen?**

Men geeft uit zichzelf uitleg		68.33 %
Ik moet vragen om uitleg		31.67 %

Leest u boeken over paarden?

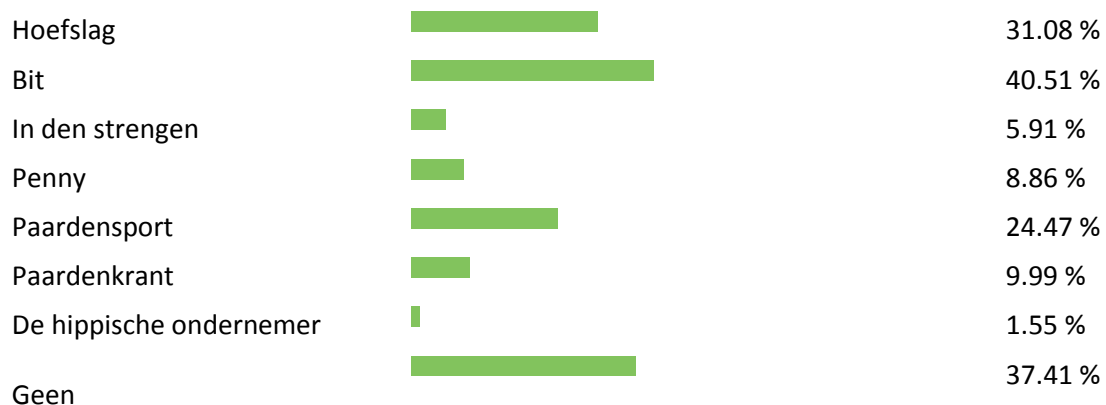
Zo ja, over welke onderwerpen?

Meerdere antwoorden mogelijk

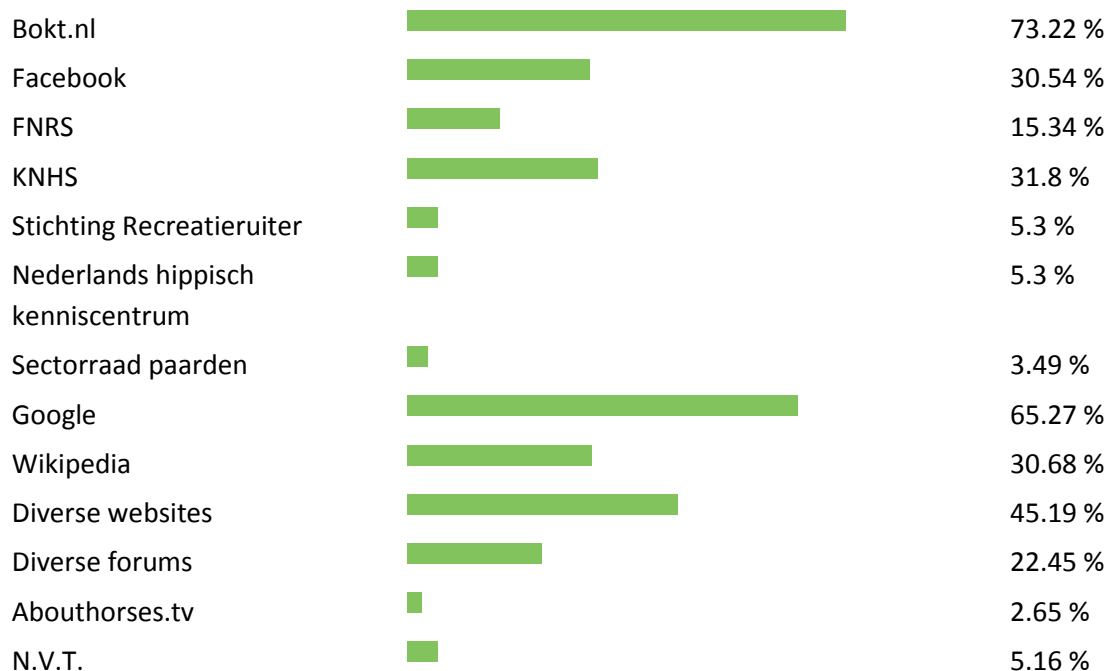
Welke van de onderstaande hippische tijdschriften leest u?

Meerdere antwoorden mogelijk

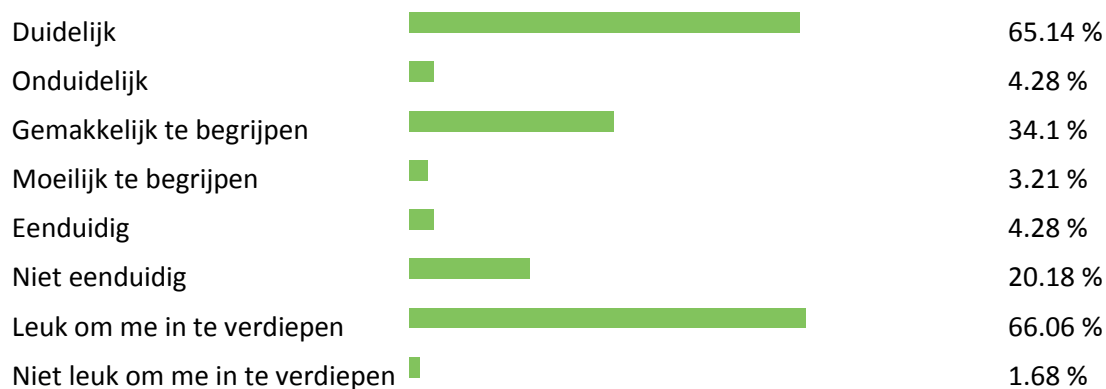
Van welk soort websites haalt u uw informatie?

Meerdere antwoorden mogelijk

Ik vind het informatieaanbod over paarden:

Meerdere antwoorden mogelijk

Hoe vaak maakt u gebruik van informatieve app's op uw smartphone of tablet?

Zou u gebruik maken van een app welke informatie geeft over diverse paard-gerelateerde onderwerpen?

Ja		41.93 %
Nee		21.27 %
Misschien		36.8 %

Vindt u deze campagnes leerzaam?

Uitstekend		4.28 %
Goed		10.34 %
Voldoende		8.56 %
Matig		6.24 %
Slecht		1.6 %
N.V.T.		70.23 %

Bijlage 2 Relevante uitkomsten onderzoek “Passie voor paarden”

Via acht stellingen is gemeten in hoeverre de paardenliefhebbers weten wat wel en niet belangrijk is voor het welzijn van het paard

1 'Het paard heeft contact met andere paarden.'

Van de paardenliefhebbers is 98% het, terecht, eens met de stelling dat dit belangrijk is voor het welzijn. Een paard is een kuddedier en is voor zijn overleving in de natuur afhankelijk van zijn soortgenoten. In de paardenhouderij hebben paarden echter niet meer met het gevaar van predatoren te maken, maar desondanks is hun behoefte aan sociaal contact niet verminderd. Dus ook in de paardenhouderij is het van belang dat paarden zoveel als mogelijk sociaal contact met elkaar hebben. Daarbij moet wel direct worden aangemerkt, dat het belangrijk is dat paarden die in groepen gehouden worden wel bij elkaar passen en dat er voldoende ruimte en vluchtmogelijkheden zijn.

2 'Het paard is gezond.'

Alle paardenliefhebbers zijn het eens met deze stelling. Welzijn is een relatief subjectief begrip. Het welzijn van dieren, van elk organisme, wordt bepaald hoe dat dier zich voelt en hoe het de omgeving of omstandigheden ervaart. Daarvoor zijn twee factoren van wezenlijk belang: de gezondheid van het individu en de mogelijkheid om zijn of haar natuurlijk gedrag te kunnen uiten. Het eerste heeft met name te maken met lichamelijk welzijn, het tweede vooral met mentaal welzijn. Uiteraard kan het een niet zonder het ander. In onze maatschappij wordt vaak alleen aan het lichamelijk welzijn gedacht: dus als een paard goed gezond is, zit het met het welzijn ook goed. Dat is een misvatting.

3 'Het paard presteert goed bij wedstrijden.'

Van de paardenliefhebbers denkt 27% dat goed presteren bij wedstrijden door een paard een indicatie is voor goed welzijn. Een veel gehoorde opvatting is, dat als het paard goed presteert het lichamelijk en mentaal wel goed zit. Maar dat valt te betwijfelen. Het is nog niet uitgebreid onderzocht, maar het feit dat een paard goed presteert kan ook het directe gevolg zijn van training waarbij het paard (soms op een harde wijze) heeft geleerd te doen wat van hem verlangd wordt. Dat hoeft dus niet per se samen te gaan met een goed welzijn.

4 'Het paard heeft een glanzende vacht en de oortjes staan erop.'

Van de paardenliefhebbers denkt 94% dat dit goede indicaties zijn voor paarden welzijn. In vergelijking met andere diersoorten is het aannemelijk dat de conditie van de vacht zeker iets zegt over het lichamelijk welzijn van een paard. Een mooie glanzende vacht duidt erop dat het in elk geval met de stofwisseling goed zit. Een paard met de oortjes erop, lijkt vaak een paard te zijn dat zich richt op de dingen om hem heen. In principe zou dat positief moeten zijn, maar wanneer een dier te veel en te zenuwachtig alles om zich heen in de gaten houdt, duidt dat meer op angst. Dit is dus een lastige parameter, waar zeker nog onderzoek naar gedaan moet worden.

5 'Het paard heeft de hele dag ruwvoer tot zijn beschikking.'

Van de paardenliefhebbers denkt 85% dat dit een belangrijke voorwaarde is voor het welzijn van het paard. Ruwvoer is inderdaad erg belangrijk voor het welzijn van paarden. Het maagdstelsel van paarden is gebouwd om continu ruwvoer te verteren. In de natuur foerageren (zoeken naar voedsel en eten) de paarden gemiddeld 16 uur per dag. In de paardenhouderij is dat een stuk minder. Gevolgen zijn dat er door de lege maag maagzweren kunnen ontstaan en dat het paard zich verveelt en ongewenst gedrag gaat ontwikkelen zoals stalondeugden en kribbebijten.

6 'Het paard wordt iedere dag geborsteld.'

Van de paardenliefhebbers meent 34% dat dagelijks borstelen belangrijk is voor paardenwelzijn. De vacht van een paard kan zichzelf in principe in prima conditie houden. Borstelen vinden de meeste paarden echter wel lekker, maar het is niet per se noodzakelijk voor hun welzijn. Hier speelt het humaniseren van het paard een belangrijke rol en ook het esthetische aspect aan paardenwelzijn (het mooi vinden dat de paarden goed geborsteld zijn).

7 'Het paard heeft vrije beweging in paddock of wei.'

Van de paardenliefhebbers denkt 99% dat dit een belangrijke voorwaarde is voor paardenwelzijn. Evenzo als een paard een sociaal dier is dat een groot gedeelte van de dag zijn voer bij elkaar hoort te scharrelen, is het ook een bewegingsdier. Tijdens het foerageren legt een paard met gemak 5 tot 10 km per dag af. Beweging is dus voor het welzijn van een paard inderdaad erg belangrijk.

8 'Het paard krijgt dagelijks voedingssupplementen.'

Van de paardenliefhebbers meent 17% dat dit een belangrijke randvoorwaarde is voor paarden welzijn. Dit hangt voornamelijk af van het feit of de paarden ook krachtvoer krijgen of alleen ruwvoer. Bij paarden met geen of lichte extra inspanning is krachtvoer niet noodzakelijk, maar kan een klein voedingssupplement goed zijn om de nutriënten aan te vullen. De gedachte is dat wanneer we het paard maar veel voedingssupplementen geven, het welzijn in orde is. Dit is een gedachte die voortkomt uit het humaniseren van paarden.

Bijlage 3 Enkele veelgehoorde voorbeelden⁶²

“Een paard hoort 's nachts rust te hebben, of niet soms?”

Mensen zijn wezens met een vast waak-en-slaapritme. Onze mentale vermogens, metabolisme, en behoeften geven onmiskenbaar aan dat we vaste tijden hebben waarin we wakker zijn, en vaste tijden waarin we slapen. Dus denkt men dat het paard 's nachts ook moet rusten...

FOUT!

Paarden slapen tussen de bedrijven door, veelal staande, en hebben in dit patroon geen verschil tussen dag en nacht.

“Een paard kan het beste uitrusten in een stal, of niet soms?”

Mensen zijn "nestdieren". Tijdens onze rusttijden trekken we ons het liefste terug in een "huis", en zelfs dan nog is het huis meestal te groot en kiezen we een kleiner vertrek voor onze rust (slaapkamer). Dus dit zal dan ook wel de behoefte zijn van het paard.

FOUT!

Paarden zijn geen "holbewoners" of "nestdieren". Van nature zal een paard nooit een hol of grot binnengaan. Sterker nog, paarden slapen het liefste op een grote vlakte. Zo kunnen ze eventuele bedreigingen al vanaf een afstand opmerken, en hebben ze volop ruimte om overhaast de aftocht te kunnen blazen als dit nodig mocht blijken.

“Een paard heeft vaste etenstijden nodig, of niet soms?”

Mensen hebben een spijsverteringsgestel dat het beste functioneert bij redelijk vaste etenstijden. Verzuim je te eten op je "gewone tijd" dan krijg je al snel honger, en krijg je op een ongewone tijd (bijvoorbeeld 4 uur 's nachts) een zwaar diner aangeboden dan is de kans klein dat je je bord leeg krijgt. Dus paarden zullen dan ook wel twee of drie keer per dag moeten eten...

FOUT!

Paarden nemen de hele dag (inclusief 's nachts!) kleine hoeveelheden voedsel tot zich. Een lege maag is voor een paard onnatuurlijk, evenals het eten van een grote hoop voedsel tegelijk. Een paard heeft een maag die niet veel groter is dan de onze! Uiteraard kun je een paard wel "conditioneren" op vaste voedertijden, maar natuurlijk is het allerm minst.

⁶² Bron: <http://www.paardnatuurlijk.nl/onderzoek/wild.htm>

Bijlage 4 Ik zorg goed voor mijn paard, wat doe jij?

Gedrag

1. Paarden zijn sociale dieren en dagelijks contact met andere paarden is noodzakelijk, het hoort bij het natuurlijke gedrag.
2. Sociaal contact bestaat uit horen, zien, ruiken en aanraken van andere paarden.
3. Het houden van één paard is niet wenselijk.
4. Paarden stimuleren elkaar om te bewegen.
5. Voldoende beweging zorgt er vaak voor dat het paard minder stress opbouwt.
6. Als een paard voldoende beweging krijgt, is het vaak veiliger in de omgang voor mensen.
7. Stalondeugden ontstaan vaak door het langdurig niet of onvoldoende kunnen uitvoeren van natuurlijk gedrag.
8. Gedrag als weven en kribbebijten is een uiting van stress, nu of in het verleden. Paarden voelen zich prettiger door dit gedrag.
9. Laat paarden gedrag als weven of kribbebijten gewoon uitvoeren, tenzij het gezondheidsproblemen veroorzaakt voor mens of paard.
10. Geef een paard een omgeving waarin het zoveel mogelijk zijn natuurlijk gedrag kan uitvoeren.

Voeding

1. Ieder paard heeft voeding nodig van goede kwaliteit, passend bij de conditie en het gebruiksdoel van het paard.
2. Alle paarden moeten toegang hebben tot voldoende schoon drinkwater.
3. Een paard heeft dagelijks behoefte aan 20 tot 70 liter water.
4. Als een paard niet in een weide staat met voldoende gras heeft het minimaal twee keer per dag ruwvoer nodig.
5. Geef een paard maximaal 2 kilo Krachtvoer per voerbeurt, een pony maximaal 1 kilo.
6. Controleer altijd de kwaliteit van het voer voor het voeren.
7. De voedingstoestand van een paard is te bepalen door de 'body condition score'.
8. Als het paard geen krachtvoer krijgt, is een liksteen goed om de mineralen aan te vullen.
9. Een paard verveelt zich als het lang op stal staat. Door verschillende soorten ruwvoer te geven of met behulp van speeltjes blijft het paard langer bezig met eten.
10. Schakel geleidelijk over naar ander voer. De darmen hebben tijd nodig om te wennen.

Ontwikkeling van het jonge paard

1. Een veulen kan worden gespeend vanaf 4 – 6 maanden.
2. Als een veulen wordt gespeend, laat het dan niet alleen staan maar altijd in gezelschap van minimaal één ander veulen.
3. Geleidelijk spenen vermindert stress.
4. Opfokken van paarden gebeurt in groepen van minimaal twee paarden.
5. Veulens en jonge paarden in opfok hebben behoefte aan voldoende beweging, zodat de botten en spieren zich goed kunnen ontwikkelen.
6. Een jong paard die op de wei staat heeft eigenlijk nog geen krachtvoer nodig, tenzij het nodig is om mineralen en vitaminen aan te vullen.
7. Veulens en jonge paarden die in groepen worden opgefokt, dagen elkaar uit om te bewegen. Dit stimuleert hun lichamelijke ontwikkeling.
8. Maak een geleidelijke overgang van opfok naar rijpaard. Deze overgang kan veel stress opleveren als een paard plots veel op stal moet staan.
9. Jonge paarden die regelmatig op een goede manier met mensen in aanraking komen, zijn in hun latere leven vaak makkelijker in de omgang.
10. Paarden die nooit in een groep hebben gestaan, kunnen niet direct in een groep worden geïntroduceerd. Gewenning is belangrijk.

Verzorging

1. Neem bij gezondheidsproblemen direct contact op met een dierenarts.
2. Controleer paarden dagelijks op verwondingen, gezondheidsstatus en beschikbaarheid van voedsel en water.
3. Laat de hoeven regelmatig (elke 6 – 8 weken) bekappen om de gezondheid van de hoef te behouden.
4. Laat een paard met verschijnselen van kreupelheid onderzoeken door een dierenarts zodat het welzijn van het paard niet onnodig geschaad wordt.
5. Een erkende fysiotherapeut kan bij stoornissen van het bewegingsapparaat uitkomst bieden.
6. Laat een vakbekwame gebitsverzorger regelmatig het gebit van een paard controleren om normale voederopname te waarborgen.
7. Zorg voor een EHBO-doos voor paarden en het telefoonnummer van de dierenarts op stal, zodat je in geval van nood alles bij de hand hebt.
8. Met een vaccinatie kun je het afweer mechanisme van het lichaam van het paard versterken tegen een virus of bacterie. Het is verstandig om in elk geval het paard in te laten enten tegen influenza en tetanus. Vraag je dierenarts om advies.
9. De luchtwegen van het paard zijn zeer gevoelig voor aandoeningen. Te weinig frisse lucht, een slecht stalklimaat en slechte hygiëne verhogen het risico op aandoeningen.
10. De Pols-, Ademhaling en Temperatuur waarden worden PAT-waarden genoemd. De normale waarden voor een volwassen paard van rond de 500 kg zijn:
Pols: 28 tot 40 slagen per minuut
Ademhaling: 8 tot 14 keer per minuut
Temperatuur: tussen de 37,5 en 38,2 graden Celsius

Aard van het paard

1. De omstandigheden waarin paarden worden gehouden zijn door het gebruik sterk veranderd. Maar een sportpaard heeft dezelfde behoeften als het oerpaard had.
2. Paarden hebben dagelijks behoefte aan beweging, ruwvoer en contact met andere paarden.
3. Het couperen van staarten is verboden in Nederland, tenzij er een dringende medische reden voor is.
4. De staart van een paard is een belangrijk sociaal instrument. Hiermee geeft het paard signalen aan andere paarden. Daarnaast houdt het paard vliegen op afstand met zijn staart.
5. Paarden gebruiken tastharen op neus en mond voor het zoeken naar voedsel en het verkennen van de omgeving. Scheer ze daarom niet volledig af.
6. De haren aan de binnenzijde van de oorschelp beschermen de uitwendige oorschelp, volledig uitscheren van de oren is niet gewenst.
7. Door het planten van een aantal bomen en struiken in of rondom het weiland, krijgt het paard een prettige beschutting tegen wind, regen en zon.
8. Paarden zijn vluchtdieren. Houd hier rekening mee.
9. Het paard wordt op een voorspelbare manier beloond en gecorrigeerd. Hiervoor is het noodzakelijk dat ruiters en paardenhouders weten hoe paarden leren.
10. Gebruik hulpmiddelen als slofteugel en martingaal alleen onder begeleiding van een professional.

Huisvesting

1. Paarden zijn kuddedieren en hebben graag sociaal contact met andere paarden.
2. De afmeting van de stal voor één paard is minimaal 10m².
3. Een paard moet in de stal vlot kunnen draaien, gaan liggen en weer opstaan.
4. Zorg ervoor dat de stal veilig is zodat het paard zich niet kan verwonden.
5. Gebruik geen prikkeldraad voor een paardenweide.
6. Een paard regelt de eigen lichaamstemperatuur door te zweten, ademhaling, bloedsomloop en de vacht. Paarden hebben het minder snel koud als mensen.
7. Zorg voor goede ventilatie in de stal. Zorg ervoor dat het paard niet in de stal staat tijdens het opstrooien en uitmesten.
8. Voldoende licht in de stal is nodig voor een goede verzorging en controle van de paarden. Tevens is licht noodzakelijk voor een goede gezondheid van het paard.
9. Een paard moet voldoende beweging krijgen door bijvoorbeeld training onder het zadel en daarnaast vrije beweging in de paddock, weide of beweging in de trainingsmolen.
10. Vanaf 2017 worden stands niet meer gebruikt voor permanente stalling van paarden.

Bijlage 5 Boer en burger hebben hun eigen kijk op dierenwelzijn⁶³

DVHN | Gepubliceerd op 07 juni 2013, 17:03 Laatst bijgewerkt op 07 juni 2013, 17:04

De schaalvergroting in de landbouw houdt de gemoederen bezig. Maar hoe denkt het Noorden er eigenlijk over? Die vraag staat centraal in een grote publieksenquête en een serie artikelen in Dagblad van het Noorden en Leeuwarder Courant. Vandaag: boeren zeggen volop bezig te zijn met dierenwelzijn, maar 'landt' dat ook bij de burger?

Dankzij de Nederlandse supermarktketens krijgt een deel van de varkens en kippen een beter leven. Brancheorganisatie CBL (Centraal Bureau voor de Levensmiddelenhandel) heeft recent akkoorden gesloten met boeren en slachterijen over meer dierenwelzijn. Supermarkten nemen in hun inkoopvoorwaarden op dat een varken in 2015 20 procent meer ruimte krijgt dan landelijke regelgeving verplicht stelt: 1 vierkante meter in plaats van 0,8 vierkante meter. Bij vleeskuikens wordt de leefruimte uitgedrukt in kilo's. Per vierkante meter mag op termijn hooguit 38 kilo kip rondlopen (gemiddeld 19 dieren). Nu is dat 42 kilo (gemiddeld 21 dieren). De intensieve veehouders moeten hun hokken bovendien voorzien van afleidingsmateriaal (kettingen, stro).

Waarom eigenlijk leggen de gezamenlijke supermarkten in Nederland de welzijnslat hoger dan de overheid? "Omdat we de consument hiermee ter wille zijn", verklaart CBL-woordvoester Miranda Boer. "Die wil dat we werk maken van een beter leven voor dieren. Wachten op de politiek is geen optie. We pakken het signaal uit de samenleving liever zelf snel op."

Sjoerd van de Wouw, het boegbeeld van de activistische dierenwelzijnorganisatie Wakker Dier, is opgetogen dat de marktpartijen hun verantwoordelijkheid nemen, hoewel de verbeteringen natuurlijk marginaal zijn. Van de Wouw: "Maar wat o zo belangrijk is, dat we hiermee een patstelling doorbreken. Als supermarkten extra eisen stellen, verbetert dat de onderhandelingspositie van de boer. Die kan zeggen: heren supermarktondernemers, als je wilt dat onze varkens meer ruimte krijgen, zul je me er ook voor moeten betalen. In het geval de overheid die eisen oplegt, zeggen supermarkten vaak: 'Hoezo meer betalen. Je moet er immers toch aan voldoen.' En als boeren blijven vasthouden aan een meerprijs, hebben supers de mogelijkheid om uit te wijken naar het buitenland."

Van de Wouw ziet het ook niet gebeuren dat de Nederlandse overheid op eigen houtje meer dierenwelzijn oplegt. Dat benadeelt de concurrentiepositie van de Nederlandse veehouderij. "En daar zit ook wel een zekere logica in", erkent hij. Wat hij politiek Den Haag wel kwalijk neemt, is dat ze in Europa dierenwelzijn niet op de kaart zet. De Wakker Dier-voorman beseft dat een totale Europese oplossing een utopie is. In Oost- en Zuid-Europa is dierenwelzijn nu eenmaal nauwelijks een issue. "Maar staatssecretaris Sharon Dijksma van Economische Zaken zou wel het overleg kunnen zoeken met gelijkgestemden in Noordwest-Europa en de Scandinavische landen", stelt Van der Wouw. "Zodoende kunnen we eindelijk die negatieve schaalvergrotingsspiraal doorbreken. Want in een volledig vrije markt gaat schaalvergroting altijd ten koste van dierenwelzijn. Dieren worden meer een ding. Boeren hebben minder tijd om zorg en aandacht aan hun veestapel te geven. Je ziet dit fenomeen nu ook opkomen in de melkveehouderij. Op die grote bedrijven vinden boeren het maar lastig om koeien te weiden. De dieren verblijven dus het jaar rond in stallen met beton en staal."

⁶³ <http://www.dvhn.nl/landbouwenquete/article10162723.ece/Boer-en-burger-hebben-hun-eigen-kijk-op-dierenwelzijn>

Maar is dat wel zo, gaat schaalvergroting altijd ten koste van dierenwelzijn? Elsbeth Stassen, hoogleraar Dier en Samenleving aan Wageningen Universiteit en dierenarts, constateert dat sprake is van een "hele moeilijk discussie, omdat boer en burger er elk een heel andere kijk op hebben. Een boer zegt: in mijn nieuwe stal is het voor een koe beduidend beter toeven dan in de oude stal. Ze ligt op een waterbed in een ruime ligbox in een veel beter geventileerde omgeving. En omdat ze zich nu zo goed voelt, produceert ze meer melk. Maar het is maar de vraag of dit verhaal landt bij de burger. Die hoort over klauwproblemen onder meer doordat een koe op betonnen vloeren moet lopen. De burger verstaat onder dierenwelzijn vooral of een dier zijn natuureigen gedrag kan vertonen. Daarom stoort het hem dat op veel grote bedrijven de dieren op stal blijven. Terwijl de koe van nature een echte nieuwsgierige grazer is. In een weiland kunnen ze lopen en liggen op een zachte ondergrond."

Stassen zou er geen probleem mee hebben als Nederland wel op eigen houtje de lat wat hoger legt wat betreft dierenwelzijn. "Nederlandse veehouders zijn echte vakmensen. Zij zouden die extra welzijnseisen prima kunnen managen en daar commerciële voordelen mee behalen. Ik ben er heilig van overtuigd dat we die kwaliteitslag op termijn beter rendeert dan schaalvergroting en lage kosten. Die race gaan we op termijn verliezen. Je ziet nu al dat onze intensieve stalsystemen de hele wereld over gaan. Nu al wordt dit stukje vlees of die liter melk naar ons land geïmporteerd."

Bijlage 6 Vragenlijst diepte-interviews

1. Wat voor soort ruiters komt u vooral tegen?
2. Wat is uw mening betreft de kennis van recreatieruiters?
3. Welke welzijnsproblemen bent u zoal tegengekomen die zijn veroorzaakt door een tekort aan paardenkennis van de recreatieruiter?
4. Heeft u door een tekort aan kennis van de recreatieruiter op een bepaalde manier bedrijfsmatig imagoschade geleden?
5. Wat vindt u van het huidige kennisaanbod over paarden?
6. Welke basis-paardenkennis zou de recreatieruiter volgens u moeten hebben om welzijnsproblemen en imagoschade te kunnen verminderen?

Geïnterviewde personen:

- Aïde, Fiona en Iris Roest, eigenaresses Manege/pensionstal de Wildhoef
- Bjorn Berkelmans, mede-eigenaar Manege/pensionstal 't Halster (hippisch ondernemer van het jaar 2012)
- Emiel Voest, eigenaar Voest freestyle academie
- Hans Thijssen, eigenaar Manege/pensionstal Bergemo
- Jan Coerwinkel, dierenarts, specialisatie paard
- Jan van Loon sr., eigenaar Herberg Manege van Loon
- Wilfred Franken, oud-directeur FNRS

Bijlage 7 Schriftelijke rapportage – checklist

Naam beoordelaar:.....

Cijfer:.....

Naam: Jan van Loon
 Titel verslag: Paardenkennis: daar wordt iedereen beter van
 Klas: Afstudeergroep Deeltijd Management
Paardenhouderij en Sport
 Datum: 14 november 2013

Student

Docent

1. Rapport

- ✓ *rapport is ingebonden

O	V
---	---

--	--

2. Voorblad

- ✓ aantrekkelijke layout (foto, illustratie)
- ✓ auteur(s) (alfabetisch)

3. Titelpagina

- ✓ titel is specifiek
- ✓ ondertitel is duidelijk
- ✓ auteur(s) (alfabetisch)
- ✓ plaats, datum
- ✓ opdrachtgever

4. Voorwoord

- ✓ bevat aanleiding tot het schrijven van het verslag
- ✓ bedankjes

5. Inhoudsopgave

- ✓ *alle onderdelen van het verslag (6-11, paragrafen, subparagrafen) zijn vermeld en genummerd
- ✓ *paginaverwijzing is correct
- ✓ inhoudsopgave is overzichtelijk

6. Samenvatting (indien van toepassing)

- ☐ ✓ *samenvatting is verkorte versie van gehele verslag/opdracht en bevat geen persoonlijke mening
- ☐ ✓ samenvatting is gestructureerd (inleiding, kern, slot, alinea-indeling, subkopjes, signaalwoorden)
- ☐ ✓ samenvatting is zakelijk geschreven

7. Inleiding

- ✓ *inleiding nodigt uit tot lezen (blikvanger)
- ✓ *probleemstelling/ onderzoeksvraag is duidelijk en specifiek
- ✓ *doelstelling is duidelijk en specifiek
- ✓ *methode informatievergaring/ aanpak onderzoek is vermeld
- ✓ *opbouw verslag (korte inhoud *per* hfdst.) wordt aangegeven

8. Kern: opbouw hoofdstukken, paragrafen

- ✓ *hoofdstukken, paragrafen en subparagrafen zijn genummerd en duidelijk verschillend in opmaak
- ✓ hoofdstukken en (sub)paragrafen hebben passende titel
- ✓ hoofdstuk beslaat minimaal 2 pagina's
- ✓ nieuw hoofdstuk begint op nieuwe pagina
- ✓ *hoofdstukken worden duidelijk ingeleid
- ✓ nieuwe alinea wordt duidelijk weergegeven met witregel
- ✓ zinnen lopen door (geen ENTER binnen alinea)
- ✓ *figuren en tabellen zijn (door)genummerd
- ✓ *figuren en tabellen hebben passende titel
- ✓ *in tekst wordt verwezen naar figuren/tabellen
- ✓ *pagina's zijn genummerd en hebben aantrekkelijke opmaak
- ✓ *hoofdstukken bevatten geen plagiaat

Nederlands taalgebruik

- ✓ *grammatica/spelling⁶⁴ volgens criterium
- ✓ geschikt vocabulaire is gebruikt (geen jargon)
- ✓ juiste interpunctie is toegepast
- ✓ *verslag bevat geen spreektaal, is zakelijk geschreven
- ✓ *hoofdstukken (de kern) bevatten WEINIG TOT GEEN persoonlijke voornaamwoorden (bijvoorbeeld: ik, wij)
- ✓ *zinnen zijn volledig, geen telegramstijl

9. Conclusies en aanbevelingen

- ☐ *conclusies en aanbevelingen zijn gebaseerd op argumentatie uit de hoofdstukken
- ☐ kort en bondig
- ☐ bevatten geen nieuwe informatie

10. Literatuurlijst

- ☐ *literatuurlijst is opgesteld volgens officiële richtlijnen
- ☐ *literatuurlijst is volledig (alle bronnen worden vermeld)

11. Bijlage

- ☐ *bijlagen zijn genummerd
- ☐ *bijlagen hebben passende titel
- ☐ *in de kern wordt naar elke bijlage specifiek verwezen
- ☐ bijlage bevat geen eigen analyse (eigen woorden)

12. Bron

- ☐ *ALLE bronnen die in literatuurlijst zijn opgenomen, worden in tekst vermeld d.m.v. noten, citaten en voetnoten
- ☐ *citaten zijn niet langer dan 3 zinnen
- ☐ bronnen ondersteunen argumenten/feiten (eigen tekst)
- ☐ bronnen worden op juiste plaats in tekst weergegeven

⁶⁴ Willekeurig gekozen pagina bevat niet meer dan 3 grammaticale, spel- en typefouten